

MIGRANT ZKT TOEKOMST

Al het mogelijke werd gedaan om de informatie in dit boek zo juist en actueel te maken als kan.
Auteurs of uitgever kunnen niet verantwoordelijk gesteld worden voor mogelijke nadelen die
lezers door eventuele onvolkomenheden in het boek zouden ondervinden.

Tweede proef - GARANT Uitgevers

Pieter-Paul Verhaeghe, Koen Van der Bracht
& Bart Van de Putte

Migrant zkt toekomst

Gent op een keerpunt
tussen oude en nieuwe migratie

Garant

Antwerpen-Apeldoorn

Tweede proef - GARANT Uitgevers

Pieter-Paul Verhaeghe, Koen Van der Bracht & Bart Van de Putte
Migrant zkt toekomst
Gent op een keerpunt tussen oude en nieuwe migratie
Antwerpen – Apeldoorn
Garant
2012

145 blz. – 17 x 24 cm
ISBN 978-90-441-2960-1
D/2012/5779/108
NUR 758/763

Omslagontwerp: Koloriet

© Garant-Uitgevers n.v. en de auteurs

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke, voorafgaande en schriftelijke toestemming van de auteurs en van de uitgever.

Garant

Somersstraat 13-15, B-2018 Antwerpen
Koninginnelaan 96, NL-7315 EB Apeldoorn

www.garant-uitgevers.be info@garant.be
www.garant-uitgevers.nl info@garant-uitgevers.nl

Tweede proef - GARANT Uitgevers

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
1. De immigratiegeschiedenis van Gent	11
1.1. Oude nieuwe Gentenaars	14
1.2. Nieuwe nieuwe Gentenaars	24
1.3. Conclusie	27
2. Oude wijn in nieuwe zakken?	33
2.1. Migratiemotieven en verblijfsduur	33
2.2. Sociaaleconomische positie van de migrantengroepen	38
2.3. Ontvangende maatschappij	44
2.4. Conclusie	46
3. Ruimtelijke segregatie	53
3.1. Wat bepaalt wie waar woont?	54
3.2. Is ruimtelijke segregatie verkeerd?	57
3.3. Cijfers	59
3.4. Ruimtelijke segregatie van migranten in Gent	61
<i>Stelling 1: Ruimtelijke segregatie</i>	
<i>neemt af voor oude én nieuwe migranten</i>	61
<i>Stelling 2: Etnische minderheden wonen</i>	
<i>in een klein aantal arme buurten</i>	64
<i>Stelling 3: Er zijn geen Turkse getto's, wel Turkse enclaves</i>	68

<i>Stelling 4: Turkse enclaves boeten ruimtelijk aan belang in</i>	71
<i>Stelling 5: Een deel van de Turken trekt naar de meer welvarende stadsrand</i>	74
<i>Stelling 6: Er ontstaan terug etnische netwerken voor de nieuwe migrantengroepen</i>	76
<i>Stelling 7: Bulgaren staan op het kruispunt van de etnische enclavevorming en de etnische mozaïek</i>	78
3.5. Conclusie	81
4. Partnerkeuze	93
4.1. Waarom is partnerkeuze belangrijk?	94
4.2. Partner-keuze?	95
4.3. Cijfers	100
4.4. Partnerkeuze van migranten in Gent	101
<i>Stelling 1: Immigratiehuwelijken komen in alle immigrantengroepen voor, maar er zijn wel gradaties</i>	101
<i>Stelling 2: Etnische afstanden lijken de interetnische huwelijken te beperken</i>	104
<i>Stelling 3: Immigratiehuwelijken nemen af bij de oude migranten</i>	107
<i>Stelling 4: Interetnische huwelijken stijgen bij de oude migranten</i>	112
<i>Stelling 5: Immigratiehuwelijken nemen toe bij Ex-Joegoslaven</i>	114
4.4. Conclusie	117
5. Op een keerpunt tussen oude en nieuwe migratie	123
5.1. Verleden	124
5.2. Heden	126
5.3. Toekomst	130
5.4. Conclusie	133
Begrippen en definities	137

Voorwoord

Gent staat op een keerpunt. De Arteveldestad kent een lange traditie van migratie uit Turkije en Noord-Afrika. De migranten uit deze gebieden hebben zich reeds duurzaam verankerd in de stad. De tweede en derde generatie, in België geboren en getogen, nemen stilaan de fakkel over van de eerste. Sinds de val van de Berlijnse muur en de uitbreiding van de Europese Unie krijgt Gent daarnaast ook steeds meer migranten uit Midden- en Oost-Europa over de vloer.

Oud of nieuw, migratie zorgt voor de nodige animositeit: "Bulgaarse koperdief riskeert 37 maanden cel", "Homofobe allochtonen tuigen homo's af", "Lid Sharia-4Belgium aangehouden", "Immigratiehuwelijken bemoeilijken de integratie van migranten", "Eén op de vier Vlaamse werklozen is allochtoon"... Het is een greep uit de headlines die onze media sieren. We horen het Jan-met-de-pet al denken: "Waar gaat het toch naartoe? Het zal wel nooit lukken met die migranten".

Deze vraag naar de toekomst van de migrant houdt ook ons bezig. Ons vertrekpunt is wel anders dan het beeld dat uit de media oprijst. We menen dat het gangbare denken rond migratie en diversiteit te kampen heeft met twee beperkingen. Ten eerste is er wat je de 'culturalistische' kijk kan noemen. Mensen worden gereduceerd tot homogene 'culturele' groepen – de 'Moslims', de 'Allochtonen' – die bovendien quasi-onveranderlijke eigenschappen hebben – ze zijn 'traditioneel' of 'ouderwets' – die hun handelen determineren – ze gedragen zich 'homofob' of 'vrouwonvriendelijk'. Ten tweede is er de cultus van de individuele verantwoordelijkheid. Hierbij worden mensen gezien als wezens die hun levenskansen volledig in eigen handen hebben: "Er is werk voor iedereen die wil werken."

In dit boek willen we verder kijken dan deze gangbare visie. 'Culturele' verschillen bestaan, en kunnen belangrijk zijn, maar ze zijn niet onveranderlijk en alles-

bepalend. Bovendien bestaan er binnen groepen veel verschillen. Zoals niet alle etnische Belgen achter de uitlatingen van aartsbisschop Léonard staan, zijn ook niet alle Turkse Belgen van plan Sharia4Belgium te sponsoren. Extreme visies komen gemakkelijker in de media, maar dat is natuurlijk net omdat ze extreem zijn. Een culturalistische visie leidt ons af van de factoren die er echt toe doen.

Ook de individualistische kijk willen we verlaten. Mensen hebben uiteraard keuze- en handelingsvrijheid. Maar deze vrijheid is beperkt. Je zou het menselijke leven als een tocht door het woud kunnen zien. Er zijn verschillende paden die we kunnen inslaan, maar sommige zijn goed onderhouden, andere dichtgegroeid en nog andere met slagbomen en hekkens afgezet. Sommige mensen hebben een goede stafkaart en een machete meegekregen, anderen helemaal niets. Kan je uit het woud komen zonder stafkaart en machete – puur op eigen kracht en inspanning? Ja, maar het is minder moeilijk mét de juiste instrumenten in de hand...

Om de vraag naar de toekomst van de migrant te beantwoorden richten we ons in de eerste plaats op sociaaleconomische en demografische feiten. We willen factoren als opleidingsniveau, werkloosheid, migratiepatronen en groepsgroottes in de discussie inbrengen als elementen die het traject van migranten in onze samenleving – de tocht door het woud – bepalen. Verder is het dynamische perspectief van uitermate groot belang. De toekomst van migranten kan alleen maar begrepen worden vanuit hun traject in het verleden. De situatie van Turkse en Maghrebijnse Gentenaars nu is fundamenteel verschillend van die van vijftig jaar geleden. En in de toekomst zal het nog anders zijn. Hetzelfde geldt voor de nieuwe migranten uit Midden- en Oost-Europa. Succes is niet gegarandeerd, maar veranderingen zijn er sowieso.

Een tweede kenmerk van onze aanpak is de focus op harde feiten die voor elk individu van belang zijn: Waar woon je? Met wie trouw je? De woonplaats van migranten zegt iets over de alledaagse leefwereld: leven migranten onder elkaar, in verarmde buurten? Of zijn ze verspreid over de ganse stad? De partnerkeuze is dan weer een indicator van sociale grenzen: huwen etnische minderheden en etnische Belgen met elkaar? Of zijn er daarentegen onoverschrijdbare grenzen tussen deze groepen?

Ten derde willen we met dit boek een breder verhaal schrijven en dat verhaal ook kenbaar maken aan een breder publiek. Academisch onderzoek focust vaak op zeer klein deelgebieden. Hierdoor ontbreekt het bredere plaatje. De vraag hoe het nu eigenlijk in het algemeen met de migranten in de Belgische samen-

leving gesteld is, wordt daarbij uit de weg gegaan. Vaak ziet men doorheen de bomen het bos niet meer. Daarnaast produceert academisch onderzoek dikwijls weliswaar beleidsrelevante resultaten, maar zijn die door het format van de gespecialiseerde *journals* onvoldoende toegankelijk voor beleidsmakers. Migratie is zowel voer voor een zeer actief maatschappelijk debat als voor gedegen sociologisch onderzoek. Alleen ontbreekt er vaak een link tussen beiden. Om de leesbaarheid en toegankelijkheid te bevorderen, hebben we daarom gebruik gemaakt van eindnoten en de technische en statistische uitleg in de tekst tot een minimum beperkt. De lezer verwijzen we dan ook graag naar deze eindnoten, waar ze alle details kunnen vinden. Ook referenties werden in de eindnoten opgenomen. Voor bijkomende informatie kunnen de auteurs ook steeds gecontacteerd worden. Voor de verklaring van specifiek jargon verwijzen we naar de begrippenlijst achteraan. Daar kunnen de gehanteerde definities worden gevonden.

Het verhaal van de migranten in Gent stopt uiteraard niet met dit boek. Er is ook een website aan het boek gekoppeld: www.migrantzkttoekomst.be. We nodigen u uit om eens een kijkje te nemen op deze website. U vindt er naast een fotoreeks over een aantal kleurrijke wijken in Gent bijkomende en actuele informatie over de hoofdrolspelers van dit boek: de oude en nieuwe Gentse migranten.

Een boek als dit schrijf je uiteraard nooit alleen: we willen dan ook een aantal personen en instanties uitdrukkelijk bedanken die er mee voor gezorgd hebben dat dit boek tot stand kwam. Het onderzoek werd mede gefinancierd door het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek Vlaanderen (FWO) en het Bijzonder Onderzoeksfonds van de Universiteit Gent (BOF). We willen ook de ambtenaren van het Rijksregister en John Lievens en Frank Caestecker van de Universiteit Gent bedanken om de gegevens over partnermigratie beschikbaar te stellen. Jo Noppe van de Studiedienst van de Vlaamse Regering willen we bedanken voor het verschaffen van specifieke cijfergegevens over het aantal etnische minderheden per gemeente. Speciale dank zijn we verschuldigd aan Els Verhasselt, Els Bauwens, Annelies Van Steenberge en Eric Dirix van de cel Data-Analyse en GIS van Stad Gent. Zij hebben met de website www.gent.buurtmonitor.be een schat aan bevolkingscijfers ter beschikking gesteld aan het brede publiek. Soms zeer specifieke vragen wisten zij ook altijd op korte tijd te beantwoorden. Verder willen we Bruno De Pauw van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid bedanken voor het brengen van licht in de duisternis van gedetacheerde arbeidsmigratie naar België. Thomas Van den Eynde van het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen bedanken we voor het aanmaken van de statistieken met betrekking tot het aantal Midden- en Oost-Europese zelfstandigen in Gent. Ook Luc Vanden Berge,

Christiaan De Blander en Jan Balliu van de Gentse Integratiedienst willen we bedanken voor de zeer vruchtbare discussie die we hadden over de migratie naar Gent. Dank zijn we ook verschuldigd aan Irène Tassyn van ABVV Oost-Vlaanderen voor de productieve gedachtewisselingen over de Bulgaarse arbeidskrachten in Gent. De leden van de onderzoeksgroep HeDeRa van de Universiteit Gent en van de onderzoeksgroep OASes van de Universiteit Antwerpen willen we bedanken voor de zeer constructieve discussies over de ruimtelijke segregatie in Gent. Van deze laatste onderzoeksgroep willen we zeker Stijn Oosterlynck, Paul Blondeel, Frederic Vandermoere en Elise Schillebeeckx bedanken. Jozefien De Bock prijzen we voor het schrijven en doorsturen van haar zeer lezenswaardige artikel over de Mediterrane migratie naar Gent. Een bijzonder woord van dank gaat ook naar Jens Verlinde: onze fototochten doorheen Gent waren legendarisch. Speciale dank gaat ook naar Olivier Pintelon, Stan De Spiegelaere, Ferdi De Ville, Pieter Liagre, Karen Del Biondo, Sacha Dierckx en andere leden van Poliargus voor de feedback op delen van het boek. Jullie houden het intellectuele debat scherp. We bedanken Hannelore en Jozefien Verhaeghe voor het advies over de vormgeving van het boek. Linde Braeckman bedanken we voor de redactie van deze tekst. Ook onze collega's Fanny D'hondt, Sarah Van de Velde, Anouk Van Der Wildt, Pieter Vanderwegen, Klaartje Van Kerckem, Wendelien Vantieghem en Anina Vercruyssen willen we bedanken voor hun begrip tijdens het voortdurende storen in hun werk. An Van Butsel, Eva Van Hoeylandt, Carine Van Praet en Bruno Vandenbussche bedanken we voor de administratieve ondersteuning. Tenslotte willen we ook in het bijzonder Maya Braeckman en Lies Keymeulen bedanken voor alle steun.

Dank u wel, Ne dikke merci, Teşekkür ederim, Dziękuję!

Pieter-Paul Verhaeghe, Koen Van der Bracht en Bart Van de Putte
Gent, zomer 2012

Hoofdstuk 1

De immigratiegeschiedenis van Gent

Oktober 1964. Mustafa en Idris, twee Turkse mannen van begin de dertig, stappen uit een Sabena-vliegtuigje de Belgische koude in. Ze hebben hun beste pakken aan. Ze willen er piekfijn uitzien. Hun aankomst in België betekent voor hen namelijk de hoop op een beter bestaan. Ze gaan als arbeider in het Gentse textielbedrijf Union Cotonnière werken. De eerste weken vinden ze onderdak bij vrienden uit hun geboortestreek, later huren ze een luizig kamertje in de buurt van de fabriek. Het werk is er zwaar en eentonig, maar ze verdienen tenminste meer dan in Turkije. 's Avonds doden ze de eenzaamheid door het schrijven van brieven naar hun vrouw en het ophalen van herinneringen aan hun geboorteland. De tijd vliegt voorbij: weken worden maanden, maanden worden jaren. Na verloop van tijd beginnen ze in hun brieven aan het thuisfront de mogelijkheid te opperen om ook vrouw en kinderen naar Gent te laten overkomen. Eerst tijdelijk, nadien zien ze wel.

Oktober 2011. Voor het Dampoort-station komt een Eurolines-bus met een laatste zucht tot stilstand. De Bulgaarse familie Novakov, bestaande uit Stoyan en zijn zwangere vrouw Patricia, stapt bezweet van de bus. Ze kijken moe en wat onzeker rond. Stoyan zoekt zijn Turkse contactpersoon die hem aan een job in de Gentse vleesindustrie kan helpen. Patricia's blik is op de donkere wolken gericht. Ze komen er snel achter dat België niet meteen het paradijs op aarde is.

In de halve eeuw die verstreken is tussen de aankomst van dit viertal lijkt er heel wat veranderd te zijn. De Koude Oorlog is voorbij en de voormalige Sovjet-Unie is opgedeeld in een lappendeken van nieuwe staten. De Europese Economische Gemeenschap is verveld tot de Europese Unie met 27 lidstaten. Veel bedrijven

in de zware nijverheid zijn gesloten of naar het buitenland verhuisd. De economische welvaart is weliswaar toegenomen, maar zo ook de sociale ongelijkheid in de steden. De bevolking vergrijst, terwijl de grote steden verjongen. Het land heeft zwarte, pikzwarte en vervolgens minder zwarte zondagen gekend. De tijden waarin vrouwen slechts met goedkeuring van hun man een bankrekening mochten openen en de priester vanop zijn kansel donderpreken gaf, lijken lang vervlogen.

Maar is er wel zoveel veranderd? Alvast op het vlak van migratie lijkt er niets nieuws onder de zon. Migranten blijven naar België komen op zoek naar een beter leven. Terwijl ze nu wel van een groter scala van landen komen dan vroeger, blijven hun economische drijfveren grosso modo dezelfde. Ons land blijft voor velen een land van belofte. Ook de maatschappelijke positie van de migranten lijkt er niet erg op vooruit gegaan te zijn. Slechte jobs en discriminatie blijven hun deel. Neen, op het eerste gezicht lijkt er niet zoveel veranderd te zijn.

In dit boek beargumenteren we dat we in de migratiegeschiedenis van ons land momenteel op *een dubbel keerpunt* terecht gekomen zijn. Ten eerste menen we dat de *klassieke migrantengroepen*, de Turken en de Noord-Afrikanen, geleidelijk aan de *overgang maken* van relatief gesloten etnische enclaves naar een meer interactieve etnische mozaïek. Op basis van nieuw cijfermateriaal stellen we immers vast dat de ruimtelijke segregatie afneemt en het aantal immigratiehuwelijken spectaculair daalt. De Turken en Noord-Afrikanen leven steeds meer met in plaats van naast de etnische Belgen. De actief multi-etnische samenleving is kennelijk onderweg. Maar ze is er zeker nog niet. Hoewel de bevruchting succesvol is ingezet, kan het nog steeds een doodgeboren kind worden.

Ten tweede is België de laatste decennia getuige geweest van verschillende *nieuwe immigratiestromen*. Deze nieuwe migranten kwamen voornamelijk, maar niet uitsluitend, uit Midden- en Oost-Europese landen zoals Polen, Slowakije, Roemenië, Bulgarije en ex-Joegoslavië. De hamvraag is dan ook welk pad deze nieuwe migrantengroepen zullen opgaan. Gaan ze na een korte aanpassingsperiode volop met de andere etnische groepen in de Belgische samenleving participeren of geraken ze zoals hun Turkse en Noord-Afrikaanse voorgangers voor lange tijd verzeild in gesloten etnische enclaves? Veel zal afhangen van de maatschappelijke context. Zullen we deze nieuwe Belgen snel een goede plaats in onze samenleving geven? Of zijn we terug vertrokken voor een nieuw verhaal van 'gemiste kansen'? In dit boek gaan we niet enkel na hoe de immigratiecontext van de klassieke migrantengroepen verschilde met deze van de nieuwe migranten. Door lessen

te trekken uit de ervaringen en evoluties van de klassieke migranten, kunnen we ook een blik werpen op de toekomst van de nieuwe migranten. Aan de hand van uniek cijfermateriaal richten we onze aandacht terug op de ruimtelijke vestiging en de huwelijkspatronen van deze nieuwe migranten. Op die manier krijgen we inzicht in welke mogelijke weg of wegen deze nieuwe migrantengroepen kunnen inslaan.

In dit boek focussen we op de *specifieke microkosmos* die de stad Gent op het vlak van migratie is. We doen dit om verschillende redenen. Ten eerste kent Gent zowel klassieke als nieuwe migratiestromen. De Turken en Noord-Afrikanen, de zogenaamde '*oude nieuwe Gentenaars*', kwamen begin de jaren zestig naar Gent om er te werken. Ondertussen zijn hun kinderen en kleinkinderen in de stad geboren en getogen. Met de recente uitbreiding van de Europese Unie zijn er ondertussen ook veel Bulgaren, Slowaken en Polen naar de Arteveldestad afgezakt. Deze zogenaamde '*nieuwe nieuwe Gentenaars*' zijn de laatste tijd sterk gemediatiseerd.¹ Zij worden vervoegd door nieuwe migranten afkomstig uit alle windstreken, waaronder de Ghanezen en de Russen, die in Gent geen onbelangrijke groep vormen. Ten tweede dient men de participatie van migranten op verschillende domeinen steeds op kleinere schaal te bekijken. Patronen van etnische enclavevorming en ruimtelijke segregatie kunnen het best op het niveau van buurten en steden worden nagegaan, aangezien segregatie in de eerste plaats binnen een bepaalde stad of gemeente voorkomt. De lokale focus is een pluspunt aangezien deze een meer gedetailleerde kijk op de zaken mogelijk maakt. Ten derde is de migratiegeschiedenis van Gent relatief goed gedocumenteerd. De stad stelt verder een veelvoud van administratieve data over haar bevolking ter beschikking aan het brede publiek.

Ondanks deze focus op de stad Gent, gaan onze vaststellingen waarschijnlijk in meer of mindere mate op voor gans België. Door de specifieke lokale context kunnen de gevonden trends en patronen voor een aantal etnische groepen misschien wat verschillen, maar het algemene verhaal blijft overeind. Uiteraard is het aan toekomstige onderzoekers, beleidsmakers en sociaal werkers om dit verhaal verder aan de werkelijkheid te toetsen en na te gaan of het beeld effectief ook in andere steden wordt bevestigd.

1.1. Oude nieuwe Gentenaars

Momenteel zijn de Turken en Marokkanen de grootste etnische minderheidsgroepen in de Arteveldestad. Begin 2011 leefden er in Gent officieel 20159 personen van Turkse en 4399 personen van Marokkaanse origine.² Daarnaast leefden er ook nog eens 1359 personen van Tunesische en 1186 personen van Algerijnse afkomst. Samen maken zij 11% uit van de totale Gentse bevolking. In de geschiedenis van deze 'oude' migrantengroepen onderscheiden we drie grote fasen.

Eerste fase: etnische netwerken

De *eerste fase* startte in het midden van de jaren zestig toen de eerste Turkse, Marokkaanse, Tunesische en Algerijnse *arbeidsmigranten* in Gent aankwamen. België had bilaterale akkoorden met deze herkomstlanden die officiële arbeidsmigratie toelieten. De Belgische arbeidsmarkt kampte tijdens de 'gouden jaren zestig' immers met een gebrek aan arbeidskrachten en de overheid en de bedrijven gingen proactief zogenaamde 'gastarbeiders' in het buitenland rekruteren. Ook een aantal Gentse bedrijven was op zoek naar buitenlandse arbeiders die bereid waren om zwaar en gevaarlijk werk te verrichten. De bekendste zijn wellicht de textielbedrijven Union Cotonnière (later NV UCO) en AKZO Fabelta, en het metaalbedrijf Carels/ACEC. Op die manier werd bijvoorbeeld in 1966 een 'contingent' Tunesische arbeiders naar Gent gehaald om in de textielindustrie te gaan werken.³

Vele gastarbeiders in Gent hadden echter al een hele reisweg achter de rug.⁴ Ze waren gerekruteerd door bedrijven in andere steden of in de buurlanden en kwamen pas nadien naar Gent. Zo hadden vele Turken in Gent daarvoor in Schaarbeek gewerkt en heel wat Algerijnen kwamen naar de Stropstad na een verblijf in het Franse departement Nord-Pas de Calais. Anderen kwamen dan weer rechtstreeks naar België als 'toerist' en zochten pas ter plaatse werk. Hun latere werksituatie werd dan achteraf al dan niet geofficialiseerd. Voornamelijk de Turkse gastarbeiders in Gent kwamen in de jaren zestig via deze omwegen naar de stad.⁵ Aan het einde van de jaren zestig en in het begin van de jaren zeventig namen deze eerder clandestiene migratiestromen naar België fors toe.⁶

Deze economische migratie moet gezien worden in het kader van een politiek waarbij de overheid in tijden van economische hoogconjunctuur vreemde arbeidskrachten tijdelijk toeliet, maar in economisch slechtere tijden de grenzen

voor spontane arbeidsmigratie terug sloot ten einde de 'nationale arbeidsmarkt te beschermen'.⁷ Bij de korte maar hevige economische crisis van 1967 besloot men om tijdelijk de grenzen te sluiten door strenger arbeidsvergunningen aan buitenlandse arbeiders te verlenen en de zogenaamde 'toeristen' niet langer quasi automatisch te regulariseren. In het midden van de jaren zeventig vertraagde de Belgische economie echter structureel en kregen de mijnbouw en de textiel- en metaalindustrie flinke klappen. In de context van deze economische crisis ging de overheid in 1974 over tot een permanente migratiestop.

De Turkse en Noord-Afrikaanse gastarbeiders in België waren zeker geen representatieve blauwdruk van de bevolking in hun herkomstlanden.⁸ Het waren voornamelijk mannen van tussen de 25 en 40 jaar die naar België trokken. De meeste Turkse migranten kwamen uit de grote stedelijke metropolen (zoals Istanbul en Ankara) en de meer agrarische gebieden in Centraal-Anatolië (zoals Afyon, Eskişehir en Kayseri). Voor Gent specifiek, weten we dat de meeste Turkse migranten afkomstig zijn uit relatief kleine districten zoals Emirdağ, Piribeyli en Posof.⁹ Meer dan de helft van de Turkse arbeidsmigranten die tussen 1960 en 1980 in Gent aankwamen, was geboren in Emirdağ of één van de omliggende dorpen (zoals Karacalar, Yenikapı en Kuruca).¹⁰ De Marokkaanse migranten naar België kwamen dan weer voornamelijk uit stedelijke Arabische gebieden in het noorden (zoals Tanger en Oujda) en Berberse gebieden in het Rifgebergte (zoals Nador en Al Hoceima).¹¹

Deze periode van midden de jaren zestig tot midden de jaren zeventig is de fase van de *etnische netwerkvorming*. In deze fase zoeken migranten elkaar op en vormen ze kleine netwerken van vrienden en kennissen. Dit is het patroon dat de meeste mensen die voor lange tijd in het buitenland vertoeven vertonen. Men zoekt anderen op die dezelfde taal en gewoonten hebben en in hetzelfde schuitje zitten. In de volksmond zegt men ook wel eens 'soort zoekt soort'. Deze etnische netwerken bieden tal van voordelen. Zo helpen migranten elkaar bij het dagdagelijkse reilen en zeilen van het (over)leven in een stad die men nauwelijks kent (bv. het vinden van werk en huisvesting, hulp bij ziekte...). Ze zoeken elkaar ook op voor steun tijdens de vele eenzame uren die het leven in een vreemd land rijk is.

Deze etnische netwerken vergemakkelijkten niet enkel het leven van de migranten die reeds in Gent waren, maar kanaliseerden ook de migratie naar Gent. Het ergens reeds kennen van mensen is voor migranten een zeer belangrijke factor in hun keuze van een bepaalde bestemming. De gastarbeiders schreven over hun belevenissen naar het thuisfront, wat zeer uitnodigend werkte. De meeste Turken

en Noord-Afrikanen kwamen dan ook in Gent aan met het adresje van een kennis, vriend of familielid in hun achterzak. De aanwezige Turken en Noord-Afrikanen in de stad trokken op die manier nieuwe Turkse en Noord-Afrikaanse migranten aan uit hun geboortestreek. Op deze manier ontstond er een soort van 'kettingmigratie'.

Dit proces van etnische netwerkvorming werd in meer of mindere mate door twee factoren in de hand gewerkt. Ten eerste waren er de werkgevers van de bedrijven, die hun buitenlandse arbeiders vaak van huisvesting in de nabije buurt van het bedrijf voorzagen.¹² Het betrof vaak woningen in de negentiende-eeuwse arbeiderscités met slechte leefomstandigheden. Sommige werkgevers voorzagen ook een formeel premiesysteem waarbij (gast)arbeiders financieel beloond werden voor het aanbrengen van nieuwe (vreemde) arbeidskrachten.¹³ Beide zaken werkten faciliterend voor de vorming van Turkse, Marokkaanse, Algerijnse en Tunesische netwerken.

Ten tweede speelde ook de houding van de plaatselijke bevolking een niet onbelangrijke rol. Een onverschillige houding werkt etnische netwerkvorming in de hand, terwijl een open en interactieve houding netwerkvorming ontmoedigt. De Turkse en Noord-Afrikaanse gastarbeiders werden door de Gentse bevolking aanvankelijk zeker niet slecht onthaald. Zo vertelt Fatma Pehlivan, kind van Turkse gastarbeiders, bijvoorbeeld dat ze bij haar aankomst in Gent snoepjes in haar brievenbus vond van haar Vlaamse burens.¹⁴ Maar echte diepgaande contacten waren er niet. Turkse en Noord-Afrikaanse migranten werden eerder als een curiosum gezien. Pas vanaf de jaren zeventig werd het maatschappelijke klimaat ten opzichte van de migranten een stuk negatiever.

Tweede fase: etnische enclaves

Met de officiële migratiestop van 1974 vangt de *tweede fase* in de geschiedenis van de Turken en Noord-Afrikanen in de Arteveldestad aan. Arbeidsmigratie werd enkel nog onder strenge voorwaarden toegelaten.¹⁵ In 1976 werd ook de niet-officiële arbeidsmigratie ontmoedigd door het opleggen van zware boetes op de illegale tewerkstelling van migranten. Vanaf 1974 kregen alle Turken en Maghrebijnen die in België verbleven echter de mogelijkheid om een permanente verblijfs- en arbeidsvergunning te verkrijgen. Ook de migranten die clandestien in het land verbleven, konden hun situatie regulariseren. In Gent dienden 625 personen een regularisatiedossier in.¹⁶ Deze nieuwe wettelijke context betekende

dat migranten een keuze moesten maken. Ofwel keerde men terug naar zijn herkomstland, met een zeer kleine kans dat men ooit nog in België zou kunnen werken, ofwel koos men voor een permanente Belgische verblijfsvergunning, waarbij men wel nog het herkomstland kon bezoeken of ernaar terugkeren. Het zal dan ook niet verwonderen dat de keuze voor velen snel gemaakt was.

Van een echte migratiestop was in de praktijk bovendien geen sprake. De Turkse en Noord-Afrikaanse arbeidsmigratie was misschien wel sterk teruggeschroefd, maar andere legale migratiekanalen waren nog steeds voorhanden. De Turken en Noord-Afrikanen mochten namelijk hun partner en minderjarige kinderen, en onder zeer strikte voorwaarden andere familieleden, naar België overbrengen. Deze gezinsmigratie was bij de Turken en de Marokkanen in Gent populair en werd reeds sinds de tweede helft van de jaren zestig door hen toegepast.¹⁷ Na de migratiestop van 1974 werd gezinsmigratie veel belangrijker dan de andere migratiekanalen.

De overheid verwachtte dat deze *gezinshereniging* na verloop van tijd zou opdrogen en dat bijgevolg de immigratie zou stoppen. Immigratie via *gezinshereniging* werd echter aangevuld door immigratie via *gezinsvorming*.¹⁸ Doordat het voornamelijk jonge mannen waren die in de eerste fase naar België kwamen om te werken, waren de mannen oververtegenwoordigd op de lokale huwelijksmarkt in België. Zeker bij de Marokkanen, die vaker ongehuwd en kinderloos naar België kwamen dan de Turken, was dit het geval.¹⁹ Velen van hen zochten dan ook een huwelijkspartner in het land van herkomst met een toenemend aantal importpartners tot gevolg. Later zochten echter ook veel kinderen en kleinkinderen van de Turkse en Marokkaanse migranten een partner in het herkomstland. Op de redenen hiervoor gaan we in hoofdstuk vier dieper in, maar het volstaat hier om te zeggen dat de Turkse en Marokkaanse migratie via *gezinshereniging*- en *vorming* tot op vandaag hoog blijft en voor Turken en Marokkanen de belangrijkste weg is om België binnen te komen. De stad Gent vormt hier geen uitzondering op.²⁰

De tweede fase is deze waarbij de etnische netwerken evolueren naar *etnische enclaves*. Etnische enclaves worden gekarakteriseerd door minstens drie kenmerken.²¹

Ten eerste is er de blijvende *sociaaleconomische achterstelling* en het ontstaan van een *etnische economie*. Turken en Noord-Afrikanen in België hebben een hogere kans dan 'etnische Belgen' om werkloos te zijn of werkzaam te zijn op de

'secundaire arbeidsmarkt', die gekenmerkt wordt door minder goede loon- en arbeidsvoorwaarden.²² Dat geldt zowel voor de eerste generatie migranten, als voor hun nakomelingen. Wat etnische enclaves echter uitzonderlijk maakt, is dat deze dominante sociaaleconomische achterstelling aangevuld wordt met het bestaan van een 'etnische economie'. Hiervan kan iedereen zich vrij gemakkelijk een beeld vormen. Het gaat om zelfstandige ondernemers van Turkse of Noord-Afrikaanse origine met werknemers en vaak ook klanten uit dezelfde etnische groep.²³ De klassieke voorbeelden in Gent zijn de Turkse bakkers, restaurants, reisbureaus, en kapsalons in en rond de Wondelgemstraat en de Tolhuislaan. Minder bekende voorbeelden zijn de Turkse vlees- en bouwbedrijven.

Eenzijds ontstaat deze etnische economie als reactie op de werkloosheid en discriminatie op de reguliere arbeidsmarkt. De economische activiteiten van de enclave zorgen dan ook vaak voor een zekere sociale mobiliteit. Hierdoor is er in Gent na verloop van tijd een Turkse en Noord-Afrikaanse middenklasse kunnen ontstaan. In dit opzicht zijn de 'kansarme' buurten mét een etnische economie tot op zekere hoogte eigenlijk 'kansrijke' buurten.²⁴ De etnische economie biedt de kans om aan de structurele achterstelling op de secundaire arbeidsmarkt te ontsnappen en een eigen zaak uit te bouwen. We mogen deze economische activiteiten echter ook niet verheerlijken: veel van die zaken gaan over kop en de arbeidsomstandigheden zijn er vaak niet rooskleurig.

Anderzijds ontstaat de etnische economie vanuit een toenemende economische vraag uit de etnische groep naar 'etnische' producten en diensten. De etnische economie is in de fase van de etnische enclaves dan ook ofwel uitsluitend op de eigen etnische groep gericht (bv. Turkse theehuizen met enkel Turkse gasten) ofwel gericht op verschillende etnische minderheden (bv. Marokkaanse halal slagers met Turkse, Marokkaanse en Tunesische cliënten). Sporadisch passeerde er misschien wel eens een Belg langs de Turkse bakker of Marokkaanse slager, maar dat is eerder uitzondering dan regel. Hoewel er waarschijnlijk wel Turkse of Maghrebijnse restaurants in Gent waren met uitsluitend een Belgisch publiek, waren ze eerder zeldzaam.²⁵ Pas in de volgende fase zullen er meer zaken zich op een Belgisch cliënteel richten.

Een tweede kenmerk van de etnische enclave is de sterke *institutionele uitbouw* en diversificatie van diensten. De etnische enclave voorziet in eigen cafés, gebedshuizen, verenigingen, dokters, advocaten, makelaars, media, winkels en andere instituties. De eerste Turkse vereniging in Gent (het Turks Cultureel Centrum) werd bijvoorbeeld in 1978 opgericht.²⁶ In datzelfde jaar zag ook de eerste moskee

in Gent het levenslicht.²⁷ En zo zijn er nog talrijke voorbeelden. Deze instituties zijn (vaak) uitsluitend gericht op de dienstverlening aan de eigen etnische groep. Ze vormden tot op zekere hoogte het spiegelbeeld van de Belgische instituties. Door deze institutionele evenwijdigheid slagen meer recent gearriveerde Turkse en Noord-Afrikaanse migranten (geïmmigreerde partners of ouders) er in om te overleven ondanks een gebrekkige kennis van de plaatselijke taal en gewoontes.

Ten derde zijn de etnische enclaves vaak *ruimtelijk geconcentreerd* in een aantal buurten van de stad. Zo is in Gent de Turkse enclave sterk uitgebouwd in de buurten van het Rabot, Tolhuis-Ham, de Dampoort en Ledeberg en de Marokkaanse enclave in de buurt van de Rooigemlaan. Op de ruimtelijke spreiding van de Turken en Noord-Afrikanen in Gent en hoe dit gepaard gaat met etnische enclavevorming gaan we in hoofdstuk drie dieper in.

Etnische enclaves bestaan daarbij niet alleen uitsluitend uit mensen van hetzelfde land van herkomst, maar vaak ook van een specifieke streek van herkomst. In Gent is er doorheen de jaren bijvoorbeeld een Turkse enclave ontstaan met migranten afkomstig uit het Emirdağ-district in Turkije. Reeds in de jaren zestig kwamen veel Turkse gastarbeiders uit die streek. Later kwamen hun vrouw en kinderen over. Nog later huwden veel van hun kinderen en kleinkinderen een partner uit dat district. De meerderheid van de huwelijken worden gesloten wanneer de Gentse Turken hun herkomststreek bezoeken. Emirdağ zelf staat dan ook sterk in het teken van die huwelijksmigratie.²⁸ Zo migreerden meer dan de helft van de koppels die gehuwd zijn in Emirdağ in 2004 en 2005 nadien naar West-Europa.

De keuze in dit boek voor het concept van 'etnische enclaves' in plaats van 'etnische clusters' is bewust. In tegenstelling tot etnische clusters worden etnische enclaves door economische achterstelling gekenmerkt. Zowel etnische enclaves als etnische clusters zijn ruimtelijk geconcentreerd. Bij etnische enclaves komt dit echter uit sociaaleconomische noodzaak voort, terwijl etnische clusters het resultaat zijn van sociaal-etnische voorkeuren.²⁹ Beide fenomenen worden verder gekarakteriseerd door een gesloten parallelle institutionele uitbouw, en een hoog aandeel intra-etnische huwelijken. Tabel 1.1 toont het conceptuele onderscheid tussen de verschillende begrippen. Voorbeelden van etnische clusters zijn de Chinese, Koreaanse en Indische clusters in de Verenigde Staten en in het Verenigd Koninkrijk.

Er zijn meerdere redenen waarom de etnische netwerken van de eerste fase evolueerden naar de etnische enclaves van de tweede fase. Zoals we hierboven

reeds aanhaalden, ontstond de etnische economie onder meer als *reactie op de sociaaleconomische achterstelling* op de arbeidsmarkt en de vraag naar typisch 'etnische' producten en diensten.

Een tweede reden is dat in de tweede helft van de jaren zeventig het *maatschappelijke klimaat* ten opzichte van etnische minderheden enorm verslechterde. De discriminatie en het racisme op de woningmarkt, de arbeidsmarkt en in het uitgaansleven namen toe. In Gent culmineerde dit een eerste keer begin jaren tachtig met een aantal schietpartijen op Turkse cafés.³⁰ Als reactie op deze negatieve houding gaan veel migranten zich dan ook op de eigen etnische groep terugplooiën. Het resultaat is het ontstaan van evenwijdige instituties, zoals Turkse cafés, verenigingen, winkels en media. Hierdoor wordt het contact met de etnische Belgen beperkt. Bovendien wordt de eigen etnische identiteit er door benadrukt. Onder meer omwille van deze beperkte contactmogelijkheden met de etnische Belgen en de sterkere identificatie met de eigen groep gaan veel Turken en Noord-Afrikanen ook een partner voor hun kinderen in de streek van herkomst gaan zoeken.³¹ Deze huwelijksmigranten houden op hun beurt de etnische enclave verder in stand.

Ten slotte konden de etnische netwerken van de eerste fase pas uitgroeien tot etnische enclaves toen het *aantal* Turken en Marokkanen in Gent *voldoende hoog* werd. Een etnische economie heeft immers voldoende klanten nodig en ook de uitbouw van parallelle instituties vergt mankracht. De Turken en Marokkanen waren in de eerste fase gewoon met te weinig hiervoor. Pas met de gezins- en huwelijksmigratie wordt voor de uitbouw van etnische enclaves een bepaalde kritische groeps grootte bereikt. Dat is ook waarschijnlijk de reden waarom de Tunesische en Algerijnse netwerken van de eerste fase zich niet, of toch veel minder, in Gent ontwikkeld hebben tot Tunesische en Algerijnse enclaves in de tweede fase. Deze etnische groepen waren hiervoor in Gent gewoonweg te klein. Bovendien was er veel minder gezinsmigratie naar Gent vanuit deze twee herkomstlanden.³²

Tabel 1.1. Conceptueel onderscheid tussen etnische netwerken, etnische enclaves, etnische clusters en de etnische mozaïek

	Etnische netwerken	Etnische enclaves	Etnische clusters	Etnische mozaïek
Groepsgrootte?	Klein	Groot	Groot	Groot
Sociaaleconomische positie?	Geen duidelijk sociaaleconomisch profiel als groep	Sociaaleconomisch achtergesteld als groep	Sociaaleconomisch welgesteld als groep	Sociaaleconomische ongelijkheden binnen de groep
Etnisch institutionele uitbouw?	Geen eigen etnische instituties	Gesloten etnische instituties	Gesloten etnische instituties	Open interactieve etnische instituties
Etnische economie?	Geen etnische economie	Etnische economie uitsluitend gericht op de eigen groep	Etnische economie uitsluitend gericht op de eigen groep	Etnische economie niet uitsluitend gericht op de eigen groep
Ruimtelijk geconcentreerd?	Kleine en vluchtige ruimtelijke concentraties	Ruimtelijk geconcentreerd	Ruimtelijk geconcentreerd	Ruimtelijk verspreid en verweven met andere etnische groepen
Huwelijkspatroon?	Immigratiehuwelijken en interetnische huwelijken	Intra-etnische huwelijken (waaronder veel immigratiehuwelijken)	Intra-etnische huwelijken (waaronder veel immigratiehuwelijken)	Intra- en interetnische huwelijken (beperkt aantal immigratiehuwelijken)

Derde fase: de etnische mozaïek

Op zich is er tot nu toe weinig nieuws onder de zon. Bovenstaande migratiegeschiedenis is oud nieuws en patronen van etnische netwerken en etnische enclaves zijn reeds langer bekend. In dit boek stellen we dat we sinds het einde van de jaren negentig de overgang beleven naar de *derde fase* van de Turkse en Noord-Afrikaanse migrantengeschiedenis in Gent. In deze derde fase nemen de relatief gesloten etnische enclaves in belang af en de etnische groepen geraken meer met elkaar verweven. Ze vormen samen als het ware een '*etnische mozaïek*' waarvan de steentjes specifieke kleuren hebben maar toch één geheel vormen. Deze etnische mozaïek heeft drie belangrijke kenmerken. Zie terug tabel 1.1 voor het conceptuele onderscheid tussen etnische enclaves en de etnische mozaïek.

Een eerste kenmerk is de *interactie tussen de etnische groepen*. Deze interetnische contacten gebeuren zowel op het persoonlijke, ruimtelijke als institutionele niveau. Op persoonlijk vlak is er sprake van meer interetnische vriendschappen en relaties. In hoofdstuk vier van dit boek tonen we bijvoorbeeld aan dat het aandeel huwelijken tussen etnische Belgen enerzijds en Turken en Marokkanen die in België geboren zijn anderzijds de laatste tien jaar bijna verdubbeld is, hoewel het bescheiden blijft. Het aantal Turkse en Marokkaanse immigratiehuwelijken is dan weer spectaculair gedaald. Het waren net die immigratiehuwelijken die een belangrijke factor vormden voor de instandhouding van de Turkse en Marokkaanse enclaves.

Op ruimtelijk vlak zien we dat de Belgen, Turken en Noord-Afrikanen veel meer in elkaars buurten gaan wonen. Zo tonen we in hoofdstuk drie aan dat de Turken en Noord-Afrikanen ruimtelijk minder gesegregeerd zijn dan tien jaar geleden. De typisch Turkse enclavebuurten zoals het Rabot, Tolhuis-Sluzike-Ham, de Voormuide en de Dampoort lijken op hun retour en steeds meer Turken trekken naar de meer welgestelde suburbane rand van Gent zoals Gentbrugge, Wondelgem, Oostakker en Sint-Amandsberg.

Ook op het institutionele domein is er veel meer interactie tussen de verschillende etnische groepen. Vertegenwoordigers van moskeeën treden in contact met hun kerkelijke tegenhangers. Turkse verenigingen werken samen met lokale buurtcomités en jeugdverenigingen. Belgische restaurants krijgen ook Turken over de vloer en omgekeerd gaan Belgen soms naar de Turkse bakker om hun brood. Etnische instituties gaan zich dus niet langer uitsluitend op de eigen etnische groep richten. Een goed voorbeeld hiervan zijn de vele Turkse restau-

rants en kebabzaken die zich quasi exclusief op de studentenpopulatie in Gent richten. In de jaren tachtig bestonden die etablissementen natuurlijk ook al, maar ze waren toen niet of nauwelijks op de studenten gericht. We mogen natuurlijk ook niet naïef zijn: het is nog niet allemaal rozengeur en maneschijn. We stellen enkel dat de Turken en Noord-Afrikanen meer met dan naast de etnische Belgen leven dan twee decennia geleden.

Een tweede kenmerk is dat de *etnische netwerken en instituties behouden blijven*. De Turkse en Marokkaanse netwerken blijven bestaan, maar ze worden aangevuld met interetnische netwerken. De Turkse Gentenaars huwen zowel andere Turkse Gentenaars als Belgische Gentenaars. Ook het etnische institutionele kaderwerk blijft bestaan. Het zou te ver gaan om te denken dat de Turkse en Marokkaanse cafés, gebedshuizen, bakkers, verenigingen en andere instituties zullen verdwijnen. Hoewel hun oorspronkelijke redenen van bestaan minder belangrijk geworden zijn, blijven ze om economische en historische redenen relevant. Er is nog steeds een economische behoefte aan etnische producten zoals Turks brood, halal vlees, en nieuws uit het herkomstland. De verenigingen en media blijven ook bestaan omdat Turken en Marokkanen de banden met hun afkomst en hun migratiegeschiedenis niet willen doorknippen. Daarnaast speelt ook het mechanisme mee dat eens verenigingen en cafés bestaan, ze zichzelf in stand houden. Mensen gaan op café omdat ze er vrienden tegenkomen. Ouders sturen hun kinderen naar bepaalde verenigingen omdat hun vrienden en kennissen hun kinderen er ook naartoe sturen. Het grote verschil met de fase van de etnische enclaves is dat de etnische netwerken en instituties ingebed zijn in het grotere geheel van de samenleving en niet langer een gesloten wereld op zich vormen.

Het derde en laatste kenmerk is de toegenomen *sociaaleconomische ongelijkheid binnen de etnische groepen*. Terwijl de sociaaleconomische achterstelling een belangrijke eigenschap van de Turkse en Marokkaanse enclaves was, evolueren we naar veel meer interne differentiatie. Door de etnische economie is er een Turkse en Marokkaanse middenklasse kunnen ontstaan. Hun kinderen en kleinkinderen doen het beter op school en vervolgens op de arbeidsmarkt. Ook de financiële mogelijkheden van deze Turkse en Marokkaanse ondernemers zijn er sterk op vooruit gegaan. Dit is natuurlijk slechts één kant van de medaille. Tegelijkertijd verlaten helaas nog steeds veel Turken en Marokkanen de schoolbanken zonder diploma en moeten ze het stellen met geen of preciaire jobs.³³

In de politieke en wetenschappelijke wereld pleiten sommigen voor het volledig opgaan van etnische minderheden in de dominante maatschappij. Ze worden

verondersteld zich aan de Vlaamse of Belgische samenleving aan te passen, zodat ze als het ware onherkenbaar worden. De pleitbezorgers van dit assimilatiemodel moeten we dus teleurstellen. De Turkse en Marokkaanse Gentenaars blijven herkenbaar en hun netwerken en instituties springlevend. Bij de etnische mozaïek waar we naartoe evolueren, staan hun netwerken en instituties echter in contact met deze van de Belgische Gentenaars.

1.2. Nieuwe nieuwe Gentenaars

Hoewel de nieuwe migratie naar Gent veel ruimer is, focussen we in dit boek enkel op de komst van de Midden- en Oost-Europeanen. We bespreken de migranten die afkomstig zijn uit landen die zowel recent tot de Europese Unie zijn getreden als deze die niet tot de Europese Unie behoren. Tot de nieuwe EU-lidstaten behoren Polen, Bulgarije, Roemenië, Hongarije, Letland, Litouwen, Estland, Malta, Cyprus, Slovenië, Slowakije en Tsjechië. Oost-Europese staten die niet tot de Europese Unie behoren zijn bijvoorbeeld Albanië, Servië, Montenegro, Bosnië-Herzegovina en andere Balkanlanden. De migratiegeschiedenis van deze nieuwe nieuwe Gentenaars is veel korter.

Bij de eeuwwisseling woonden er in Gent nauwelijks Midden- en Oost-Europeanen. Eind 2001 waren er 582 inwoners in de Gentse bevolkingsregisters geregistreerd afkomstig uit die landen die later tot Europese Unie zouden toetreden.³⁴ Daarnaast waren er nog eens 4064 asielzoekers uit Midden- en Oost-Europa in de stad aanwezig, voornamelijk Slowaken (1472), Ex-Joegoslaven (1272), Bulgaren (553), Albanezen (366) en Tsjechen (333).³⁵ De asielzoekers uit Slowakije (onder meer uit de stedelijke getto's van Košice in het oosten van het land) en in mindere mate ook uit Bulgarije en Tsjechië zijn voornamelijk Roma.³⁶ Bij hen vormde de combinatie van jarenlange discriminatie en economische achterstelling de voornaamste drijfveer om te migreren. Bij de asielzoekers uit ex-Joegoslavië en Albanië gaat het vooral om politieke vluchtelingen die in de jaren negentig de vele gewapende conflicten in de Balkan ontvluchtten.³⁷ Op de clandestiene migranten in Gent rond de eeuwwisseling hebben we om begrijpelijke redenen weinig zicht, maar kwalitatief onderzoek suggereert dat de meeste irreguliere Midden- en Oost-Europeanen voornamelijk in Brussel, Antwerpen en Luik vertoefden.³⁸ We vermoeden bijgevolg dat er maar weinig Midden- en Oost-Europeanen clandestien in de Arteveldestad leefden.

Gedurende de laatste 10 jaar is het aantal Midden- en Oost-Europeanen fors toegenomen. Niemand weet exact hoeveel Midden- en Oost-Europeanen er momenteel in de Gentse straten lopen. Eind 2011 waren er 9479 nieuwe EU-burgers officieel als inwoner van Gent geregistreerd.³⁹ De meeste van hen komen uit Bulgarije (5656), Slowakije (1914) en Polen (1096). Terwijl het aantal Bulgaren sinds de uitbreiding van de Europese Unie in 2007 sterk toegenomen is, begint hun jaarlijkse aangroei te verminderen. Zo kwamen er in 2009 en 2010 in Gent nog respectievelijk 983 en 1161 Bulgaren bij, in 2011 echter waren dit nog slechts 545 nieuwe Bulgaren. Voor de Slowaken was de uitbreiding van de Europese Unie minder een keerpunt. Velen van hen waren namelijk reeds langer als asielzoeker in Gent en zijn later officieel Gentenaar geworden. Naast nieuwe EU-burgers telt de Arteveldestad ook heel wat inwoners uit het Balkangebied. Eind 2010 waren er bijvoorbeeld 1215 Ex-Joegoslaven en 415 Albanen in de Gentse bevolkingsregisters geregistreerd.⁴⁰ Veel van deze Oost-Europeanen waren echter ook reeds langer in Gent als asielzoeker.

Deze cijfers zijn echter slechts een onderschatting van het werkelijke aantal Oost- en Midden-Europeanen in Gent. We illustreren dit aan de hand van de Bulgaren, de grootste groep nieuwkomers in de Arteveldestad (zie tabel 1.1 voor een overzicht). Eind 2011 waren er 5656 personen met de Bulgaarse nationaliteit in het bevolkings- en vreemdelingenregister geregistreerd.⁴¹ Bulgaren die met een arbeidskaart in België verblijven zitten ook in deze registers. Nog eens 355 Bulgaren hebben de Belgische nationaliteit gekregen.⁴² Daarnaast waren er ook 179 Bulgaren in het wachtregister ingeschreven.⁴³ Een aantal kinderen van Bulgaarse afkomst hebben echter automatisch bij geboorte de Belgische nationaliteit gekregen. Met behulp van berekeningen van de Studiedienst van de Vlaamse Regering schatten we hun aantal op 208.⁴⁴ Dit brengt het voorlopige totaal op 6398 personen van Bulgaarse origine.

Tabel 1.1. Schatting van het aantal personen van Bulgaarse origine in Gent

Personen met Bulgaarse nationaliteit in het Gentse bevolkings- en vreemdelingenregister (31 december 2011)	5656
Personen waarvan de vorige nationaliteit de Bulgaarse was in de Gentse bevolkingsregisters (31 december 2011)	355
Personen met Bulgaarse nationaliteit in het Gentse wachtregister (31 december 2011)	179
Schatting van de personen van Bulgaarse afkomst die automatisch bij geboorte de Belgische nationaliteit hebben (1 januari 2011)	208
Bulgaren met melding van korte aanwezigheid (30 november 2011)	294
Schatting van het aantal gedetacheerde arbeidskrachten met Bulgaarse nationaliteit die in Gent verblijven per jaar	186
Schatting van het aantal Bulgaren die onwettig in Gent verblijven	1294
Totaal	8172

Daarnaast komen ook veel Bulgaren voor een kort verblijf naar België. Wanneer dit voor privéredenen is (bv. om familie te bezoeken) dan moeten ze normaalgezien een melding van aanwezigheid doen bij de gemeente. Met deze melding kunnen ze wettelijk drie maanden in België verblijven. Eind 2011 hebben 294 Bulgaren bij de Gentse stadsdiensten een dergelijke melding gedaan.⁴⁵

Doordat er in de Europese Unie vrij verkeer van personen en diensten bestaat, kunnen Bulgaren ook als werknemer, zelfstandige of stagiair naar België gedetacheerd worden. Gedetacheerde arbeidskrachten komen voor een korte periode in België werken, maar blijven wel vallen onder het sociale zekerheidsrecht van het land van oorsprong. Sinds april 2007 hebben zij de plicht zich te melden bij de overheidsdienst Limosa. Tussen april 2007 en 2010 zijn 2067 personen met de Bulgaarse nationaliteit naar België gedetacheerd.⁴⁶ De gemiddelde arbeidsduur per detacheringopdracht bedraagt circa 23 dagen.⁴⁷ Uiteraard vestigen niet al deze arbeidskrachten zich in Gent. Door rekening te houden met de vestigingspatronen van de Bulgaren in het rijksregister, schatten we het aantal gedetacheerde personen in Gent op 558 (gespreid in de periode april 2007 – april 2010).⁴⁸ Per jaar komt dit neer op 186 gedetacheerde Bulgaren in Gent.

De grote onzekere factor is evenwel het aantal Bulgaren die onwettig in Gent verblijven. Zij registreren of melden zich nergens. Straathoekwerkers, de

Gentse integratiedienst en particuliere organisaties schatten het aantal irreguliere Midden- en Oost-Europeanen in Gent tussen 1000 en 2000 personen.⁴⁹ Dat zijn natuurlijk niet allemaal Bulgaren. Door de verhouding van het aantal geregistreerde Bulgaren op het totale aantal geregistreerde Midden- en Oost-Europeanen te nemen⁵⁰, schatten we het aantal Bulgaren zonder wettig verblijf op circa 1294.

Als we ook rekening houden met de 294 Bulgaren met melding van kort verblijf, 186 gedetacheerde Bulgaren en circa 1294 Bulgaren zonder wettelijk verblijf, dan schatten we dat er in Gent 8172 personen van Bulgaarse origine wonen. Dit aantal is opmerkelijk lager dan het aantal Bulgaren, dat de laatste tijd in sommige media circuleert.⁵¹ Het blijft uiteraard slechts een schatting en dus voor een deel nattevingerwerk, zeker voor wat het aantal Bulgaren zonder wettig verblijf in Gent betreft. Het voordeel van deze schatting is dan weer dat ze ten minste op transparante criteria en cijfergegevens gebaseerd is.

Onder de Midden- en Oost-Europeanen in Gent bevinden er zich veel Roma. Men schat dat 50% van de Bulgaren, 90% van de Slowaken, 90% van de Roemenen en 50% van de Tsjechen in Gent van Romanese origine is.⁵² Onder de paraplu-term van 'Roma' gaan echter grote verschillen schuil.⁵³ De verschillende groepen Roma verschillen in taalgebruik, herkomstland, verblijfsstatuut, migratie-intenties en tal van andere factoren.

Deze nieuwe nieuwe Gentenaars zitten momenteel nog in de eerste fase van de etnische netwerkvorming. Er is (nog) geen sprake van Poolse, Bulgaarse of Slowaakse enclaves in Gent met een parallelle institutionele uitbouw en een etnische economie. Daarvoor zijn ze nog te recent in Gent aangekomen. Het aantal Polen en Slowaken in Gent is hiervoor ook nog te klein. De Bulgaarse groep is weliswaar al voldoende groot, maar hun aanwezigheid is nog niet duurzaam verankerd in de stad.

1.3. Conclusie

De Arteveldestad is de afgelopen decennia steeds gekleurder geworden. Na de komst van de Turkse en Noord-Afrikaanse stadsgenoten vanaf de jaren zestig mochten de stroppe dragers de laatste decennia ook steeds meer Midden- en Oost-Europeanen in hun midden ontvangen. Het patroon van de oude migranten-

groepen is geëvolueerd van etnische netwerken in de jaren zestig naar gesloten etnische enclaves in de jaren tachtig en begin jaren negentig. Sinds het einde van de jaren negentig zijn ze de overgang aan het maken naar een etnische mozaïek. De nieuwe migrantengroepen, daarentegen, vertoeven momenteel nog in de fase van de etnische netwerken. De vraag is uiteraard: wat geeft de toekomst? Gaan de Turkse en Noord-Afrikaanse Gentenaars verder het pad op van de etnische mozaïek? En evolueren de Midden- en Oost-Europese migrantengroepen net zoals de Turken en Marokkanen in eerste instantie naar relatief gesloten etnische enclaves met sociaaleconomische achterstelling? Verschillende scenario's zijn dus mogelijk, gaande van etnische netwerken, over etnische enclaves en clusters, tot een etnische mozaïek.

In dit boek argumenteren we dat de scenario's voor de verschillende etnische groepen afhankelijk zijn van onder meer een drietal factoren. Ten eerste is er de specifieke *migratiegeschiedenis*: Wie ging waar naartoe? Wat waren de migratiemotieven? En hoelang bleven de migranten? Ten tweede is er de *sociaal-economische positie* van de migranten in het land van aankomst: Hoe doen ze het op school? Vinden ze werk? En zo ja, wat zijn hun arbeidsomstandigheden? Ten slotte is er ook de *houding van de dominante maatschappij*? In welke mate zien de etnische Belgen de oude en nieuwe migrantengroepen als anders dan zichzelf?

In het tweede hoofdstuk bespreken we daarom de grootste migrantengroepen in Gent op het vlak van deze drie factoren. We buigen meer bepaald ons hoofd over de vraag in welke mate de oude migrantengroepen verschillen van de nieuwe? Wat zijn hun overeenkomsten en op welk vlak lopen hun ervaringen uiteen? Na deze vergelijking focussen we ons in het derde en vierde hoofdstuk op twee belangrijke levensdomeinen van de verschillende migrantengroepen. Aan de hand van unieke cijfers onderzoeken we meer bepaald de evolutie van hun woon- en huwelijkspatronen gedurende het afgelopen decennium. Waar de verschillende migrantengroepen ergens in de stad wonen en met wie ze huwen vertelt ons veel over hun algemene positie in de maatschappij. Etnische netwerken, etnische enclaves en de etnische mozaïek verschillen immers net op deze vlakken sterk van elkaar. In het vijfde hoofdstuk tenslotte richten we onze blik op de toekomst. Aan de hand van de verworven inzichten uit de vorige hoofdstukken maken we de balans op van vijftig jaar Gentse migratiegeschiedenis. Door de patronen van de oude en nieuwe migrantengroepen in het verleden en het heden naast elkaar te leggen, wagen we ons aan een aantal voorzichtige voorspellingen voor de toekomst.

Noten

- 1 Ter illustratie, de zoektermen 'Bulgaren' en 'Gent' leverden voor de periode van 1 januari 2010 tot en met 19 juni 2012 253 artikels op in Mediargus, een databank met alle artikels uit de Vlaamse kranten en opiniemagazines. De zoektermen 'Roma' en 'Gent' resulteerden in 1164 artikels voor die periode.
- 2 Lokale Inburgerings- en Integratiemonitor Gent 2011. De etnische afkomst van een persoon werd enkel bepaald aan de hand van zijn/haar oudste nationaliteit en indien hij/zij nog bij zijn ouders inwoonde in 2004 ook aan de hand van de oudste nationaliteit van de moeder (of de vader indien de persoon bij een alleenstaande vader woont). Hierdoor houden de gepresenteerde aantallen waarschijnlijk een lichte onderschatting in van de etnische groepen in Gent. Desalniettemin zijn dit de meest nauwkeurige cijfers tot op heden. Voor meer informatie, zie Noppe, J. & Lodewijckx, E. (2012). *De gekleurde samenleving. Personen van vreemde herkomst in Vlaanderen*. SVR-webartikel 2012/3.
- 3 De Bock, J. (2012). Alle wegen leiden naar Gent? Trajecten van Mediterrane migranten naar de Arteveldestad, 1960-1980. *Brood en Rozen*. (Te verschijnen).
- 4 Ibidem.
- 5 Ibidem.
- 6 Reniers, G. (1999). On the history and selectivity of Turkish and Moroccan migration to Belgium. *International Migration*, 37 (4), 679-713.
- 7 Martens, A. (1973). 25 jaar wegwerparbeiders. Het Belgische immigratiebeleid na 1945. *Gids op Maatschappelijke Gebied*, 64 (9), 675-696.
- 8 Haex, J. (1972). *Emigratie van Turkse arbeiders (1961-1971)*. Leuven: KULeuven, Sociologisch onderzoeksinstituut.
Reniers, G. (1999). *Art. cit.*
De Bock, J. (2012). *Art. cit.*
- 9 Kesteloot, C., de Decker, P. & Manço, A. (1997). Turks and housing in Belgium, with special reference to Brussels, Ghent and Visé. In: Özüekren, S. & van Kempen, R. (red.). *Turks in European cities: housing and urban segregation*. Utrecht: Ercomer, 67-97.
- 10 De Bock, J. (2012). *Art. cit.*
- 11 Reniers, G. (1999). *Art. cit.*
- 12 Kesteloot, C., de Decker, P. & Manço, A. (1997). *Art. cit.*
- 13 De Bock, J. (2012). *Art. cit.*
- 14 De Bok, R. (2003). *Fatma Pehlivan. Enkele reis Istanboel – Brussel Wetstraat*. Antwerpen: Houtekiet.
- 15 Van de Putte, M. (1999). Het Belgische migratiebeleid. Hoe kan een vreemdeling wettelijk in ons land verblijven? In: Talhoui, F. & Wets, J. (red.). *Asiel. De deur op een kier. Noord-Zuid cahier*. Antwerpen: Wereldwijd, 31-42.

- Moulaert, F. & Deryckere, P. (1984). The employment of migrant workers in West Germany and Belgium. A comparative illustration of the life-cycle of economic migration (1960 - 1980). *International Migration*, 22 (3), 178-198.
- 16 De Bock, J. (2012). *Art. cit.*
- 17 Ibidem.
- 18 Lievens, J. (1999). Family-forming migration from Turkey and Morocco to Belgium: the demand for marriage partners from the countries of origin. *International Migration Review*, 33 (3), 717-744.
- Lodewyckx, I., Timmerman, C. & Wets, J. (2011). *Gezinshereniging in België, de mythe ontcijferd*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- 19 Haex, J. (1972). *Op. cit.*
- Reniers, G. (1999). *Art. cit.*
- 20 Stad Gent (2012). *Beleidsplan etnisch-culturele diversiteit 2012-2014. Bijlage 1. Onderzoek en cijfers*. Gent.
- 21 Marcuse, P. (1998). Space over time: the changing position of the black ghetto in the United States. *Netherlands Journal of Housing and the Built Environment*, 13 (1), 7-23.
- Portes, A. & Manning, R. (2005). The immigrant enclave: theory and empirical examples. In: Lin, J. & Mele, C. (red.). *The urban sociology reader*. New York: Routledge, 152-163.
- 22 Neels, K. & Stoop, R. (2000). Reassessing the ethnic gap: employment of younger Turks and Moroccans in Belgium. In Lesthaeghe, R. (red.). *Communities and generations. Turkish and Moroccan populations in Belgium* plaats: VUB University Press, 279-319.
- Verhoeven, H. (2000). *De vreemde eend in de bijt. Arbeidsmarkt en diversiteit*. Leuven: WAV-dossier.
- Glorieux, I., Laurijssen, I. & Van Dorsselaer, Y. (2009). *Zwart op wit. De intrede van allochtonen op de arbeidsmarkt*. Antwerpen: Garant.
- 23 Vanhoren, I. & Bracke, S. (1992). *Etnisch ondernemerschap in het Brussels hoofdstedelijk gewest*. Leuven: HIVA.
- 24 Oosterlynck, S. & Schillebeeckx, E. (2012). Stad en sociale ongelijkheid: naar een sociale stijgingsperspectief? In: Holemans, D. (red.). *Mensen maken de stad*. Antwerpen: EPO, 128-144.
- 25 De Bock, J. (2013). *Mediterranean Immigrants in the City of Ghent, 1960-1985. A Historical study of immigration, settlement and integration processes*. Firenze: European University Institute.
- 26 Vanparys, W. (2002). *Het Turkse verenigingsleven in Gent. Een casestudy*. Universiteit Gent. Licentiaatsverhandeling in de Vergelijkende Cultuurwetenschap.
- 27 De Standaard (1978). Moskee in Gent. *De Standaard*, 14 april 1978.

- 28 Timmerman, C., Lodewyckx, I. & Wets, J. (2009). Marriage at the intersection between tradition and globalization. Turkish marriage migration between Emirdag and Belgium from 1989 to present. *History of the Family*, 14, 232-244.
- 29 Logan, J.R., Zhang, W. & Alba, R. (2002). Immigrant enclaves and ethnic communities in New York and Los Angeles. *American Sociological Review*, 67 (2), 299-322.
- 30 De Bok, R. (2003). *Op. cit.*
- 31 Timmerman, C., Lodewyckx, I. & Wets, J. (2009). *Art. Cit.*
- 32 De Bock, J. (2012). *Art. cit.*
- 33 Jacobs, D. & Rea, A., (2011). *Verspild talent: de prestatiekloof in het secundair onderwijs tussen allochtone en autochtone en andere leerlingen volgens het PISA-onderzoek 2009*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Lamote, C. & Van Damme, J., (2011). *Iedereen gekwalificeerd? Een samenvatting van de kenmerken, oorzaken, gevolgen en aanpak van ongekwalificeerde uitstromen vanuit een Vlaams en Europees kader*. Brussel: Vlaams ministerie van onderwijs en vorming.
- 34 Bron: www.gent.buurtmonitor.be (Bevolkings- en vreemdelingenregister Stad Gent op 31 december 2001).
- 35 Bron: www.gent.buurtmonitor.be (Wachtregister Stad Gent op 31 december 2001) en Stad Gent (2007). *Beleidsplan etnisch-culturele minderheden. Omgevingsanalyse*.
- 36 Integratiedienst Stad Gent (2009). *Stand van zaken: nieuwe EU-burgers en Roma in Gent*.
- 37 Paspalanova, M. (2006). *Undocumented and Legal Eastern European Immigrants in Brussels*. Leuven: KULeuven.
- 38 Leman, J. (1997). Undocumented migrants in Brussels: diversity and the anthropology of illegality. *New Community*, 23 (1), 25-41.
- 39 Zie www.gent.buurtmonitor.be.
- 40 Bron: Stad Gent (2012). *Beleidsplan etnisch-culturele diversiteit 2012-2014 – Bijlage 1*. Gebaseerd op het Bevolkings- en vreemdelingenregister van 31 december 2010. Meer recente cijfers waren niet beschikbaar.
- 41 Bron: www.gent.buurtmonitor.be. Gebaseerd op de aantallen in het bevolkingsregister en vreemdelingenregister op 31 december 2011. Het bevolkingsregister omvat onder meer de personen met blauwe kaart en elektronische kaart type E+ (duurzaam verblijf). Het vreemdelingenregister omvat onder meer de personen met paarse kaart, BIVR of elektronische verblijfstitel A (= tijdelijk verblijf o.a. op basis van arbeidskaart), of de elektronische kaart type E (verklaring van inschrijving).
- 42 Bron: www.gent.buurtmonitor.be. Gebaseerd op de aantallen in het bevolkingsregister en vreemdelingenregister op 31 december 2011. 355 is het verschil tussen 6011 (aantal personen waarvan de huidige of vorige nationaliteit de Bulgaarse was) en 5656 (aantal personen met de Bulgaarse nationaliteit).

- 43 21 Bulgaren waren op 31 december 2011 ingeschreven in het wachtregister als asielzoeker (bron: www.gent.buurtmonitor.be). Nog eens 158 Bulgaren stonden met een bijlage 19 (wachtregister EU) op 31 december 2011 in het wachtregister ingeschreven (bron: persoonlijke communicatie met Integratiedienst Gent).
- 44 De Lokale Inburgerings- en Integratiemonitor Gent 2011 telt op 1 januari 2011 5594 personen van Bulgaarse origine in Gent. Zie noot 2 voor de gehanteerde methodologie. Op 31 december 2010 stonden er in het Gentse bevolkingsregister 5386 personen ingeschreven waarvan de huidige of vorige nationaliteit de Bulgaarse was. We schatten het aantal Belgische kinderen van Bulgaarse origine bijgevolg op 208 (=5594 - 5386).
- 45 Bron: persoonlijke communicatie met integratiedienst Gent.
- 46 Bron: Limosa databank. Het gaat hier om uniek gedetacheerde personen met de Bulgaarse nationaliteit en niet om het aantal meldingen.
- 47 Pacolet, J. & De Wispelaere, F. (2011). Gedetacheerde arbeidskrachten op de Belgische arbeidsmarkt: hoeveel zijn het er? *Over Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*. 4, 124-133.
- 48 Op 1 januari 2008 was 27% van alle personen met de Bulgaarse nationaliteit in België in Gent gevestigd. Bron: <http://statbel.fgov.be/nl/>. Wanneer we deze verhouding gebruiken om de vestigingsplaats van de gedetacheerde Bulgaren in te schatten, komen we op 558 personen in Gent uit (27% van 2067). De assumptie hierbij is dat de gedetacheerde Bulgaren dezelfde vestigingspatronen hebben als de officieel geregistreerde Bulgaren in België op 1 januari 2008.
- 49 Integratiedienst Stad Gent (2009). *Nieuwe EU-burgers en Roma in Gent. Signalennota*.
Philippeth, K. & Philips, F. (2010). *Intra-Europese migratie en de Stad Gent. Impact, visie en beleid*.
- 50 Eind 2011 waren er 9479 nieuwe EU-burgers officieel als inwoner van Gent geregistreerd, waaronder 5656 Bulgaren. Dat is een verhouding van 59,7 op 100.
- 51 In de Panorama uitzending 'Bulgarije aan de Leie' spreekt men over 10000 Bulgaarse nieuwkomers in Gent (Panorama, 3 april 2011). In *De Gentenaar* maakt men gewag van 15000 Bulgaren in Gent (*De Gentenaar*, 14 maart 2012). We hebben het raden naar de basis van deze schattingen.
- 52 Integratiedienst Stad Gent (2009). *Stand van zaken: nieuwe EU-burgers en Roma in Gent*. 6.
Integratiedienst Stad Gent (2009). *Nieuwe EU-burgers en Roma in Gent. Signalennota*. 3.
- 53 Hemelsoet, E. (2011). De sociale inclusie van Roma: vragen bij een Europees project. *Oikos*, 59 (4), 46-56.

Hoofdstuk 2

Oude wijn in nieuwe zakken?

Gent is een prachtige stad die talrijke terrasjes, parken, speeltuinen en cafés herbergt. Het loont de moeite om eens één van deze plaatsen binnen te stappen, bij voorkeur een plek waar men je niet kent, en het thema migratie aan te snijden. Plezier en sensatie gegarandeerd. Alle retoriek over diversiteit ten spijt, loopt de gemiddelde Gentenaar niet hoog op met de verschillende migrantengroepen. Onder het mom 'de geschiedenis herhaalt zich' ziet Jan Modaal de nieuwe migranten dezelfde weg opgaan als de oude. Turken, Marokkanen, Bulgaren en Slowaken, veel Gentenaars beschouwen het als één pot nat. Het is oude wijn in nieuwe zakken. Maar is dat wel zo? In dit hoofdstuk vergelijken we de immigratiepatronen van Turken en Noord-Afrikanen sinds hun aankomst in België in de vroege jaren zestig met deze van Midden- en Oost-Europeanen na de eeuwwisseling.

2.1. Migratiemotieven en verblijfsduur

Er wordt vaak te statisch gedacht over migratie. Men denkt dat wanneer migranten eenmaal in België zijn aangekomen, ze er de rest van hun dagen zullen slijten. Hoewel velen inderdaad permanent in België blijven 'plakken', zijn er ook veel migranten die naar een ander land doorreizen of (even) naar hun geboorteland terugkeren. Migrant komen en gaan. Wat echter nooit zal veranderen is het feit dat er migranten in België en in Gent zullen zijn.

De verblijfsduur van migranten kan zeer uiteenlopend zijn: Gaande van 'snel wat geld verdienen en dan terug' tot het opbouwen van een nieuw leven in een vreemd land. Het is een continuüm tussen een enerzijds tijdelijk en anderzijds permanent verblijf. De positie op dat continuüm wordt grotendeels bepaald door

de migratiemotieven. Politieke vluchtelingen kunnen bijvoorbeeld vaak niet terugkeren, omwille van hun veiligheid, terwijl arbeidsmigranten vaak teruggaan eens ze genoeg geld verdiend hebben of wanneer het economische weer in het land van oorsprong opnieuw opklaart.

Vaak migreren mensen echter met het idee om slechts tijdelijk in het land van bestemming te verblijven, maar blijven er toch permanent hangen. Wanneer migranten na verloop van tijd bijvoorbeeld ook hun familie laten overkomen, dan wijst dit op het meer permanent worden van het verblijf. Dezelfde redenering geldt ook wanneer ze een huis kopen of andere investeringen op lange termijn doen in het land van bestemming. De migratiepolitiek van dat land is bij dit alles ook van cruciaal belang. Relatief open grenzen moedigen misschien wel meer immigratie aan dan gesloten grenzen, maar zoals we later zullen zien zorgen open grenzen er tegelijk ook voor dat die migratie minder permanent is.¹

Mensen hebben verschillende motieven om te migreren. De verblijfsduur is dan ook voor verschillende groepen anders, en zo ook voor de oude en nieuwe migrantengroepen. Daarnaast verschillen deze aspecten voor Turkse en Noord-Afrikaanse migranten ook doorheen de tijd. Toen de eerste Turkse en Noord-Afrikaanse arbeidsmigranten in de jaren zestig naar West-Europa trokken, was het hun intentie om er tijdelijk te werken en dan terug te keren. Uit een enquête van de Turkse tewerkstellingsdienst in de jaren zestig bleek bijvoorbeeld dat de overgrote meerderheid van de Turkse migranten vertrok met de verwachting maximum vier jaar in West-Europa te blijven en dan terug te keren.² Deze tijdelijkheid blijkt ook uit de naam 'gastarbeiders' die de Turkse en Noord-Afrikaanse arbeidsmigranten kregen. Ze waren in België tijdelijk te gast.

Na verloop van tijd begonnen steeds meer van deze gasten er echter aan te denken om voor langere tijd in België te wonen. Een eerste aanwijzing hiervoor is dat vanaf het einde van de jaren zestig veel Turken en Marokkanen hun vrouw en kinderen naar Gent overbrachten.³ Hoewel veel migranten lange tijd bleven geloven dat ze ooit nog naar het herkomstland zouden terugkeren, bouwden ze steeds meer hun leven in België uit. De officiële migratiestop van 1974 bracht dit proces in een stroomversnelling. Na de migratiestop werd een permanent verblijf in België dan ook steeds meer een feit. Vanaf de tweede helft van de jaren zeventig zien we bijgevolg dat de Turkse en Marokkaanse migranten zich in Gent begonnen te organiseren. Ze richtten verenigingen op en openden winkels en moskeeën. In de jaren tachtig begonnen veel Turken ook in een eigen huisje te investeren.⁴ De Turkse enclave in Gent was geboren. Vandaag de dag keren maar

weinig Turkse en Marokkaanse Gentenaars naar hun moederlanden terug. In 2010 wisselden bijvoorbeeld in totaal slechts 128 Turken en 10 Marokkanen de Arteveldestad in voor het buitenland.⁵

Hoewel het verblijf van de oude migranten dus van tijdelijk naar permanent evolueerde, bleef er wel een constante: de economische drijfveren om naar West-Europa te trekken. In de jaren zestig en zeventig migreerden ze vooral om de torenhoge werkloosheid in Turkije en Noord-Afrika te ontvluchten.⁶ De meer recente huwelijksmigranten vertrekken vanuit de rooskleurige gedachte dat men in West-Europa veel kan verdienen en er ook een betere toegang tot degelijk onderwijs en een goede gezondheidszorg bestaat.⁷

De Midden- en Oost-Europeanen die het laatste decennium immigreerden zijn in een aantal opzichten vergelijkbaar met de Turkse en Noord-Afrikaanse migranten. Net als de oude komen de nieuwe migrantengroepen voornamelijk omwille van *economische redenen* naar België.⁸ Hoewel Midden- en Oost-Europa de laatste jaren een sterke economische groei kende, is de economische situatie er nog steeds minder goed dan in België. Ter illustratie, het bruto nationaal inkomen per capita van België lag in 2011 drie keer hoger dan dat van Slowakije, bijna vier keer hoger dan dat van Polen en zeven keer hoger dan dat van Bulgarije.⁹ Voor de Roma uit Bulgarije, Slowakije, Tsjechië en Roemenië zijn deze economische motieven sterk verweven met hun sociaal-politieke situatie. Zij hebben in hun herkomstlanden af te rekenen met discriminatie, racisme en sociale uitsluiting. De mensenrechten van de Roma worden er met de voeten getreden en er is momenteel weinig hoop op beterschap.¹⁰

Vergeleken met de Turkse en Noord-Afrikaanse migranten vandaag de dag is het verblijf van de Midden- en Oost-Europese migranten *vaker tijdelijk*, al is het natuurlijk geen zwart-wit beeld waarbij alle Turkse en Noord-Afrikaanse migranten permanent in België blijven wonen, terwijl alle Midden- en Oost-Europese migranten slechts voor een korte periode blijven. Zoals vaker ligt de waarheid ergens in het midden. Ook onderling verschillen de Midden- en Oost-Europese migrantengroepen sterk van elkaar op dat vlak. Hieronder bespreken we de migratiemotieven en de verblijfsduur van de voornaamste groepen in Gent: de Polen, Slowaken en Bulgaren. Bij de Polen stellen we eerder tijdelijke arbeidsmigratie vast, terwijl het verblijf van Slowaken eerder semi-tijdelijk is en het Bulgaarse verblijf vaker permanent.

De meeste 'Polonia' komen naar België omwille van economische redenen.¹¹ Ze worden aangetrokken door de hogere lonen en tewerkstellingskansen. Hun doel

is geld te verdienen teneinde een beter leven in Polen te kunnen leiden. Uit onderzoek naar de Antwerpse Polen blijkt dan ook dat de meerderheid van de Polen van plan is om maar tijdelijk in België te blijven, en vervolgens naar Polen terug te keren.¹² De Gentse bevolkingsstatistieken bevestigen dit en leren ons dat hun verblijf in België vaak van meer tijdelijke aard is. Polen trad in 2004 toe tot de Europese Unie. In de periode van 2004 tot en met 2010 zijn er 1751 Polen in Gent neergestreken. In dezelfde periode hebben er echter ook 1037 de Arteveldestad verlaten.¹³ Dat betekent dat voor iedere tien Polen die in Gent aankwamen, er ook zes vertrokken. Een aantal van hen trekt naar een andere stad in België (net zoals er ook Polen uit andere Belgische steden naar Gent komen), maar een meerderheid vertrekt naar het buitenland. Bovenstaande cijfers houden echter nog geen rekening met de detacheringen. Dat zijn arbeidskrachten die per definitie kort in België verblijven, aangezien dat eigen is aan hun statuut van gedetacheerde. Nu blijkt dat de Polen kampioen zijn op het vlak van deze gedetacheerde arbeidsmigratie. Van de 64577 gedetacheerde personen die tussen 2007 en 2010 naar België kwamen, hadden 63% de Poolse nationaliteit.¹⁴

Op het eerste zicht is ook het verblijf van Slowaken in Gent eerder van tijdelijke aard. In de periode van 2004 tot en met 2010 zijn er 1843 Slowaken in Gent aangekomen, maar tegelijkertijd ook 746 vertrokken.¹⁵ Voor iedere tien Slowaken die in de Fiere Stede aankwamen, vertrokken er dus vier. Wat echter opvalt, is dat er veel Slowaken plots 'verdwijnen' uit de bevolkingscijfers.¹⁶ Ze wonen bij controle niet meer op de plaats waar ze officieel gedomicilieerd zijn. Later duiken die personen weer ergens anders op in Gent of in een andere Belgische gemeente. Deze personen verblijven waarschijnlijk in de praktijk even in het buitenland (vaak Slowakije) om nadien naar België terug te keren. Dit migratiepatroon wordt als cirkelmigratie omschreven: men komt voor een tijdje naar België, reist dan door naar een ander land of keert terug naar het land van oorsprong, om daarna opnieuw naar België te trekken. Door deze cirkelmigratie is het Slowaakse verblijf zowel tijdelijk (men verlaat België steeds voor minstens een jaar) als niet-tijdelijk (men keert naar België terug). Deze circulaire vorm van migratie kan deels verklaard worden vanuit de motieven van de Slowaken. Naar schatting behoren 90% van de Slowaakse Gentenaars tot de Rom-minderheid.¹⁷ Zoals hierboven reeds vermeld, worden zij in Slowakije met structurele discriminatie en uitsluiting geconfronteerd. Het is voorlopig nog onduidelijk waarom ze België verlaten. Maar zolang de mistoestanden in het land van oorsprong niet aangepakt worden, zullen de Slowaken wellicht naar België, of een ander West-Europees land, blijven (terug)komen.

Het Bulgaarse verblijf in Gent lijkt, in tegenstelling tot het Poolse en Slowaakse verblijf, meer permanent te zijn. Tussen 2007, het jaar dat Bulgarije tot de Europese Unie toetrad, en 2010 registreerden 4738 Bulgaren zich in Gent. In diezelfde periode vertrokken er 819. Dat betekent dat er tijdens die vier jaren voor iedere tien Bulgaren die officieel in Gent aankwamen, er twee vertrokken. Voor de Bulgaren is het natuurlijk nog te vroeg om definitieve conclusies te trekken. De grote instroom startte immers slechts een vijftal jaren geleden. Het is goed mogelijk dat de 'eerste' Bulgaarse migranten pas na een paar jaren terugkeren. Meer recente terugkeercijfers zijn op het moment van schrijven nog niet voorhanden. Ook de migratiemotieven wijzen echter in de richting van een meer permanente aanwezigheid. In tegenstelling tot de Poolse Gentenaars zijn de migratieredenen niet louter van economische aard. Net zoals de Slowaakse ontvluchtten de Bulgaarse Roma het racisme en de sociale uitsluiting in hun land en de situatie lijkt in beide landen niet meteen te beteren.

Bovenstaande vaststellingen hebben alleen betrekking op de geregistreerde migratie vanuit Midden- en Oost-Europa. Zoals we in het eerst hoofdstuk reeds aanhaalden, verblijft een aanzienlijk deel van de nieuwe migranten clandestien in België. Uit kwalitatief onderzoek onder clandestiene Polen en Bulgaren in Brussel blijkt dat zij voornamelijk omwille van economische redenen naar België komen.¹⁸ Het zou daarbij ook gaan om tijdelijke en circulaire vormen van arbeidsmigratie. Na genoeg geld verdiend te hebben, keren ze terug naar 'huis' tot ze opnieuw geld nodig hebben of tot wanneer er zich een nieuwe mogelijkheid aanbiedt om te werken in België of een ander land.

Samengevat kunnen we stellen dat het Turkse en Noord-Afrikaanse verblijf na verloop van tijd permanent geworden is. De Polen doen aan tijdelijke arbeidsmigratie. De Slowaken doen dan weer aan cirkelmigratie. De zeer recent aangekomen Bulgaren tenslotte lijken zich meer permanent in Gent te vestigen. De vraag is nu hoe deze verschillende immigratiepatronen te verklaren zijn. Hierboven wezen we reeds op de belangrijke rol die de motieven spelen. Sociaal-politieke migratieredenen, zoals in het geval van de structurele en langdurige discriminatie van Roma, leiden vaker tot een meer permanent verblijf: enkel wanneer de sociaal-politieke situatie in het land van herkomst verbetert, kunnen de migranten overwegen om terug te keren. Arbeidsmigratie leent zich vaker tot tijdelijke migratie, waarbij migranten terugkeren naar het herkomstland eens ze genoeg verdiend hebben om daar een comfortabel leven uit te bouwen.

Een andere belangrijke factor is evenwel het migratiebeleid van het land van bestemming. Als vuistregel kunnen we stellen dat hoe meer gesloten de grenzen zijn, hoe meer permanent het verblijf is. Dat lijkt op het eerste zicht contradictorisch, maar dat is het niet. We zagen reeds dat de migratiestop van 1974 veel Turkse en Noord-Afrikaanse gastarbeiders liet kiezen tussen definitief terugkeren en zich permanent in België vestigen. Daardoor wordt de meer recente migratie ook de facto meer permanent. Aangezien arbeidsmigratie uit Turkije of Noord-Afrika niet mogelijk is, is het enige kanaal huwelijks- of gezinsmigratie. Die vormen van migratie zijn meer permanent aangezien het wijst op migratie gekoppeld aan een langdurig engagement ten opzichte van hetzij de partner, hetzij het familielid in België. Tijdelijke arbeidsmigratie wordt op die manier uitgesloten. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de recente migratie vanuit Turkije en Noord-Afrika veel langduriger is dan de migratie uit Midden- en Oost-Europa. De situatie is voor hen namelijk volledig anders. Door het vrij verkeer van personen, goederen en diensten binnen de Europese Unie kunnen zij relatief vrij heen- en terugreizen. De relatief open interne grenzen van de Unie laten dus veel meer tijdelijke migratie en cirkelmigratie toe.

2.2. Sociaaleconomische positie van de migrantengroepen

Slechts weinigen zullen ontkennen dat etnische minderheden het minder goed doen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Hoe groot de achterstand nu precies is voor de verschillende migrantengroepen is echter een ander paar mouwen. We beschikken immers niet altijd over gedegen cijfermateriaal voor iedere groep of voor de verschillende aspecten van achterstelling. We kunnen niettemin toch een algemeen beeld schetsen van de sociaaleconomische positie van de oude migrantengroepen in Vlaanderen en België door verschillende studies en cijfers naast elkaar te leggen. Sporadisch kunnen we voor een aantal aspecten zelfs inzoomen op de specifieke situatie in Gent.

Op *onderwijsvlak* zijn er in Vlaanderen aanzienlijke etnische ongelijkheden. Personen van Turkse en Noord-Afrikaanse origine dubbelen vaker een jaar, scoren slechter op wiskundeproeven, zijn oververtegenwoordigd in het buitengewoon en beroepsonderwijs en verlaten vaker het secundair onderwijs zonder een diploma.¹⁹ Veel van deze etnische ongelijkheden kunnen voor een groot deel verklaard worden vanuit de 'lagere' sociaaleconomische achtergrond van Turkse en Noord-Afrikaanse leerlingen.

Verschillende studies wijzen dan ook op het bestaan van een sociaaleconomische *etnostratificatie* in Vlaanderen en België.²⁰ De Belgische arbeidsmarkt blijkt opgedeeld in verschillende strata, waarbij de etnische Belgen en andere West-Europeanen de beste posities bekleden, de personen van Zuid-Europese afkomst zoals de Italianen en Spanjaarden een middenpositie innemen, en personen van Turkse of Noord-Afrikaanse origine de hekken sluiten. Allereerst stellen we vast dat Turken en Noord-Afrikanen het veel moeilijker hebben om een job te vinden en vaker en langer werkloos zijn dan etnische Belgen. In maart 2011 was 16,6% van de Turkse en Marokkaanse Gentenaars op beroepsactieve leeftijd ingeschreven bij de VDAB als niet-werkende werkzoekende (tegenover 5,7% bij de Belgische Gentenaars).²¹ Turken en Noord-Afrikanen die een job hebben verdienen ook opmerkelijk minder dan hun Belgische leeftijdsgenoten. De oude migrantengroepen zijn verder oververtegenwoordigd in een aantal specifieke sectoren, zoals de metallurgie, de textielindustrie, de bouw, de land- en tuinbouw, de horeca, de industriële reiniging en afvalverwerking. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat ze veel vaker in slechte of onzekere omstandigheden werken.

Ondanks deze stroom aan slecht nieuws, zijn de oude migrantengroepen er op een aantal vlakken wel degelijk op vooruit gegaan. Om die vooruitgang in kaart te brengen, maakt men een onderscheid tussen de eerste en de tweede generatie. Dat onderscheid is belangrijk omdat de tweede generatie vanaf jonge leeftijd in België school heeft gelopen. Daardoor verwacht men doorgaans dat ze de landstaal beter beheersen en ook vaker over diploma's beschikken die bruikbaar zijn op de Belgische arbeidsmarkt. Uit de volkstelling van 1991, de laatste gegevens die de hele migrantenbevolking bevatten en het onderscheid maken tussen de generaties²², blijkt dan ook dat de tweede generatie het op vlak van onderwijs en tewerkstelling beter doet dan de eerste generatie.²³ De tweede generatie Turken en Marokkanen hadden vaker een diploma van het secundair onderwijs dan de eerste generatie. Hoewel Turkse en Marokkaanse mannen van de tweede generatie niet vaker een diploma in het hoger onderwijs haalden dan die van de eerste, was dat wel het geval voor vrouwen. Uit meer recente enquêtes blijkt dat de tweede generatie nog steeds beter presteert in het secundair onderwijs dan de eerste.²⁴ Bovendien zou de kloof tussen de etnische meerderheid en minderheid stilaan beginnen afnemen, al blijft België op dit vlak een van de slechtste leerlingen in de Europese klas. Uit de volkstelling bleek anderzijds dat de tweede generatie Turken en Marokkanen minder makkelijk werk vond dan de eerste generatie. De werkloosheidscijfers lagen voornamelijk hoger bij de tweede generatie Marokkaanse en Turkse mannen in Brussel en Wallonië. Wat de klassepositie betreft was er wel goed nieuws voor de

tweede generatie: zij waren vaker tewerkgesteld als bediende, terwijl de eerste generatie vaker als arbeider werkte.

Deze algemene cijfers suggereren dat er doorheen de jaren een *Turkse en Marokkaanse middenklasse* gegroeid is. Uit een grootschalige enquête in 2002 en 2003 bleek dat 12% van de Turken en Marokkanen als bediende werkte en 7% als kleine zelfstandige.²⁵ Deze percentages zijn nog steeds pakken lager dan bij de etnische Belgen (respectievelijk 33% en 13%), maar wijzen er wel op dat een minderheid van de Turken en Marokkanen het beter doet dan hun herkomstgenoten. Voor 2009 weten we dat er 245 Gentenaars met de Turkse nationaliteit als zelfstandige geregistreerd stonden.²⁶ Dat is 6,8% van de potentiële beroepsbevolking.²⁷ Gezien de vele naturalisaties ligt het percentage zelfstandigen onder de Turkse Gentenaars wellicht nog hoger.²⁸ Veel van deze zelfstandige ondernemers zijn hoogstwaarschijnlijk binnen de Turkse enclave actief. Uit Brusselse en Luikse studies weten we bijvoorbeeld dat veel van de Turkse ondernemingen binnen de etnische economie ontstaan zijn.²⁹ Voornamelijk jongere Turken beproefden hun geluk als kleine zelfstandige als reactie op hun slechte tewerkstellingskansen en –voorwaarden op de reguliere arbeidsmarkt. Bovendien stopt het niet bij kleine zelfstandigen, Turken en Noord-Afrikanen bereiken ook hogere posities. Zo heeft Gent een Turkse schepen en telt de stad ook enkele dokters en advocaten van Turkse of Noord-Afrikaanse afkomst.

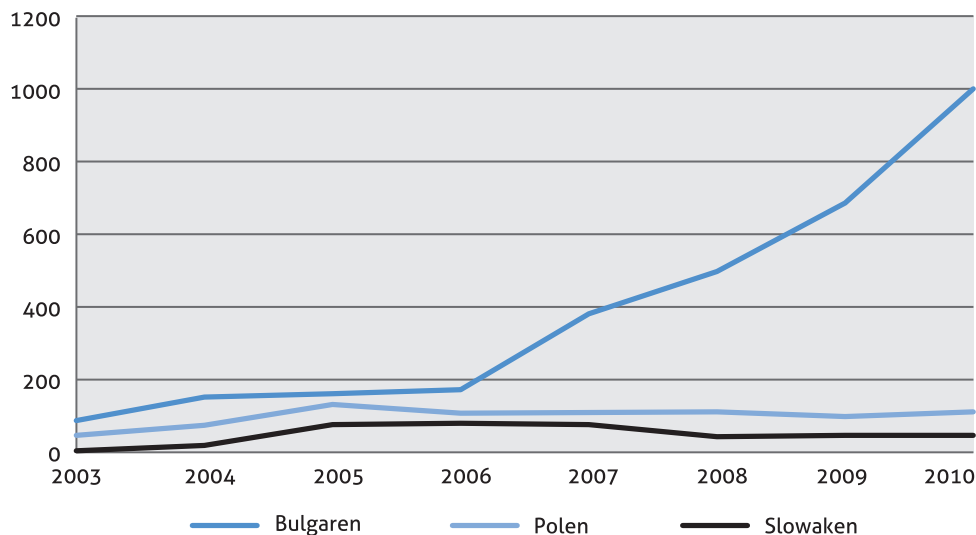
Over de sociaaleconomische positie van de drie grootste nieuwe migrantengroepen in Gent, de Polen, Slowaken en Bulgaren, is zo mogelijk nog minder geweten. De meesten onder hen zijn natuurlijk nog maar zeer recent in België aangekomen, waardoor het op dit moment te vroeg is om definitieve conclusies te trekken. Wat we wel weten is dat de Slowaakse en Bulgaarse leerlingen in Gent voornamelijk van Rom-origine zijn.³⁰ Naast de taalperikelen waar alle nieuwkomers mee worstelen, kampen zij met nog twee andere grote problemen. Ten eerste missen ze vaak de materiële middelen om aan alle schoolse activiteiten te kunnen deelnemen. Ten tweede hebben de ouders zelf weinig tot geen affiniteit met het (Vlaamse) onderwijs, waardoor de ouderlijke betrokkenheid en ondersteuning laag zijn.

Op de arbeidsmarkt stellen we grote verschillen vast tussen de Poolse, Bulgaarse en Slowaakse Gentenaars. Het merendeel van de Poolse Gentenaars is actief op de arbeidsmarkt. In maart 2012 waren er slechts 56 niet-werkende werkzoekenden met de Poolse nationaliteit in Gent geregistreerd.³¹ De werkloosheidsdruk ligt bij hen lager dan bij de Belgische Gentenaars. Ook zeer weinig Poolse Gentenaars doen een beroep op het OCMW voor een leefloon of levensminimum.

Eind 2009 kregen 13 Polen een dergelijke uitkering (meer recente cijfers zijn niet beschikbaar).³² Dat is 1,6% van de beroepsactieve Poolse bevolking in Gent, tegenover 2,8% bij de andere Gentenaars. Daarnaast blijkt uit figuur 2.1 dat er in 2010 109 zelfstandigen met de Poolse nationaliteit in Gent waren.³³ Dat is circa 12% van de Poolse Gentenaars op beroepsactieve leeftijd (tegenover circa 13% bij de Belgische Gentenaars). Het merendeel is dus actief als loontrekkende. We hebben echter weinig zicht op in welke sectoren ze werken. Uit een recente enquête blijkt dat de Polen in Antwerpen voornamelijk actief zijn in de bouw- en renovatiesector (de mannen) en de schoonmaaksector (de vrouwen).³⁴ We hebben geen redenen om te veronderstellen dat deze sectorale verdeling bij de Poolse Gentenaars anders zou zijn.

De positie van de Bulgaarse Gentenaars op de arbeidsmarkt is, in vergelijking met de Polen, zeer precair. Allereerst stellen we vast dat de Bulgaren minder actief zijn dan de Poolse Gentenaars of de oude migrantengroepen. De Gentse integratiedienst schat dat hun werkloosheidsdruk vier tot vijf maal hoger ligt dan deze van de Belgische Gentenaars.³⁵ Verder deden eind 2009 375 Bulgaren beroep op een uitkering van het OCMW ofte 12% van de beroepsactieve Bulgaarse bevolking in Gent.³⁶ Ten tweede zien we dat de Bulgaarse Gentenaars vaak werkzaam zijn als zelfstandige, en niet altijd even succesvol. In 2010 waren er 1000 Bulgaren als zelfstandige gedomicilieerd in Gent (zie Figuur 2.1), een kwart van de beroepsactieve bevolking.³⁷ De meesten van hen zijn actief in de bouwnijverheid, de voedingsnijverheid en de horeca. Opmerkelijk is dat veel van deze zelfstandige activiteiten maar een kort leven beschoren zijn. Van de 685 zelfstandige Bulgaarse Gentenaars in 2009 hebben er bijvoorbeeld 174 (25,4%) de boeken dichtgedaan. Er zijn verschillende redenen voor dit hoge percentage zelfstandigen én voor het feit dat ze er zo vaak mee ophouden. Veel Bulgaren omzeilen zo de overgangsmaatregelen die België tot 31 december 2013 voor Bulgarije en Roemenië hanteert.³⁸ Door deze overgangsmaatregelen hebben Bulgaren en Roemenen maar beperkt toegang tot de Belgische arbeidsmarkt. Velen kiezen dan ook voor het statuut van zelfstandige aangezien er voor zelfstandigen geen beperkingen gelden.³⁹ In de praktijk zijn dat dan ook vaak schijnzelfstandigen. Een andere en aanvullende verklaring is dat veel Bulgaren door hun werkgever gedwongen worden om het minder aantrekkelijke statuut van zelfstandige aan te nemen.⁴⁰ Ook hier gaat het om schijnzelfstandigen: hoewel ze officieel zelfstandige zijn, werken ze voor een werkgever die op die manier de strenge regulering die werknemers beschermt, kan ontwijken. In dit geval zijn de Bulgaren het slachtoffer van fraudesystemen: men kan hen langer laten werken voor minder loon. Volgens getuigenissen zouden naast etnische Belgen ook Turkse koppelbazen actief zijn in dit

uitbuitingssysteem.⁴¹ De Gentse vleessector heeft hierin een kwalijke reputatie. Op vraag van de sector en de vakbonden is de overheid momenteel wetgevende stappen aan het nemen om deze wantoestanden aan te pakken.

Figuur 2.1. Aantal verzekeringsplichtige zelfstandigen en helpers in Gent naar nationaliteit (2003-2010)⁴²

Naast deze zelfstandigen zijn er natuurlijk ook Bulgaarse loontrekkenden. Het merendeel werkt voor een Belgisch bedrijf. In tegenstelling tot de Polen zijn er dus zeer weinig gedetacheerde Bulgaren actief op de Belgische arbeidsmarkt. Tussen 2007 en 2010 had slechts 3,2% van alle gedetacheerde personen in België de Bulgaarse nationaliteit.⁴³ Voor Gent schatten we het aantal gedetacheerde Bulgaren op 186 per jaar.⁴⁴ Opmerkelijk is verder de relatief hoge syndicalisatiegraad onder de Bulgaarse Gentenaars. Maar liefst 1112 personen met de Bulgaarse nationaliteit waren in april 2012 bij de socialistische vakbond ABVV aangesloten.⁴⁵ Het merendeel van deze gesyndiceerden waren actief in de voedings-, bouw- en schoonmaaksector. We hebben helaas geen zicht op de lidmaatschapcijfers bij de andere vakbonden.

De Slowaakse Gentenaars ten slotte, bengelen volledig achteraan. Het merendeel van hen is niet actief op de arbeidsmarkt. Hun werkloosheidsdruk is vergelijk-

baar met die van de Bulgaarse Gentenaars (tussen de 25% en 30%), maar hun afhankelijkheid van het OCMW is wel veel hoger. Eind 2009 deden 334 Slowaakse Gentenaars een beroep op het OCMW voor een uitkering. Dat is 37% van de Slowaakse bevolking op beroepsactieve leeftijd in Gent (tegenover 12% van de Bulgaarse Gentenaars).⁴⁶ Over de werkende Slowaken in Gent weten we bijna zo goed als niets. Er zijn net zoals bij de Bulgaren getuigenissen van grove uitbuiting.⁴⁷ In tegenstelling tot de Bulgaren zou het dan voornamelijk om gedetacheerde Slowaken gaan die in statuten van (schijn)zelfstandigheid uitgebuit worden. Het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding maakt in dit kader zelfs gewag van mensenhandel.⁴⁸ Tussen 2007 en 2010 waren er 3701 gedetacheerde personen met de Slowaakse nationaliteit in België actief.⁴⁹ Wanneer deze hetzelfde woonpatroon als de gedomicilieerde Slowaken in België volgen, dan schatten we dat er tijdens die periode 1392 gedetacheerde Slowaken in Gent woonachtig waren.⁵⁰

Concluderend kunnen we stellen dat er ook naar sociaaleconomische positie niet alleen grote verschillen zijn tussen oude en nieuwe migranten, maar ook tussen Midden- en Oost-Europese herkomstgroepen onderling. Voor Turken en Noord-Afrikanen zien we de eerste tekenen dat ze uit het dal van socio-economische achterstelling aan het klimmen zijn, al is de weg nog bijzonder lang en de kloof met de etnische Belgen nog enorm breed. Bij de Midden- en Oost-Europeanen zien we vooral grote verschillen tussen de groepen onderling: Polen zijn zeer actief op de arbeidsmarkt, Bulgaren nemen een middenpositie in en Slowaken bengelen achteraan de rij met hoge percentages inactiviteit en dito OCMW-steun. De hogere activiteitsgraad van de eerste twee groepen is echter slechts een klein lichtpuntje: allen zijn ze vaker tewerkgesteld in sectoren en statuten met slechtere arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden die vaak gepaard gaan met uitbuiting.

Wat wel een belangrijk onderscheid is tussen de oude en nieuwe migranten is dat ze een verschillende start nemen. Hoewel ze niet bepaald droomjobs uitoefenden, hadden de oude migranten doorgaans een job. Dat ligt anders voor de nieuwe migranten: hun migratie kadert niet in een systeem van door de overheid gesteunde arbeidsmigratie. Velen hebben dan ook moeilijkheden met het vinden van een job. Bovendien zijn de nieuwe migrantengroepen ook in een fundamenteel andere economische wereld toegekomen dan de oude migrantengroepen: de vraag naar ongeschoolde arbeidskrachten is drastisch gekrompen. De oude migranten werden gerekruteerd in een arbeidsmarkt die nood had aan goedkope en ongeschoolde arbeid. Hoewel werkgevers nog steeds op zoek zijn naar goed-

kope arbeid, is de industriële werkgelegenheid in België steeds meer op de terugweg. Denken we bijvoorbeeld aan de vele ontslagengolven in de textiel- en auto-industrie de laatste jaren. Daartegenover staat de diensteneconomie waarbij talenkennis en het hebben van het juiste diploma centraal staan. Aangezien ook de nieuwe migranten net op deze punten slecht scoren, zijn de vooruitzichten niet bepaald positief. Ook voor hen is het dus uitkijken naar hoe de tweede generatie presteert. In het algemeen verwachten we dat ook de tweede generatie van de nieuwe migrantengroepen beter zullen scoren wat betreft talenkennis en ze vaker een Belgisch diploma zullen hebben. Desalniettemin wordt het onderwijstraject van de Slowaakse kinderen extra bemoeilijkt door de circulaire migratiepatronen.

2.3. Ontvangende maatschappij

Niet alleen de economische toestand is de laatste decennia veranderd: ook de samenleving waarin de Turkse en Noord-Afrikaanse gastarbeiders in de jaren zestig aankwamen was drastisch anders dan deze waarin de Midden- en Oost-Europese migranten vandaag de dag arriveren. Tot de jaren zestig had België nog geen echte grootschalige immigratie van buiten Europa gekend. De 'vreemdeling' was iemand die men enkel kende vanuit de boeken van Jef Geeraerts of van een bezoekje aan het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. De 'gewone man in de straat' kwam niet vaak in contact met de gastarbeiders. Ze waren nog met zeer weinig en er waren nog geen zichtbare instituties zoals moskeeën, Turkse bakkers of Marokkaanse theehuizen. De Turkse en Noord-Afrikaanse gastarbeiders in Gent waren een non-issue. Ze werden hoogstens als een curiosum beschouwd en van een negatieve houding van de etnische Belgen was nauwelijks sprake.

"But the times they are a-changing" zong Bob Dylan, en toen halverwege de jaren zeventig de overheid een migratiestop afkondigde, de economie verslechterde en de Turken en Noord-Afrikanen zich op een aantal plaatsen institutioneel begonnen te organiseren, verslechterde het maatschappelijke klimaat ten opzichte van de migranten. Dat was een zeer geleidelijk proces dat zich tot op vandaag de dag doorzet. Uit onderzoek blijkt dat de gepercipieerde bedreiging door migranten in Vlaanderen tijdens de jaren negentig eerst afnam om vervolgens terug toe te nemen.⁵¹ Voornamelijk na de aanslagen op 11 september 2001 verslechterde de houding ten opzichte van vreemden. Deze negatieve attitudes blijken zeer sterk samen te hangen met Islamofobie.⁵²

Uit verschillende sociaalpsychologische studies blijkt bovendien dat mensen al dan niet bewust etnische groepen 'rangschikken' in een soort 'etnische hiërarchie'.⁵³ De eigen etnische groep staat hierbij altijd bovenaan en andere groepen worden geordend naargelang de gepercipieerde afstand tussen de eigen groep en die andere groep. Deze 'etnische afstand' heeft betrekking op de mate waarin iemand zich al dan niet vertrouwd of verwant voelt met de mensen van een bepaalde etnische groep. Uit onderzoek blijkt nu dat Nederlanders en Belgen doorgaans de grootste etnische afstand percipiëren ten opzichte van personen uit moslimlanden zoals Turkije, Marokko of Saudi-Arabië. Men heeft liever geen Turken of Noord-Afrikanen als burens en ouders zien hun dochter liever niet met een jongen afkomstig uit deze landen thuishkomen.

De maatschappij waarin de Midden- en Oost-Europeanen sinds de jaren negentig arriveren, was dan ook reeds getekend door decennialange migratie. Op minstens drie vlakken liet dit zich voelen voor de nieuwe migrantengroepen.

Ten eerste woedt het maatschappelijk debat over de 'multiculturele samenleving' in alle hevigheid en staan veel mensen afkerig tegenover alles wat 'vreemd' is. De nieuwe migrantengroepen worden dus geconfronteerd met een al bestaande 'etnische hiërarchie'. Uit onderzoek blijkt dat zij uit deze hiërarchie minder bevoorrecht komen dan de Turken en Noord-Afrikanen.⁵⁴ Nederlanders en Belgen percipiëren een grotere etnische afstand ten opzichte van Oost-Europeanen dan ten opzichte van Noord- en West-Europeanen, maar een kleinere in vergelijking met personen uit Moslimlanden. Dat onderzoek dateert echter van de jaren negentig. Ondertussen is er veel veranderd. In Nederland zijn de Polen kop van jut geworden en in België moeten voornamelijk de Bulgaarse en Slowaakse Roma het ontgelden. Uit een enquête onder de Gentse bevolking in 2011 bleek dat twee derden van de ondervraagden vond dat de stad 'maatregelen moet nemen om de toestromen van Oost-Europese migranten af te remmen'.⁵⁵ Het toont aan dat 'etnische hiërarchieën' niet vaststaand zijn, maar kunnen veranderen naargelang de sociale omstandigheden.

Ten tweede is er vanuit de overheid veel aandacht voor de participatie van etnische minderheden aan de maatschappij. Tot het einde van de jaren tachtig was er van een coherent migrantenbeleid die naam waardig nauwelijks sprake.⁵⁶ Er waren enkel een aantal lokale initiatieven gericht op het wegwerken van de sociaaleconomische achterstelling van migranten. De voornaamste pleitbezorgers hiervan waren vakbonden en sociaal werkers. Dat veranderde met de eerste doorbraak van het toenmalige Vlaams Blok bij de gemeenteraadsverkiezingen

van 1988. Als reactie richtte de Belgische regering een 'Koninklijk Commissariaat voor het Migrantenbeleid' op. Sindsdien is er een hele sector ontstaan, die gericht is op de 'migrantenproblematiek'. De nadruk verruimde hierbij ook naar niet-sociaaleconomische thema's zoals vrouwenrechten, de Islam en criminaliteit.

Toen de Midden- en Oost-Europese migranten op de Belgische deur klopten, werden ze dan ook ontvangen met beleidsplannen, taallessen, interculturele bemiddelaars en inburgeringcursussen allerhande. Ook de Stad Gent heeft talrijke plannen gericht op de recent aangekomen Midden- en Oost-Europeanen.⁵⁷ De meeste van deze maatregelen hebben betrekking op de onderwijsparticipatie en de taalbeheersing van de nieuwe Gentenaars.

Ten derde arriveren de Midden- en Oost-Europeanen in een land dat de sporen draagt van decennialange segregatie en uitsluiting. Er is een stilzwijgend sorteringsmechanisme ontstaan, dat de Midden- en Oost-Europeanen in een hele resem van migrantenniches indeelt. Zo heeft de witte vlucht ervoor gezorgd dat er enerzijds migrantenbuurten ontstaan, met vaak socio-economische achterstelling, en anderzijds witte buurten, die socio-economisch beter af zijn. Gezien de goedkope huisvesting in die migrantenbuurten, komen migranten vaak op die plaatsen terecht. Kinderen van Midden- en Oost-Europese migranten komen daarnaast ook vaak in zwarte scholen terecht. Daar belanden ze in een klas met kinderen met een zwakke sociaaleconomische achtergrond, en/of bij andere migrantenkinderen die vaak de taal niet machtig zijn. Gezien het feit dat de nieuwe migranten vaak geen of geen goed diploma hebben, komen ze terecht in specifieke jobs of sectoren aan de onderzijde van de arbeidsmarkt. De discriminatie op de arbeidsmarkt doet de rest. Kortom, Midden- en Oost-Europese migranten komen toe in een samenleving die hen liever kwijt dan rijk is en daardoor komen ze terecht in specifieke niches. Door het systeem van achterstelling in de buurt, school en arbeidsmarkt is het moeilijk om uit deze niches te ontsnappen.

2.4. Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we de quasi onmogelijk te beantwoorden vraag in welke mate de nieuwe migrantengroepen verschillen van de oude onder handen genomen. Zijn ze oude wijn in nieuwe zakken of eerder iets totaal anders? Deze vraag beantwoorden is quasi onmogelijk omdat iedere groep en zelfs iedere migrant

uniek is. In het beantwoorden gaan we dus onvermijdelijk wat kort door de bocht. In het overlopen van de overeenkomsten en verschilpunten mogen we dit niet vergeten.

Laten we beginnen met een aantal gelijkenissen, deze lijst is korter. Zowel Turken en Noord-Afrikanen als Bulgaren, Slowaken en Polen komen voornamelijk omwille van economische motieven naar België. Voor Bulgaarse en Slowaakse Roma zijn deze evenwel ook verweven met sociaal-politieke redenen. Zij worden in hun landen van oorsprong immers structureel gediscrimineerd. Op dit vlak lijkt er dus nog niet zo bijster veel veranderd te zijn. Mensen migreren van armere landen naar rijkere en door de versnelling in de globalisering lijkt dit patroon enkel nog maar toe te nemen. Een tweede constante is dat zowel de oude als nieuwe migrantengroepen op termijn af te rekenen krijgen met negatieve attitudes en stereotypen. Eind de jaren zestig zong Jim Morrison "People are strange when you're a stranger". Een halve eeuw later lijkt er nog niet veel veranderd te zijn. Mensen blijven helaas in termen van 'etnische hiërarchieën' denken.

Verder zien we voornamelijk verschillen tussen de oude en nieuwe migrantengroepen. Hoewel de lijst ongetwijfeld veel langer is, hebben we er een drietal uitgelicht. Ten eerste lijkt de migratie van de nieuwe migrantengroepen *niet altijd zo permanent* te zijn als die van Turken en Noord-Afrikanen. Polen doen voornamelijk aan tijdelijke arbeidsmigratie, Slowaken aan cirkelmigratie en enkel Bulgaren lijken zich meer permanent in Gent te vestigen. Het is voorlopig echter nog te vroeg om definitieve conclusies te trekken. Ook de migratiekanalen verschillen sterk tussen de verschillende groepen, gaande van huwelijks- en gezinsmigratie naar clandestiene en gedetacheerde arbeidsmigratie.

Ten tweede zijn er grote verschillen in de *sociaaleconomische positie* van de migranten. De Polen lijken het het beste te doen op de arbeidsmarkt. Dit is echter dubbel: Het merendeel van hen heeft werk, maar ze zijn wel in meer preciaire arbeidsomstandigheden tewerkgesteld dan de etnische Belgen. Ze worden gevolgd door de Turken en Noord-Afrikanen. Deze oude migrantengroepen zijn vaker inactief op de arbeidsmarkt dan de Polen. Desalniettemin hebben ze wel flink vooruitgang geboekt op het vlak van onderwijs. De meeste Turkse en Marokkaanse kinderen in België zijn hoger geschoold dan hun ouders. Er heeft zich ook een Turkse en Marokkaanse middenklasse ontwikkeld. De kloof met de etnische Belgen blijft evenwel groot. Bulgaren en Slowaken hebben de zwakste sociaaleconomische positie. Zij kennen de grootste inactiviteit op de arbeidsmarkt en wanneer ze werken doen ze dat vaak in zeer preciaire omstandigheden.

Een derde verschil is dat de *aandacht vanuit de overheid* sterk toegenomen is. Tot eind de jaren tachtig was er van een migrantenbeleid nauwelijks sprake. Vandaag de dag worden nieuwkomers met verschillende concrete initiatieven ontvangen. In tegenstelling tot de jaren zestig en zeventig zijn de migranten ook niet meer uit het maatschappelijke debat weg te denken.

Het resultaat van de oude en nieuwe migratiestromen is dat onze steden vandaag de dag gekenmerkt worden door wat men '*superdiversiteit*' noemt.⁵⁸ In tegenstelling tot vroeger zijn de migranten niet langer afkomstig uit een beperkt aantal landen. Ze komen nu letterlijk uit alle hoeken van de wereld. De diversiteit gaat echter verder dan dat. Niet enkel zijn er steeds meer mensen uit steeds meer verschillende landen afkomstig, migranten verschillen vandaag de dag ook onderling meer en meer. Zo onderscheiden ze zich in wettelijk statuut, verblijfsduur, migratiemotief, opleidingsniveau, religieuze en taalkundige achtergrond en tal van andere zaken. Vandaar dat het fenomeen super-diversiteit wordt genoemd. Deze toegenomen complexiteit is echter nog weinig doorgedrongen in de verschillende geledingen van de maatschappij. Veel mensen in de media, het onderwijs, de politieke wereld en andere instituties denken en handelen nog te veel in termen van de oude migratiestromen alleen.

Noten

- 1 Legrain, P. (2007). *Immigrants: your country needs them*. Londen: Abacus.
- 2 Haex, J. (1972). *Op. cit.*
- 3 De Bock, J. (2012). *Art. cit.*
- 4 Kesteloot, C., De Decker, P. & Manço A. (1997). *Art. cit.*
- 5 Bron: Data-analyse & Gis – Stad Gent.
- 6 Haex, J. (1972). *Op. cit.*
- 7 Timmerman, C., Lodewyckx, I. & Wets, J. (2009). *Art. cit.*
Hooghiemstra, E. (2003). *Trouwen over de grens: achtergronden van partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en cultureel planbureau.
- 8 Al waren er zelfs bij de oude migranten sociale redenen om te migreren, zie: Reniers, G. (1999). *Art. cit.*
- 9 Bruto nationaal inkomen per capita 2011 (Atlas methode): België (\$46160), Bulgarije (\$6550), Slowakije (\$16070), en Polen (\$12480).
Bron: <http://data.worldbank.org/country>.

- 10 Voor een goed overzicht van de mensenrechtensituatie van de Roma, zie <http://www.coe.int/what-we-do/human-rights/roma-and-travellers>.
- 11 Grzymala-Kazłowska, A. (2005). From ethnic cooperation to in-group competition: undocumented Polish workers in Brussels. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31 (4), 675-697.
- Vancluysen, K. & Hennau, S. (2011). *Vanuit Pools perspectief. Een bevraging van de Poolse gemeenschap in Antwerpen*. Steunpunt Gelijkekansenbeleid, Consortium Universiteit Antwerpen en Universiteit Hasselt.
- 12 Vancluysen, K. en Hennau, S. (2011). *Op. cit.*
- 13 Bron: Data-Analyse & GIS – Stad Gent. De berekeningen zijn gebaseerd op de in- en uitmigratie naar en van Gent. In deze cijfers zit zowel de migratie naar/van het binnenland en buitenland als de 'onbepaalde migratie'. De onbepaalde migratie heeft betrekking op van 'ambtshalve geschrapte personen', zijnde personen die uit het bevolkingsregister van een bepaalde gemeente worden geschrapt, doordat hun vertrek officieel door het schepencollege wordt vastgesteld. Om allerlei redenen wordt een niet onaanzienlijk deel van die ambtshalve geschrapte personen vroeg of laat opnieuw in dezelfde gemeente of in een andere Belgische gemeente ingeschreven.
- 14 Bron: Limosa databank. Het gaat hier om uniek gedetacheerde personen naar nationaliteit en niet om het aantal meldingen.
- 15 Bron: Data-Analyse & GIS – Stad Gent.
- 16 Het gaat hier om 'schrappingen van ambtswege' (zie noot 13).
- 17 Integratiedienst Stad Gent (2009). *Stand van zaken: nieuwe EU-burgers en Roma in Gent*.
- Integratiedienst Stad Gent (2009). *Nieuwe EU-burgers en Roma in Gent. Signalennota*.
- 18 Grzymala-Kazłowska, A. (2005). *Art. cit.*
- Paspalanova, M. (2006). *Op. cit.*
- 19 Duquet, N., Glorieux, I., Laurijssen, I., et al. (2006). *Wit krijgt schrijft beter. Schoolloopbanen van allochtone jongeren in beeld*. Antwerpen: Garant.
- Agirdag, O., Van Houtte, M., Van Avermaet, P., et al. (2011). De impact van sociaaleconomische en etnische afkomst van de leerlingen en de impact van samenstelling van het leerlingenpubliek van scholen op de wiskundeprestaties. *School en Samenleving*, 27 (november 2011), 1-14.
- Jacobs, D. & Rea, A., (2011). *Op. cit.*
- Lamote, C. & Van Damme, J. (2011). *Iedereen gekwalificeerd? Een samenvatting van de kenmerken, oorzaken, gevolgen en aanpak van ongekwalificeerde uitstromen vanuit een Vlaams en Europees kader*. Brussel: Vlaams ministerie van onderwijs en vorming.

- 20 Martens, A. & Denolf, L. (1991). Sociale ongelijkheid op de arbeidsmarkt: de etnische determinant. *Tijdschrift voor Sociologie*, 12 (3/4), 443-467.
Neels, K. & Stoop, R. (2000). *Art. cit.*
Verhoeven, H. (2000). *Op. cit.*
Phalet, K. & Swyngedouw, M. (2003). Measuring immigrant integration: the case of Belgium. *Migration Studies*, 152, 773-803.
Vertommen, S. & Martens, A. (2005). Alloctonen beloond: etnostratificatie op de loonmarkt. In: Herremans, Wim, et al. (red.). *De arbeidsmarkt in Vlaanderen, 2005*. Leuven: Steunpunt WSE, 171-186.
Phalet, K. (2007). Down and out: the children of migrant workers in the Belgian labour market. In: Heath, A. & Cheung, S. (red.), *Unequal chances. Ethnic minorities in western labour markets*. Oxford: Oxford University Press.
Glorieux, I., Laurijssen, I. & Van Dorsselaer, Y. (2009). *Op. cit.*
- 21 Integratiedienst Gent (2012). *Beleidsplan etnisch-culturele diversiteit 2012-2014. Bijlage 1. Onderzoek en cijfers*. Stad Gent. Het aantal niet-werkende werkzoekenden is onderhevig aan sterke seizoenschommelingen. Het beste, meest stabiele cijfer is dat van maart.
- 22 Een recente studie uit 2011 maakt weliswaar een onderscheid tussen de eerste en tweede generatie, maar doet dit helaas niet specifiek voor de Turken en Marokkanen. Zie: Steunpunt WSE (2011). *De arbeidsmarkt van migranten en hun nakomelingen in Vlaams en Europees perspectief*. Brussel: WSE.
- 23 Phalet, K. & Swyngedouw, M. (2003). *Art. cit.*
Phalet, K. (2007). *Art. cit.*
- 24 Jacobs, D. & Rea, A., (2011). *Op. cit.*
- 25 Okkerse, L. & Termote, A. (2004). *Hoe vreemd is vreemd op de arbeidsmarkt? Over de allochtone arbeidskrachten in België*. Brussel: Nationaal Instituut voor Statistiek. (Statistische studie nr. 111) Volgende statuten worden onderscheiden: arbeid(st)er, bediende, in overheidsdienst, zelfstandige en helper.
- 26 Bron: Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen.
- 27 Integratiedienst Gent (2012). *Beleidsplan etnisch-culturele diversiteit 2012-2014. Bijlage 1. Onderzoek en cijfers*. Stad Gent.
- 28 Ter illustratie: in 2011 waren er 20159 Gentenaars van Turkse afkomst terwijl slechts 4694 (enkel) de Turkse nationaliteit hadden. Zie: Noppe, J. & Lodewijckx, E. (2012). *Op. cit.*
- 29 Vanhoren, I. & Bracke, S. (1992). *Etnisch ondernemerschap in het Brussels hoofdstedelijk gewest*. Leuven: HIVA.
Manço, A. & Akhan, O. (1994). La formation d'une bourgeoisie commerçante turque en Belgique. *Revue européenne de migrations internationales*, 10 (2), 149-162.

- Kesteloot, C. & Mistiaen, P. (1997). From ethnic minority niche to assimilation: Turkish restaurants in Brussels. *Area*, 29 (4), 325-334.
- 30 Integratiedienst Gent (2012). *Beleidsplan etnisch-culturele diversiteit 2012-2014. Bijlage 1. Onderzoek en cijfers*. Gent: Stad Gent.
- 31 Bron: VDAB, Arvastat.
- 32 Integratiedienst Gent (2012). *Op. cit.*
- 33 Bron: Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen.
- 34 Vancluysen, K. & Hennau, S. (2011). *Op. cit.*
- 35 Integratiedienst Gent (2012). *Op. cit.*
- 36 Ibidem.
- 37 Bron: Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen.
- 38 Integratiedienst Gent (2012). *Op. cit.*
- 39 Wets, J. & Pauwels, F. (2011). *Arbeidsmigratie vanuit Oost-Europa. Polen, Roemenen en Bulgaren op de Belgische arbeidsmarkt*. Leuven: HIVA-K.U.LEUVEN.
- 40 Ibidem.
- 41 Ibidem.
- 42 Bron: Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen.
- 43 Bron: Limosa databank. Het gaat hier om uniek gedetacheerde personen naar nationaliteit en niet om het aantal meldingen.
- 44 Zie noot 48 van hoofdstuk 1 voor de berekening van deze schatting.
- 45 Persoonlijke communicatie met projectwerker Bulgaren bij het ABVV Oost-Vlaanderen.
- 46 Integratiedienst Gent (2012). *Op. cit.*
- 47 Wets, J. & Pauwels, F. (2011). *Op. cit.*
- 48 Centrum voor Gelijkheid van Kansen (2009). *Mensenhandel en –smokkel: in een schijn van wettelijkheid*. Brussel: CGKR.
- 49 Bron: Limosa databank. Het gaat hier om uniek gedetacheerde personen naar nationaliteit en niet om het aantal meldingen.
- 50 Op 1 januari 2008 was 37,6% van alle personen met de Slowaakse nationaliteit in België in Gent gevestigd. Bron: <http://statbel.fgov.be/nl/> Wanneer we deze verhouding gebruiken om de vestigingsplaats van de gedetacheerde Slowaken in te schatten, komen we op 1392 personen in Gent uit (37,6% van 3701). De assumptie hierbij is dat de gedetacheerde Slowaken dezelfde vestigingspatronen hebben als de officieel geregistreerde Slowaken in België op 1 januari 2008.
- 51 Meuleman, B. & Billiet, J. (2005). *Etnocentrisme in Vlaanderen: opmars of afname? De evolutie van de perceptie van etnische dreiging tussen 1991 en 2004 en*

- de relatie met institutioneel vertrouwen. In: APS, *Vlaanderen gepeild!* Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 37-60.
- Billiet, J. (2012). Vreemden in 'rechts' Vlaanderen en 'links' Wallonië. *Samenleving en Politiek*, 19 (5), 4-13.
- 52 Zemni, S. (2009). *Het Islamdebat*. Berchem: EPO. Zie over Islamofobie in België ook: Zemni, S. (2011). The shaping of Islam and Islamophobia in Belgium. *Race and Class*, 53 (1), 28-44.
- 53 Hraba, J., Hagendoorn, L. & Hagendoorn, R. (1989). The ethnic hierarchy in the Netherlands: social distance and social representation. *British Journal of Social Psychology*, 28 (1), 57-69.
- Kleinpenning, G. (1993). *The structure and content of racist beliefs*. Utrecht: Utrecht Universiteit, ISOR.
- Hagendoorn, L. (1995). Intergroup biases in multiple group systems: the perception of ethnic hierarchies. *European Review of Social Psychology*, 6 (1), 199-228.
- Clycq, N. (2012). 'My daughter is a free woman, so she can't marry a Muslim': the gendering of ethno-religious boundaries. *European Journal of Women's Studies*, 19 (2), 157-171.
- 54 Hraba, J., Hagendoorn, L. & Hagendoorn, R. (1989). *Art. cit.*
- Hagendoorn, L. (1995). *Art. cit.*
- 55 *De Gentenaar* (2011). Het burgemeesterrapport van Gent: Daniël Termont. *De Gentenaar*, 14 oktober 2011.
- 56 Blommaert, J. (2011). *Links van de kerk. De linkerzijde en de multiculturele samenleving*. Antwerpen: Kif Kif Vzw.
- 57 Voor het meest recente overzicht, zie: Reynebeau, G. (2012). *Samen kan ook anders. Beleidsplan etnisch-culturele diversiteit 2012-2014*. Gent: Stad Gent.
- 58 Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30 (6), 1024-1054.
- Blommaert, J. (2011). *Superdiversiteit*.
Via <http://www.kifkif.be/actua/superdiversiteit>.

Hoofdstuk 3

Ruimtelijke segregatie

Het nemen van de tram of de bus in Gent is een boeiende ervaring. Je komt er in contact met mensen van diverse pluimage. Soms blijft het contact beperkt tot een vriendelijke knik. Andere keren geraak je aan de praat met iemand waar je normaal minder mee in contact komt. Eigenlijk is het observeren van het type mensen die op- en afstappen *an sich* al interessant. Vaak kunnen doorwinterde tram- en busgebruikers behoorlijk accuraat voorspellen wie waar afstapt. Hoewel het zeker geen wet van Meden en Perzen is, stappen studenten doorgaans aan andere haltes af dan niet-studenten, armen aan andere haltes dan rijken, en Belgen op andere plaatsen dan niet-Belgen. Dit fenomeen waarbij mensen van verschillende sociaaleconomische en etnische achtergronden in verschillende buurten wonen, wordt 'ruimtelijke segregatie' genoemd.

In dit hoofdstuk behandelen we drie dimensies van etnische segregatie: de ongelijke spreiding van verschillende etnische groepen over de Gentse buurten (spreiding), de concentratie van de etnische groepen in bepaalde buurten (concentratie), en de mate waarin deze concentratiebuurten naast elkaar liggen en een etnische enclave vormen binnen de stad (clustering).¹ We bespreken af en toe ook hoe deze drie dimensies van etnische segregatie met de sociaaleconomische segregatie samenhangen.

Dit hoofdstuk heeft twee grote doelstellingen. Ten eerste willen we aan de hand van Gentse bevolkingsgegevens aantonen dat de Turkse en Noord-Afrikaanse migrantengroepen de overgang aan het maken zijn van relatief gesloten etnische enclaves naar ruimtelijk meer gemengde woonpatronen. Ten tweede willen we in de mate van het mogelijke nagaan welk pad de recent aangekomen Midden- en Oost-Europese migranten opgaan. Momenteel vormen ze etnische netwerken die zich in bepaalde buurten ruimtelijk vertalen in clusters van Polen, Bulgaren en

Slowaken. De vraag is of ze naar meer ruimtelijke segregatie en hogere buurtconcentraties evolueren (het pad van etnische enclavevorming) of dat ze zich meer gaan spreiden over de stad (het pad van de interactieve etnische mozaïek)?

In België bestaat er weinig recent onderzoek naar de etnische en sociaaleconomische segregatie binnen steden. Buitenlandse studies zijn er echter wel en die tonen aan dat de etnische en zeker de sociaaleconomische segregatiepatronen in de meeste West-Europese steden relatief beperkt zijn.² Zeker wanneer men de West-Europese segregatiepatronen vergelijkt met de Amerikaanse vormen van segregatie, ongelijkheid en ruimtelijke uitsluiting.

Gent vormt hierop geen uitzondering. De meeste Gentse straten sluiten aan bij het beeld dat Wim De Craene in het lied 'Boudewijn de Eerste straat' schetst: "Er staan twee rijen huizen in een veel te enge straat. De linkse klein en luizig van het proletariaat. De rechtse met hoge torens met duidelijke overdaad." De meeste Gentse buurten herbergen inderdaad een diverse waaier van type woningen. Dit betekent echter niet dat er zich in de Arteveldestad geen arme en rijke wijken, 'witte' en 'gekleurde' buurten ontwikkeld hebben. Er zijn in Gent zowel gedepriveerde wijken als verheven villawijken. Zoals er in de straten verschillen tussen de woningen zijn, zijn die er ook tussen de verschillende Gentse buurten.

3.1. Wat bepaalt wie waar woont?

Etnische segregatie wordt veroorzaakt door een combinatie van verschillende elementen: sociaaleconomische factoren, discriminatie, etnische voorkeuren en de institutionele context. Deze verschillende oorzaken mogen niet los van elkaar gezien worden. Ze versterken elkaar waardoor het moeilijk is om de spiraal van etnische segregatie te doorbreken.

We onderscheiden een drietal *sociaaleconomische factoren*. Ten eerste zijn de huidige residentiële patronen gedeeltelijk het resultaat van de stedelijke economische infrastructuur van het verleden. De aanwezigheid van de Gentse haven en het textielbedrijf UCO trok bijvoorbeeld in de jaren zestig en zeventig veel gastarbeiders aan.³ Hierdoor ontstonden, onder andere in het noorden van de stad, Turkse netwerken die later tot een Turkse enclavebuurt uitgroeiden.⁴ Ten tweede is ook de verschillende sociaaleconomische slagkracht van mensen een zeer belangrijke oorzaak van de ruimtelijke segregatie. Etnische minderheden in

België zijn achtergesteld op de arbeidsmarkt en hebben een hoger armoederisico dan etnische Belgen. Hierdoor is hun sociaaleconomische slagkracht gemiddeld beperkter.⁵ Doordat verschillende buurten andere types van woningen herbergen, vertalen deze etnische verschillen in financiële slagkracht zich in etnische segregatie. De Gentse stadsrand kent bijvoorbeeld procentueel meer eengezinswoningen en woningen met (half)open bebouwing dan de binnenstad.⁶ De woningen in de noordelijke negentiende-eeuwse gordel rond het centrum hebben dan weer een kleinere gemiddelde bewoningsoppervlakte per inwoner en een hoger aandeel woningen met weinig of geen comfort dan de woningen in de andere Gentse wijken.⁷ Niet toevallig zijn veel etnische minderheden in deze buurten geconcentreerd. Ten derde is er ook de '*etnische economie*' die de etnische segregatie bestendigt. Voor veel (recent aangekomen) migranten is de etnische economie erg belangrijk.⁸ Doordat deze migranten niet of onvoldoende de weg naar de reguliere arbeidsmarkt vinden, vallen ze vaak terug op de etnische enclave-economie voor zowel het vinden van werk als het bereiken van klanten en goedkope arbeidskrachten. Deze etnische economie is gesitueerd in buurten met veel migranten, waardoor ze de etnische segregatie verder versterkt. De immigratie en de etnische economie bestendigen elkaar: de recent aangekomen arme migranten vinden werk in de etnische economie en deze economie steunt voor een groot stuk op arbeidskrachten (vaak familieleden) die bereid zijn om lange dagen te kloppen voor een appel en een ei.

Naast sociaaleconomische factoren vormt *discriminatie* op de huur- en koopmarkt een andere belangrijke verklaring voor de etnische segregatie in Gent. Iedereen die al op zoek geweest is naar een kot, een appartement of een huis in Gent of andere steden weet dat dit allesbehalve een koud kunstje is. Naast strikt sociaaleconomische criteria houden eigenaars en makelaars vaak rekening met andere zaken, zoals de gezinsgrootte, de burgerlijke stand, het al dan niet student zijn, en ... helaas ook de etnische afkomst. Verschillende studies van binnen en buiten België hebben reeds de trieste realiteit van discriminerende praktijken op de woonmarkt aangetoond.⁹ In 2010 kreeg het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding 129 nieuwe meldingen in verband met discriminatie in de huisvesting.¹⁰ Bijna de helft daarvan betrof discriminatie op grond van 'raciale' gronden. Dat is uiteraard nog slechts het topje van de ijsberg.

Discriminatie gaat om het flagrant weigeren van een huurder of koper omwille van zijn etnische achtergrond. De motivatie hiervoor kan variëren van regelrecht racisme tot het iets 'subtielere' argument van het behouden van 'een gezond evenwicht' in een appartementencomplex of de angst dat de woningen in

de buurt zouden 'verminderen in waarde' wanneer men ze verkoopt of verhuurt aan etnische minderheden. Onder meer deze hardnekkige discriminatie op de huurmarkt zou Turken en Noord-Afrikanen er toe aangezet hebben om in de jaren tachtig bouwvallige woningen in de negentiende-eeuwse gordel van Gent te kopen en op te knappen.¹¹ Zo steeg volgens steekproeven het huiseigenaarschap bij de Turkse Gentenaars in deze buurten van minder dan 10% begin jaren tachtig tot circa 80% eind jaren negentig. Ook de Turkse Vlaming heeft dus een baksteen in de maag gekregen.

Etnische segregatie wordt ten derde ook in de hand gewerkt door de *voorkeur van verschillende etnische groepen*. Deze verklaring kent twee varianten. Enerzijds is er de voorkeur van etnische minderheden om dicht bij andere leden van hun eigen etnische groep te wonen omwille van de sociale cohesie en de gemeenschappelijke taal en leefgewoonten. De etnische segregatie gebeurt hier dus uit vrije keuze. Uit onderzoek blijkt dat dit de meest populaire verklaring bij de man in de straat is voor de segregatie van etnische minderheden.¹² Anderzijds is er ook de voorkeur van de etnische Belgen om niet in etnische concentratiebuurten te wonen: de zogenaamde 'witte vlucht'.¹³ Etnische concentratiebuurten worden net op die manier gevormd omdat de 'etnische Belgen' er niet willen wonen. Er zou een bepaalde 'tolerantiedrempel' bestaan: van zodra een bepaald percentage van etnische minderheden in de buurt overschreden wordt, wil men er weg. Recent is er ook sprake van een 'zwarte vlucht': etnische minderheden die in een etnische concentratiebuurt wonen zouden er ook weg willen als ze er sociaaleconomisch toe in staat zijn. In tegenstelling tot de 'witte vlucht' zou deze 'zwarte vlucht' de etnische segregatie binnen een stad net doen verminderen.

Ook de *institutionele context* is ten slotte belangrijk voor de mate van etnische segregatie. De woonkeuzes en -mogelijkheden van mensen voltrekken zich immers niet in een vacuüm, maar zijn ingebed binnen een bepaalde politiek-economische context. Woningen worden aangeboden door verschillende institutionele spelers, gaande van vastgoedmakelaars en particuliere verhuurders op de private markt tot publieke en coöperatieve huisvestingsmaatschappijen. Elk van deze institutionele spelers volgt ook eigen spelregels. Sociale huisvestingsmaatschappijen stellen bijvoorbeeld inkomenscriteria aan hun kandidaat-kopers en -huurders, maar mogen niet expliciet rekening houden met hun etnische achtergrond.¹⁴ Daartegenover staat de private markt, waar discriminatie en etnische voorkeuren minder controleerbaar zijn. Etnische segregatie gedijt hierdoor gemakkelijker op de private markt. De meeste woningen in België zijn te vinden op de private koop- of huurmarkt.¹⁵ Ons land heeft dan weer een zeer kleine sociale

huisvestingssector. Slechts 5 à 6% van de Belgische woningen zijn sociale woningen, tegenover 36% in Nederland en een Europees gemiddelde van 17%. De Gentse woningmarkt volgt dit algemene patroon, maar heeft wel relatief meer sociale woningen. In 2010 behoorde Gent tot de gemeenten met het hoogste aandeel sociale huurwoningen ten opzichte van het totale woningenbestand in de gemeente (circa 11%).¹⁶

Doordat de etnische segregatie door deze veelheid van factoren bepaald wordt, is het een goede graadmeter van de positie en participatie van etnische minderheidsgroepen in een samenleving. Blijvende sociaaleconomische achterstelling, groeiende discriminatie en ondoordringbare etnische groepsgrenzen zullen zich vertalen in een toenemende etnische segregatie met gesloten etnische enclaves tot gevolg. Wanneer etnische minderheden de etnische Belgen echter sociaal-economisch bijbenen en de discriminatie en groepsgrenzen afnemen, dan zal ook de etnische segregatie verminderen met als resultaat een meer interactieve etnische mozaïek. De institutionele context kan deze factoren dan weer versterken of net afzwakken. Op die manier is de ruimtelijke spreiding en concentratie van de verschillende etnische groepen in Gent een harde indicator van hun positie in de maatschappij.

3.2. Is ruimtelijke segregatie verkeerd?

En waarom zou ruimtelijke segregatie dan verkeerd zijn? Indien mensen met dezelfde achtergrond elkaar spontaan gaan opzoeken, wat zou daar mis mee zijn? Voor de rijkere vormt er zich zelden een probleem. Zij kunnen genieten van een welgestelde buurt waar het goed en aangenaam wonen is. Voor de inwoners van armere buurten daarentegen maakt het weldegelijk een verschil. Hoewel er momenteel weinig Belgisch onderzoek naar deze 'buurtinvloeden' bestaat¹⁷, suggereren buitenlandse studies dat gedepriiveerde buurten geconfronteerd worden met meer criminaliteit¹⁸ en minder sociale cohesie.¹⁹ Uit Britse, Nederlandse en Zweedse studies blijkt bovendien dat de inwoners van deze buurten een slechtere gezondheid²⁰, een zwakker sociaal netwerk²¹, en in mindere mate ook slechtere arbeidsmarktuitskomsten²² hebben. Deze gevolgen zijn onafhankelijk van de eigen sociaaleconomische positie.²³ Met andere woorden, een hoogopgeleide bediende die in een rijke buurt woont zou een slechtere gezondheid hebben, mocht hij in een armere buurt wonen. Armere buurten hebben ten slotte ook vaak af te rekenen met negatieve stereotypen, zeker wanneer er ook veel etnische minder-

heden wonen.²⁴ Ze worden gestigmatiseerd als 'probleembuurt', waar 'men beter 's nachts niet alleen rond loopt' en waar de 'anarchie van de straat zegeviert'. Zoals de meeste stereotypen zijn deze vooroordelen sterk overdreven, maar de slechte reputatie kan er helaas wel voor zorgen dat de inwoners elkaar minder gaan vertrouwen, er minder geïnvesteerd wordt en de woningprijzen er dalen. Hoewel de invloed van de buurt zeker niet overschat mag worden, blijkt sociaaleconomische segregatie dus negatieve gevolgen te hebben voor de inwoners van armere buurten. Men woont dus beter niet in een gedepriveerde buurt. En los van of men nu zelf in een goede of een slechte wijk woont, het is voor alle inwoners beter dat een stad geen gedepriveerde buurten heeft.

En wat zou er dan mis zijn met etnische segregatie? Eerst en vooral is het moeilijk om de invloed van etnische segregatie te onderscheiden van de invloed van sociaaleconomische segregatie aangezien in West-Europa de meeste Turkse, Marokkaanse of andere etnische concentratiebuurten ook arme buurten zijn. De meeste gekleurde wijken hebben met tal van problemen te kampen, maar dat heeft eerder te maken met de armoede in die wijken dan met de etnische samenstelling ervan. Bijna alle onderzoekers zijn het er dan ook over eens dat de sociaaleconomische samenstelling van de buurt op de meeste vlakken een veel belangrijker rol speelt dan de etnische samenstelling van de buurt.²⁵

Onafhankelijk van de sociaaleconomische invloeden wijzen de bestaande studies op een beperkt aantal gevolgen van de etnische samenstelling van de buurt. Deze kunnen zowel positief als negatief zijn. Enerzijds zijn etnisch homogene buurten goed voor sommige gezondheidsuitkomsten van de inwoners²⁶ en bepaalde aspecten van sociale cohesie.²⁷ Zo hebben Turken bijvoorbeeld meer contact met hun buren in een Turkse concentratiebuurt dan in een etnisch diverse buurt. Etnische Belgen hebben dan weer meer en betere contacten met de buren in een 'witte' buurt dan in een 'gekleurde' buurt. Vanuit dit oogpunt heeft etnische segregatie dus positieve gevolgen. Anderzijds zijn er meer interetnische contacten in etnisch diverse buurten dan in etnisch homogene buurten.²⁸ Etnische Belgen gaan in etnisch diverse buurten dus bijvoorbeeld meer contact hebben met Turken en Marokkanen. Deze interetnische contacten dragen op hun beurt dan weer bij tot een betere beeldvorming van elkaar, minder vooroordelen en meer tolerantie.²⁹ Vanuit dit perspectief heeft etnische segregatie dus negatieve gevolgen.

In dit hoofdstuk onderzoeken we de etnische segregatie in Gent. We vergelijken meer bepaald de woonpatronen van de 'etnische Belgen', vier klassieke minder-

heidsgroepen (personen van Turkse, Marokkaanse, Tunesische, en Algerijnse origine), en drie nieuwe minderheidsgroepen (personen van Poolse, Slowaakse en Bulgaarse afkomst). Vooraleer de voornaamste bevindingen te presenteren, gaan we eerst kort in op hoe we de etnische samenstelling van buurten gemeten hebben.

3.3. Cijfers

We onderzoeken de ruimtelijke segregatie door in te zoomen op de 201 buurten die de Stropstad rijk is.³⁰ Deze buurten zijn administratieve 'statistische sectoren' en hebben betrekking op clusters van straten en pleinen. Eind 2011 hadden deze buurten gemiddeld 1230 inwoners. Het inwonersaantal kan echter sterk verschillen tussen de buurten, gaande van Ledeberg-Centrum en het Van Beverenplein met respectievelijk 5483 en 5259 inwoners tot buurten zonder inwoners zoals de Drongense Meersen of het technologiepark van de Universiteit Gent in Zwijnaarde. We werken in dit hoofdstuk met officiële bevolkingscijfers van Stad Gent. Hierdoor hebben onze analyses enkel betrekking op personen die in het bevolkings- of vreemdelingenregister ingeschreven staan.³¹ De woonpatronen van gedetacheerde arbeidsmigranten of mensen zonder papieren konden dus helaas niet onderzocht worden.

In de bevolkingscijfers van Stad Gent wordt de etnische origine van mensen op basis van de huidige en vorige nationaliteit bepaald. Tot de Turkse groep behoren bijvoorbeeld alle Gentenaars met een Turkse nationaliteit én alle Gentenaars die reeds de Belgische nationaliteit verkregen hebben, maar waarvan de vorige nationaliteit de Turkse was. Deze werkwijze heeft minstens twee implicaties.

Ten eerste worden personen die door hun geboorte in België automatisch de Belgische nationaliteit hebben verkregen, maar toch van niet-Belgische origine zijn via deze werkwijze 'foutief' tot de Belgische groep gerekend. Sinds 1992 krijgen alle kinderen waarvan minstens één ouder in België geboren is (dus de zogenaamde derde generatie) automatisch de Belgische nationaliteit bij geboorte.³² Deze kinderen worden dus vanaf 2010 meerderjarig. Het gaat bijgevolg voornamelijk om (zeer) jonge personen die doorgaans nog bij hun ouders inwonen. Het meetprobleem wordt wel groter met de jaren. Voor alle duidelijkheid: genaturaliseerde Belgen, personen met de dubbele nationaliteit, en kinderen van niet-Belgische ouders die voor 1992 geboren zijn zitten dus 'juist' in onze cijfers en worden zodus als etnische minderheden beschouwd.

Voor de situatie van eind 2010 kunnen we de bevolkingscijfers van Stad Gent vergelijken met meer adequate cijfers van de Vlaamse overheid die gebruik maakt van zowel de eigen oude en huidige nationaliteit *als* deze van de moeder om de etniciteit te bepalen.³³ Uit deze vergelijking leren we dat met de berekeningswijze van Stad Gent 5201 Turken (of 26%), 1347 Marokkanen (31%), 377 Tunesiërs (28%), 413 Algerijnen (34%), 208 Bulgaren (4%) en 191 Polen (13%) 'foutief' tot de Belgische groep gerekend worden.³⁴ De meetproblemen gelden dus voornamelijk voor de Turkse en Noord-Afrikaanse bevolkingsgroepen in Gent en in veel mindere mate voor de andere etnische groepen.³⁵ Wanneer we het in dit hoofdstuk over de Turken en Noord-Afrikanen hebben, moeten we dus steeds deze onderschatting in het achterhoofd houden. We hebben bijgevolg bij onze bevindingen over de Turkse en Noord-Afrikaanse Gentenaars zoveel mogelijk proberen na te gaan in welke mate ze door deze onderschatting beïnvloed worden. De procedure die we hiervoor gebruikt hebben, vindt men steeds in de eindnoten.

Ten tweede kunnen we door deze nationaliteitscriteria geen onderscheid maken tussen verschillende etnische groepen afkomstig van hetzelfde land. We kunnen bijvoorbeeld geen onderscheid maken tussen Rom-Slowaken en niet-Rom-Slowaken of tussen Turkssprekende en Bulgaarssprekende Bulgaren. Bovendien kunnen we de verschillende groepen helaas ook niet verder opsplitsen naar streek van herkomst. We kunnen bijvoorbeeld geen onderscheid maken tussen de Turken afkomstig uit Emirdağ en omgeving en deze uit andere Turkse districten. De bevolkingsgegevens hebben bijgevolg eerder betrekking op etnisch-nationale groepen dan op etnisch-sociale groepen. De gebruikte cijfers zijn dus zeker niet ideaal, maar we moeten nu eenmaal roeien met de riemen die we hebben.

Aan de hand van deze bevolkingscijfers gaan we de evolutie in de ruimtelijk segregatie tussen eind 2001 en eind 2011 na. Hoewel deze periode te kort is om ontwikkelingen op de lange termijn te kunnen detecteren, verschaft ze ons wel al een aantal boeiende inzichten. Wanneer we in een dergelijke korte periode voor de klassieke migrantengroepen reeds een evolutie van gesloten etnische enclaves naar een meer interactieve etnische mozaïek kunnen vaststellen, dan is dat veelbelovend voor de ontwikkelingen op de lange termijn. We presenteren de bevindingen in zeven stellingen.

3.4. Ruimtelijke segregatie van migranten in Gent

Stelling 1:

Ruimtelijke segregatie neemt af voor oude én nieuwe migranten

Om de ruimtelijke segregatie van de verschillende etnische groepen in de stad na te gaan, maken we gebruik van de segregatie-index.³⁶ Deze index geeft weer welk percentage van een bepaalde etnische groep zou moeten verhuizen naar een andere buurt om een volstrekt evenredige spreiding van die groep over de gehele stad te bereiken. Een voorbeeldje ter verduidelijking: stel dat 6% van de Gentse bevolking van Turkse origine is en dat de segregatie-index voor de Turken 50% bedraagt, dan zou de helft van alle Turkse Gentenaars moeten verhuizen om in iedere buurt een perfecte weerspiegeling van hun groepsaandeel in de stad te bekomen (zijnde 6%). Deze segregatiemaat wordt in statistisch onderzoek naar etnische segregatie in steden het vaakst gebruikt.³⁷ De segregatie-index kan in principe van 0% (= perfect evenredige spreiding over de buurten van de stad) naar bijna 100% (= perfecte concentratie in één bepaalde buurt van de stad) gaan. De etnische segregatie in de meeste steden ligt uiteraard ergens tussen deze twee uitersten.³⁸

Figuren 3.1 en 3.2 tonen de evolutie van de ruimtelijke segregatie in Gent tussen 2001 en 2011.³⁹ We focussen op de vier klassieke migrantengroepen (de personen van Turkse, Marokkaanse, Tunesische en Algerijnse origine) en drie nieuwe migrantengroepen (de personen van Bulgaarse, Slowaakse en Poolse afkomst). Wat meteen opvalt, is de dalende trend in de ruimtelijke segregatie voor zowel de oude als de nieuwe migranten.

De segregatie-index evolueert voor de Turkse groep van 65% in 2001 naar 51% in 2011, voor de Marokkaanse groep van 53% naar 42%, voor de Tunesische groep van 53% naar 44%, en voor de Algerijnse groep ten slotte van 54% naar 47%.⁴⁰ De recente instroom van Midden- en Oost-Europeanen heeft geen invloed gehad op de segregatie-indices van de klassieke migrantengroepen. De gestage uitbreiding van de Europese unie naar het oosten zorgde niet voor een toe- of afname van de ruimtelijke spreiding van de Turkse en Noord-Afrikaanse Gentenaars.

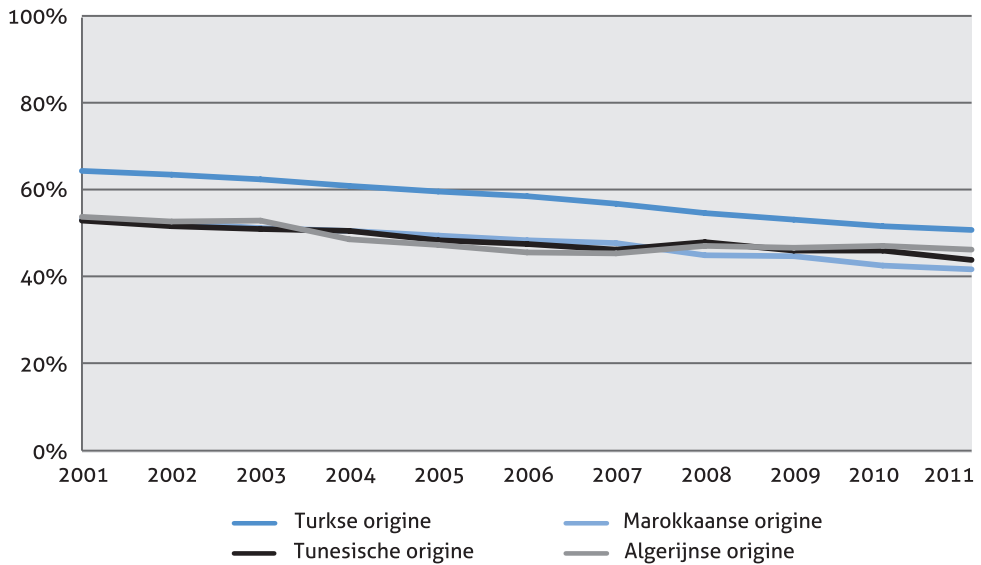
Deze neerwaartse trend in ruimtelijke segregatie voor de Turken en Noord-Afrikanen kan bovendien ook in Antwerpen en in de meeste Nederlandse steden vastgesteld worden (uitzondering is Amsterdam).^{41,42} Dit wijst erop dat dit geen

typisch Gents fenomeen is, maar bredere maatschappelijke tendensen weerspiegelt. De dalende segregatietrends in het voorbije decennium zijn des te opmerkelijker gezien de stabiele of stijgende segregatieniveaus van de Turken en Noord-Afrikanen in de jaren tachtig en begin jaren negentig in verschillende Belgische en Nederlandse steden.⁴³ De jaren van blijvende of zelfs stijgende ruimtelijke segregatie van Turken en Noord-Afrikanen lijken dus voorbij en hebben plaats geruimd voor meer gemengde residentiële patronen. Hiermee bedoelen we dat deze oude migrantengroepen meer in de buurten van de etnische Belgen zijn gaan wonen. Of deze groeiende ruimtelijke nabijheid ook geresulteerd heeft in meer interactie tussen de etnische groepen kunnen we op basis van deze cijfers niet hard maken. De toename van het aantal interetnische huwelijken die we in het volgende hoofdstuk zullen aantonen, wijst echter wel in die richting. Nederlands onderzoek toont bovendien aan dat de interetnische contacten toenemen naarmate de buurt etnisch diverser wordt.⁴⁴

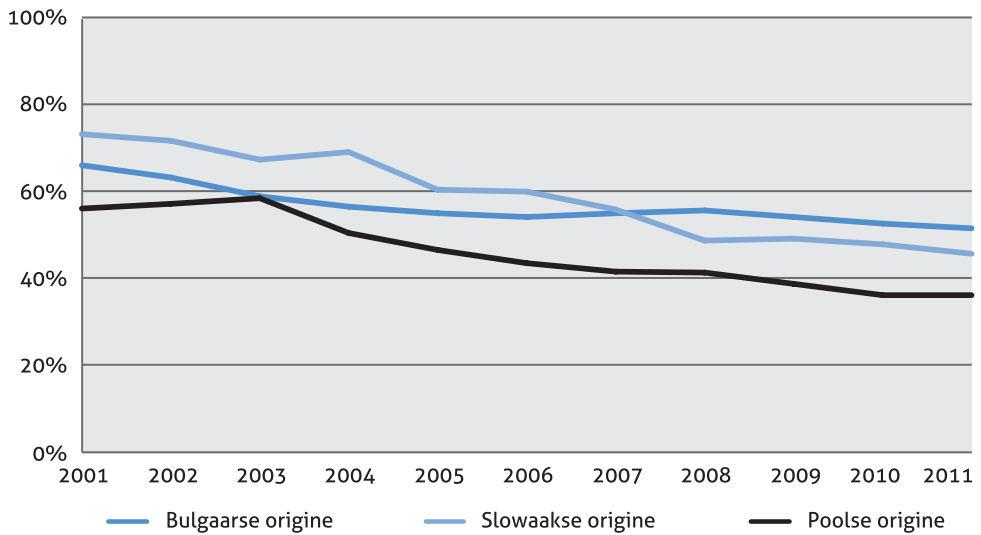
Ook de segregatiepatronen van de drie Midden- en Oost-Europese groepen vertonen een dalende trend. De segregatie-index van de Bulgaarse groep evolueert van 66% in 2001 naar 52% in 2011, van de Slowaakse groep van 73% naar 46%, en van de Poolse groep van 56% naar 36%. Voornamelijk de daling van de Slowaakse segregatie valt op. De uitbreiding van de Europese Unie heeft voor de verschillende groepen een andere impact gehad. Toen de Europese Unie zich op 1 mei 2004 uitbreidde naar onder meer Polen en Slowakije, bracht dat een sterke afname van de Poolse segregatie in Gent (van 59% eind 2003 naar 47% eind 2005) en de Slowaakse segregatie (van 68% eind 2003 naar 61% eind 2005) met zich mee. De uitbreiding van de Europese Unie op 1 januari 2007 naar onder meer Bulgarije ging dan weer gepaard met een lichte stijging van de Bulgaarse segregatie in de stad (van 54% eind 2006 naar 56% eind 2008). Nadien daalde de Bulgaarse segregatie terug licht (naar 52% eind 2011).

Men zou kunnen denken dat deze dalende segregatie niet meer dan logisch is: als er steeds meer Midden- en Oost-Europese migranten naar Gent komen, gaan ze zich ook steeds meer spreiden. Dat hoeft echter niet zo te zijn. Ook de groeps-grootte van de Turken en Noord-Afrikanen steeg gestaag in de jaren tachtig en deze stijging leidde niet tot dalende segregatie, wel integendeel.⁴⁵

Van de zeven etnische groepen zijn momenteel de Turkse en Bulgaarse Gentenaars het meeste gesegregeerd, terwijl de Poolse Gentenaars het minste gesegregeerd zijn. De Slowaakse en de Noord-Afrikaanse Gentenaars bekleden een middenpositie.

Figuur 3.1. De Segregatie-index van vier klassieke migrantengroepen in Gent (2001-2011)

Figuur 3.2. De Segregatie-index van drie nieuwe migrantengroepen in Gent (2001-2011)

Stelling 2:**Etnische minderheden wonen in een klein aantal arme buurten**

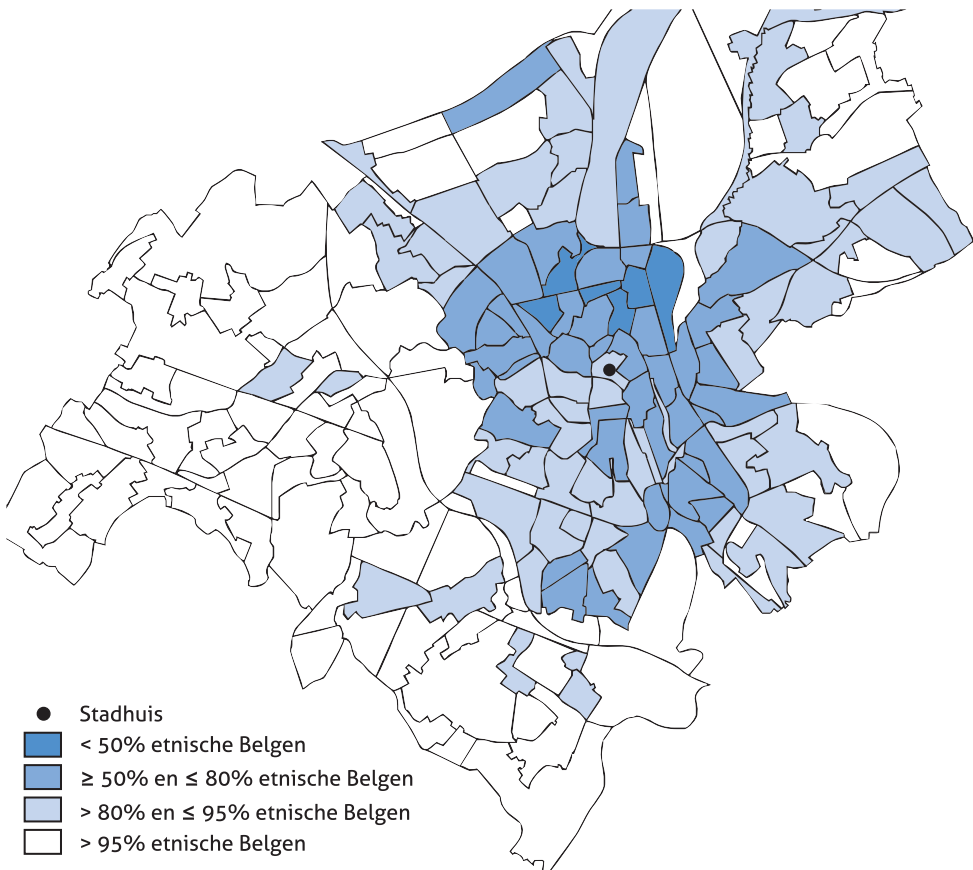
Bovenstaande segregatie-index toont enkel de algemene segregatieniveaus in een stad. De aanwezigheid van bepaalde etnische groepen kan echter sterk verschillen tussen buurten. Om minstens twee redenen is het dan ook belangrijk om naar de relatieve concentratie van de etnische groepen in de buurten zelf te kijken.⁴⁶ Ten eerste vormen verschillende concentratiebuurten vaak samen een etnische enclave. De algemene segregatie-indices bieden geen inzicht in deze enclaves. Ten tweede kunnen buurten ook tegenovergestelde trends vertonen. De algemeen dalende segregatieniveaus van de oude en nieuwe migrantengroepen in de stad kunnen een complexe realiteit verbergen waarbij de etnische concentratie toeneemt in bepaalde buurten en afneemt in andere.

Om de over- of ondervertegenwoordiging van de verschillende etnische groepen in de Gentse buurten na te gaan, maken we gebruik van 'buurtquotiënten'. Deze maat geeft per buurt weer in welke mate een etnische groep er geconcentreerd is. Ze wordt berekend door de verhouding te nemen tussen het percentage van de groep in de buurt en het percentage van de groep in de stad.⁴⁷ Terug een voorbeeldje ter verduidelijking: stel dat 6% van de Gentse bevolking van Turkse origine is en dat 30% van de bevolking in een bepaalde buurt van Turkse origine is, dan bedraagt de buurtquotiënt voor de Turken in die buurt 5 (= 30/6). Een buurtquotiënt groter dan 1 wijst op een oververtegenwoordiging van de etnische groep in een buurt, terwijl een buurtquotiënt kleiner dan 1 op een ondervertegenwoordiging van die groep wijst. Doordat deze buurtquotiënten rekening houden met de grootte van een etnische groep in de stad worden ze niet beïnvloed door de onderschatting van de Turken en Noord-Afrikanen in de Gentse bevolkingscijfers. De assumptie hierbij is wel dat de onderschatting van hun groepsgroottes in iedere wijk gelijk is.

In wat volgt, bekijken we eerst de buurtconcentratie van alle etnische minderheden samen. Daarna focussen we achtereenvolgens op de woonpatronen van de Turken en deze van drie nieuwe migrantengroepen (Bulgaren, Slowaken en Polen).

Er wordt wel eens gezegd dat Gent een immigrantenstad geworden is of zelfs 'overspoeld' wordt door migranten.⁴⁸ Migratie treft een stad echter niet op een

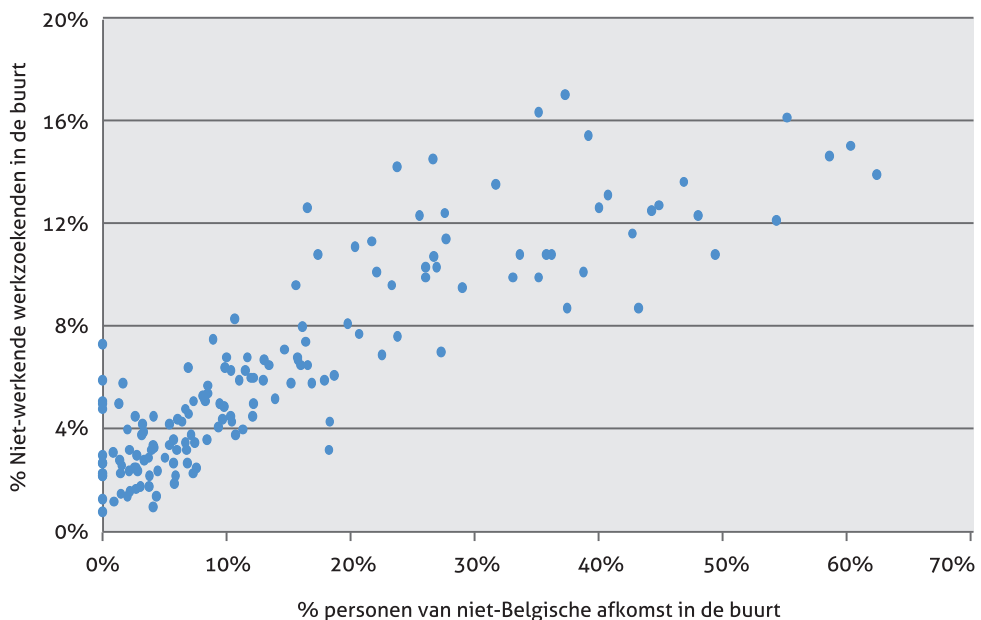
uniforme manier. Uit de bevolkingscijfers blijkt dat migratie geen Gents fenomeen is, maar een fenomeen van een beperkt aantal Gentse buurten. Wanneer we naar de woonpatronen van alle etnische minderheden in Gent kijken, dan zien we dat ze eind 2011 oververtegenwoordigd zijn in 45 van de 201 buurten (buurtquotiënten groter dan 1). Meer specifiek zien we dat eind 2011 circa 45% van de 201 buurten volledig Belgisch was ($> 95\%$ 'etnische Belgen') en nog eens 32% bijna volledig Belgisch was ($> 80\%$ en $\leq 95\%$ 'etnische Belgen').⁴⁹

Kaart 3.1. Het percentage personen van niet-Belgische origine in de 201 buurten in Gent eind 2011

De 'witte buurten' bevinden zich voornamelijk in de twintigste-eeuwse gordel van de stad (zie Kaart 3.1). In veel straten van Oostakker, Drongen, Sint-Denijs-Westrem en Zwijnaarde is het bijvoorbeeld met een vergrootglas zoeken naar migranten. De etnisch diverse buurten bevinden zich dan weer hoofdzakelijk in de negentiende-eeuwse gordel. Maar zelfs daar zijn er slechts 6 buurten waarin de Belgische Gentenaars de minderheid uitmaken. Het gaat om de Voormuide, de Tolhuislaan, de Blaisantvest, de Wondelgemstraat, de Afrikalaan, en de Oude Lieve in Wondelgem. Het zijn dus slechts een handvol buurten in de stad die het gros van de migranten opvangt.

Deze etnisch diverse buurten zijn nu net die buurten die reeds kampen met tal van andere uitdagingen: hoge werkloosheid, lage scholing, huisvestingsproblemen, sluikstorten, roekeloos verkeer en andere zaken. Het zijn dus voornamelijk de sociaaleconomisch zwakkere wijken die de (nieuwe) migratiegolven mogen opvangen. Figuren 3.3 en 3.4 tonen de sterke samenhang tussen het percentage personen van niet-Belgische origine in een buurt, de werkloosheidsdruk, en het mediaan netto belastbaar inkomen.⁵⁰ De werkloosheidsdruk is de verhouding

Figuur 3.3. Het percentage personen van niet-Belgische afkomst en de werkloosheidsdruk per buurt in Gent (2011)⁵³

Stelling 3:**Er zijn geen Turkse getto's, wel Turkse enclaves**

Het is verleidelijk om naar analogie van 'Chinatown', 'little Italy' en andere getto's in Amerikaanse steden te spreken van 'klein Turkije' in Gent. De Arteveldestad kent inderdaad een grote groep personen van Turkse afkomst onder haar inwoners. Als Fenerbahçe of Galatasaray een belangrijke wedstrijd gewonnen heeft, zal heel Gent het geweten hebben. Rode vlaggen met halve manen en sterren kleuren dan de straten. De hamvraag is echter of Gent wel zogenaamde getto's heeft? Zijn er met andere woorden 'Amerikaanse toestanden' in Gent?

Het antwoord op deze vraag hangt af van wat men onder een getto verstaat. Hoewel het concept van het getto het eerste gebruikt werd in de context van Joodse buurten in de middeleeuwse steden, wordt het vandaag de dag doorgaans gebruikt wanneer men het heeft over de 'dark ghettos' of de 'black belts' in Amerikaanse metropolen.⁵⁵ In die context spreekt men pas over een getto, wanneer 'nearly everyone in the ghetto is Black and all Blacks live in the ghetto'.⁵⁶ Het getto is met andere woorden een wijk die gedomineerd wordt door één etnische groep.⁵⁷ Er is dus geen etnische diversiteit. Die etnische minderheidsgroep wordt bovendien omwille van racisme gedwongen om in het getto te blijven wonen, ook al kunnen individuele groepsleden het financieel aan om te verhuizen naar betere buurten. Om die reden worden de zwarte getto's in de VS vaak 'stedelijke condooms' genoemd.⁵⁸ Het zijn ruimtelijke voorbehoedsmiddelen om de 'blanken' te beschermen van 'zwarte vermenging'.

Vertaald naar de Gentse situatie zou dit inhouden dat bijna iedereen in het getto van Turkse origine zou zijn en dat bijna alle Turken – ongeacht arm of rijk – in Gent in het getto zouden moeten wonen. De Turken zouden bovendien quasi gedwongen moeten worden om in de Turkse buurten te wonen. Puur numeriek gebruikt men in de wetenschappelijke literatuur de volgende criteria om van een getto gewag te kunnen maken: meer dan 70% van de wijkbewoners moet van een bepaalde etnische groep zijn en meer dan twee derden van die etnische groep moet in die wijk wonen.⁵⁹ Tijdens de door ons onderzochte periode van 2001 tot en met 2011 voldoet in Gent geen enkele buurt of clusters van buurten aan die 70%. De hoogste concentraties van de Turken kon men eind 2003 optekenen in de Blaisantvest (52% van Turkse origine) en eind 2001 in de Tolhuislaan (44% van Turkse origine).⁶⁰ In Gent zijn er met andere woorden geen Turkse getto's.

Deze vaststelling sluit aan bij tal van andere studies die concluderen dat er geen sprake is van getto's in West-Europese steden.⁶¹

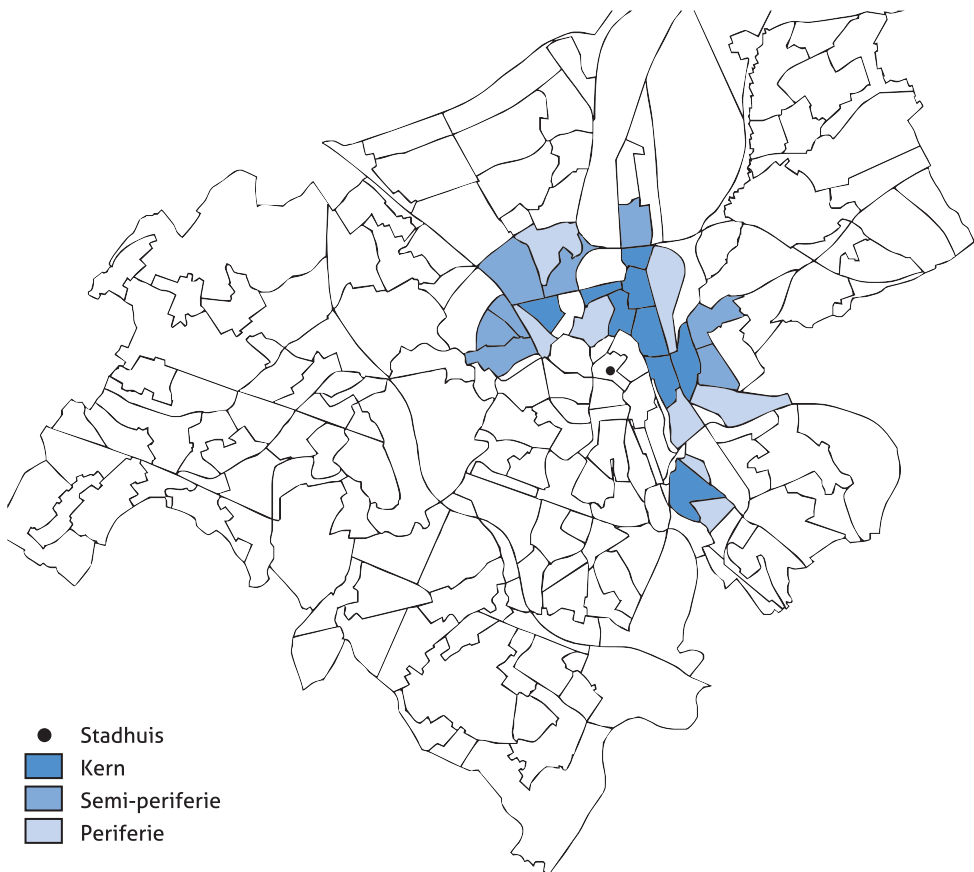
In de plaats van Turkse getto's zijn er in Gent wel Turkse enclaves ontstaan. Deze etnische enclaves hebben drie kenmerken: sociaaleconomische achterstelling met een etnische economie, een parallelle institutionele uitbouw, en een ruimtelijk concentratie (zie hoofdstuk 1 voor een uitgebreide uitleg van deze karakteristieken). In dit hoofdstuk focussen we ons op de ruimtelijke concentratie van de Turkse Gentenaars. De oververtegenwoordiging van de Turkse groep in de verschillende buurten sporen we op door te kijken naar de buurtquotiënten van de Turken. Ter herhaling, de Turkse buurtquotiënt is de verhouding van het percentage Turken in een bepaalde buurt ten opzichte van het percentage Turken in de stad. Een buurtquotiënt groter dan één wijst op een oververtegenwoordiging van de Turken in de buurt. Eerst bekijken we alle buurten die in 2001 een Turkse buurtquotiënt van meer dan één hadden. Aangezien een etnische enclave vaak door een cluster van verschillende buurten gevormd wordt, kijken we ook naar de geografische inplanting van de buurten met een Turkse oververtegenwoordiging.

Van de 201 Gentse buurten waren er in 2001 25 buurten met een oververtegenwoordiging van de Turkse groep. De buurtquotiënten zijn in die buurten dus groter dan één. Deze buurten clusteren samen in één grote Turkse enclave en één kleinere enclave. De grote Turkse enclave situeert zich in het noorden van de stad en strekt zich als een halve maan rond het stadscentrum uit van de Brugse Poort, over Tolhuislaan en de Muide, tot de Dampoort en Sint-Amandsberg Centrum. De Brugse vaart en de Dampoort-spoorwegen scheiden de enclave ook in deze drie delen. Daarnaast is er een kleinere Turkse enclave in Ledeberg. In deze enclave kan men met wat verbeelding een ster zien, die als het ware samen met de halve maan de Turkse vlag compleet maakt.

De 'Turkse enclave van de halve maan' bestond eind 2001 uit 22 buurten (zie Kaart 3.2). Deze buurten kunnen verder opgedeeld worden in acht kernbuurten (buurtquotiënten groter dan of gelijk aan vier), acht semi-perifere buurten (buurtquotiënten groter of gelijk aan twee en kleiner dan vier), en zes perifere buurten (buurtquotiënten tussen één en twee). Tot de kernbuurten van deze Turkse enclave behoren de Blaisantvest (50% van Turkse origine), de Wondelgemstraat (35%), de Tolhuislaan (44%), de Ham (29%), de Voormuide (26%), de Muidebrug (24%), Sint-Macharius (23%), en de Dampoort (25%). Deze buurten vormen het hart van de enclave. Tot de semi-perifere buurten behoren de Rooigemlaan (15% van Turkse origine), de Groendreef (16%), de Drongensteenweg (13%), en het

Rustoord (12%) in de Brugse Poort, de Oude Lieve in Wondelgem (22%), de Muidebuurt (18%), het Groot Begijnhof (16%) en het centrum van Sint-Amandsberg (17%). De perifere buurten van de Turkse enclave ten slotte zijn het Van Beverenplein (11% van Turkse afkomst), de Rabotbuurt (11%), de Afrikalaan (9%), de Scheldestraat (11%), de Briel (7%) en de Heirnis (7%).

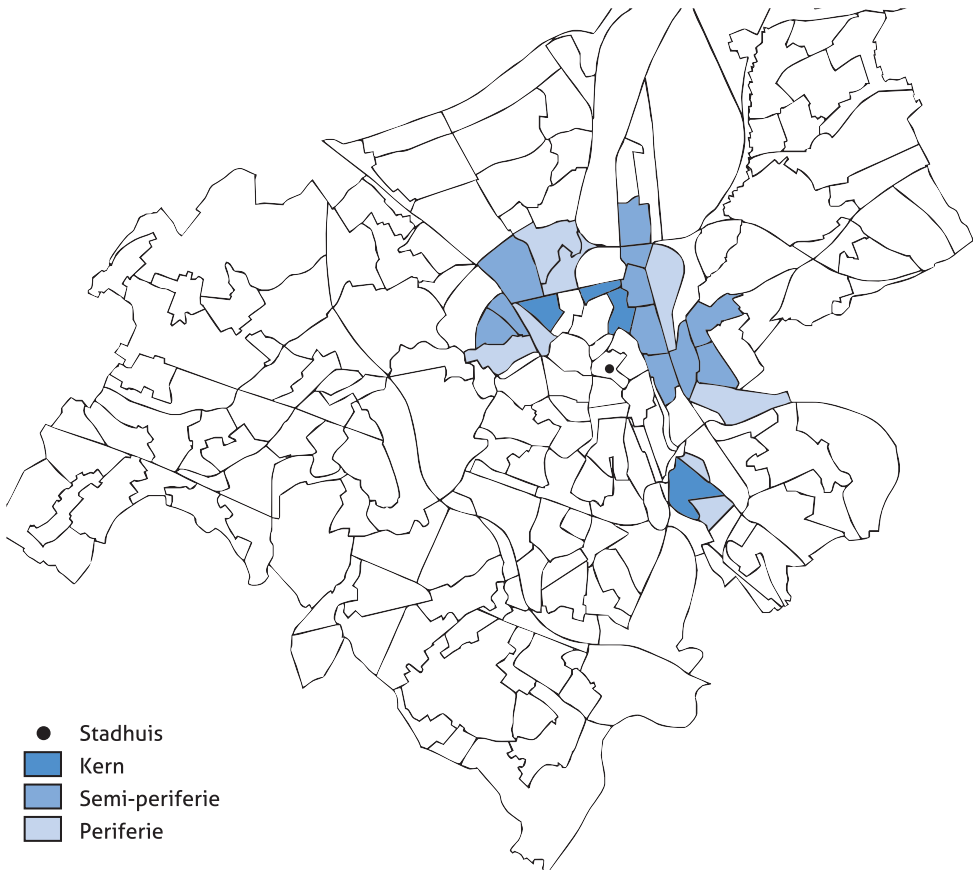
De 'enclave van de Turkse ster' in Ledeberg bestond eind 2001 uit drie buurten. Het kerngebied van deze kleine enclave situeert zich in Ledeberg Centrum (13% van Turkse origine). Het heeft twee perifere gebieden: de Flora-buurt en de De Naeyerdreef (beiden 8% van Turkse afkomst).

Kaart 3.2. De Turkse enclaves in Gent eind 2001

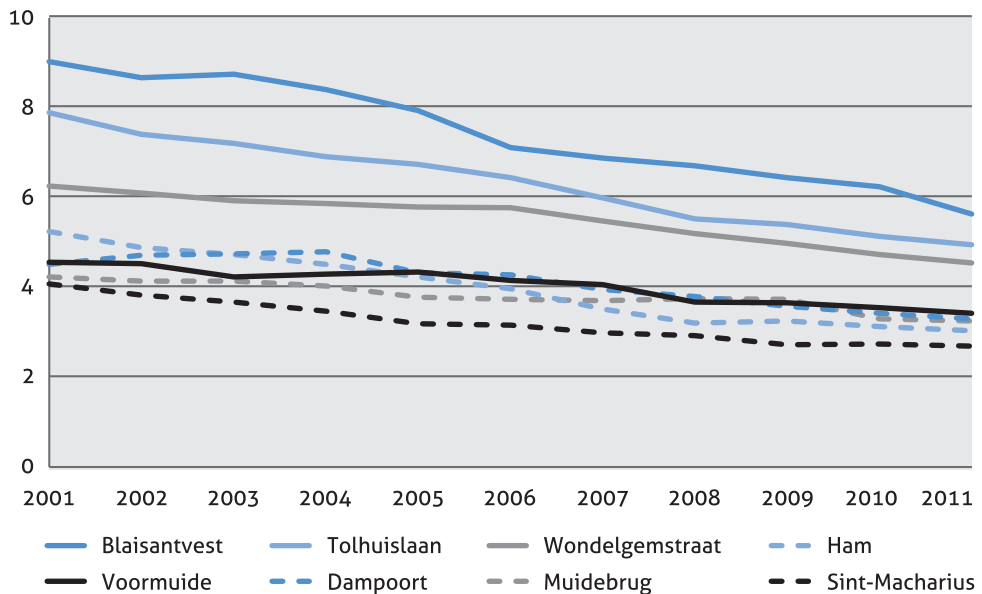
Stelling 4:**Turkse enclaves boeten ruimtelijk aan belang in**

Het laatste decennium heeft de Turkse enclave van de halve maan evenwel aan belang ingeboet (zie Kaart 3.3). We hebben hiervoor twee aanwijzingen. Ten eerste zijn de buurtquotiënten gedaald tussen 2001 en 2011 voor alle enclavebuurten, met uitzondering van twee (semi-)perifere gebieden (Rustoord en het Van Beverenplein). Dit betekent dat de Turken steeds minder oververtegenwoordigd zijn in deze enclave. Op basis van de buurtquotiënten stellen we vast dat vijf van de acht kerngebieden naar de semi-periferie van de enclave verhuizen (Ham,

Kaart 3.3. De Turkse enclaves in Gent eind 2011

Sint-Macharius, Voormuide, Muidebrug en Dampoort) en dat twee semi-perifere buurten in de periferie van de enclave belanden (Oude Lieve en Drongense Steenweg). In twee perifere buurten geraken de Turken zelfs ondervertegenwoordigd (de Heirnis en de Briel). Deze twee buurten vallen dus volledig uit de enclave.⁶² Figuur 3.5 geeft ter illustratie de evolutie van de buurtquotiënten van de Turkse groep in de acht kerngebieden gedurende het laatste decennium. Voor de kerngebieden zien we een gestaag dalend patroon.

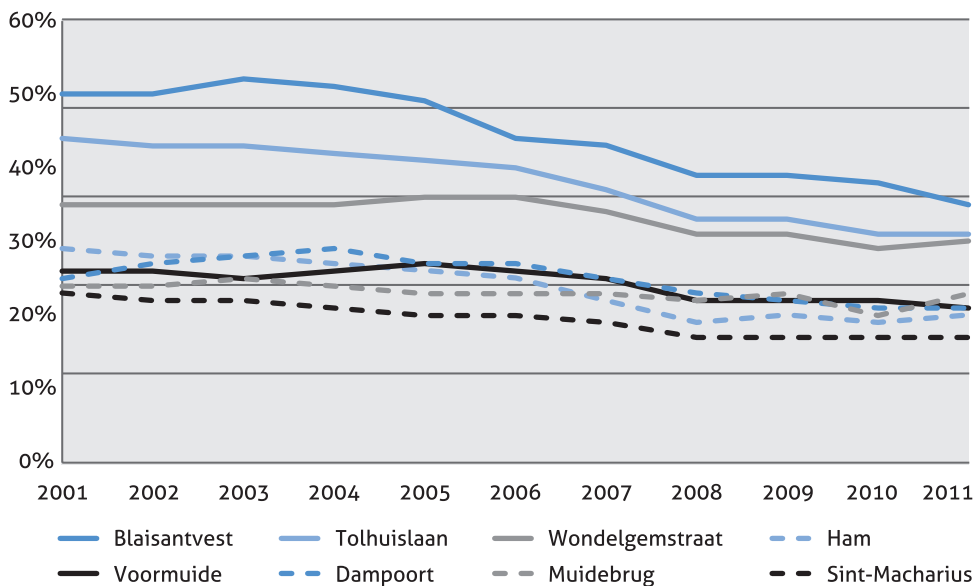

Figuur 3.5. Buurtquotiënten van de Turkse groep in de acht kerngebieden van de Turkse enclave van de halve maan (2001-2011)

Ten tweede neemt volgens de Gentse bevolkingscijfers ook het aandeel Turken in deze buurten af, van 19% naar 16%. De relatieve daling doet zich echter voornamelijk voor in het hart van de Turkse enclave (geaggregeerd van 33% naar 25%). Figuur 3.6 toont de spectaculaire daling van het percentage Turken in de acht oorspronkelijke kerngebieden van de enclave. Gedurende het laatste decennium is het aandeel Turken in al deze buurten gezakt. Deze tweede bevinding zou echter beïnvloed kunnen worden door de onderschatting van het aantal Turken in de Gentse bevolkingscijfers. Wanneer we het aandeel Turken in deze buurten op

basis van de Vlaamse bevolkingscijfers van 2010 berekenen, dan komen we uit op een percentage van 22% Turken in de enclave van de halve maan (6% hoger dan de 16%).⁶³ Het aandeel Turken werd echter ook in de Gentse bevolkingscijfers van 2001 onderschat. Helaas hebben we enkel Vlaamse cijfers voor 2010. Hierdoor kunnen we niet nagaan of de daling van het percentage Turken in de enclavebuurten zich in werkelijkheid voltrok of een artefact is van de onderschatting van de Gentse bevolkingscijfers.

De neerwaartse trend is minder uitgesproken voor de kleinere Turkse enclave in Ledeberg. De buurtquotienten en het percentage Turken zijn enkel voor Ledeberg Centrum en de Flora-buurt het afgelopen decennium afgenomen. Beide indicatoren zijn dan weer gestegen voor De Naeyerdreef.

Figuur 3.6. Percentage Turkse Gentenaars in de acht kerngebieden van de Turkse enclave van de halve maan (2001-2011)

Stelling 5:**Een deel van de Turken trekt naar de meer welvarende stadsrand**

Hierboven hebben we aangetoond dat gedurende het afgelopen decennium de Turkse Gentenaars zich steeds meer over de stad verspreid hebben (zie de eerste stelling) en dat de Turkse enclave ruimtelijk aan belang inboet (zie de vierde stelling). De vraag is nu naar welke buurten de Turken getrokken zijn? Welke buurten hebben met andere woorden een stijging in het relatieve aandeel Turken gekend?

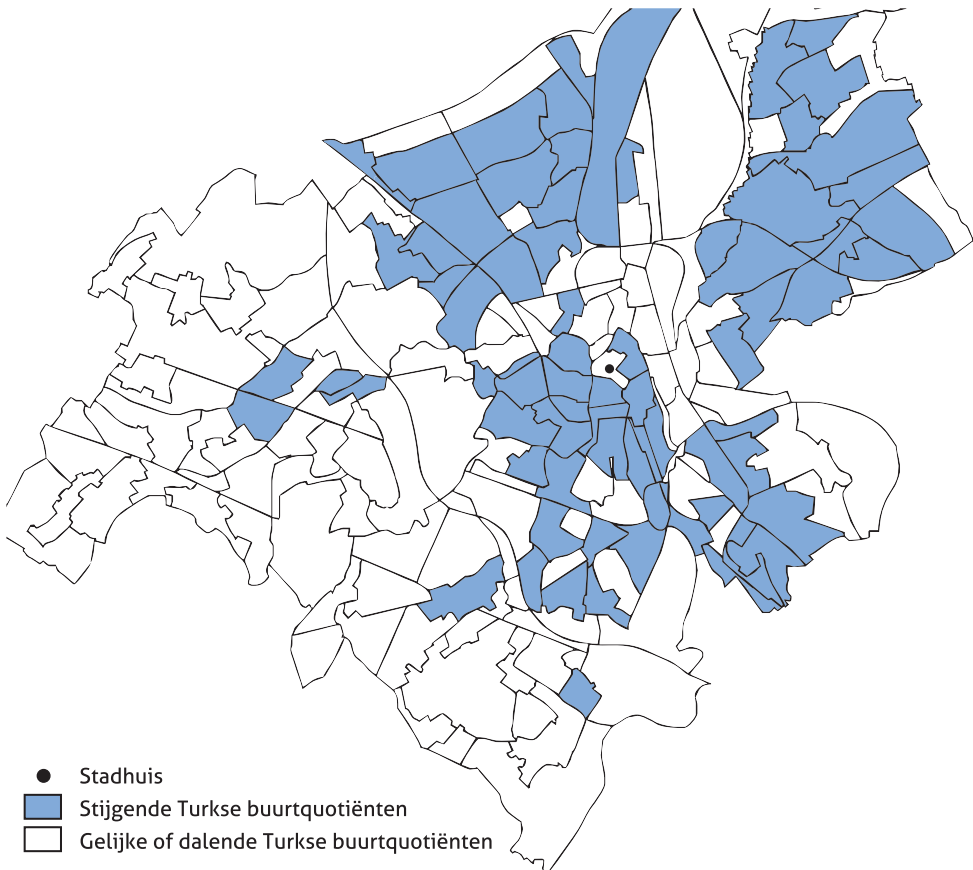
Volgens de Gentse bevolkingscijfers is het percentage Turken tussen eind 2001 en 2011 in 70 van de 201 buurten in Gent gestegen. In 111 buurten is het percentage Turkse Gentenaars quasi stabiel gebleven en in 20 buurten is het aandeel Turken gedaald. De meeste van deze 20 buurten liggen in de Turkse enclave van de halve maan. Zoals we hierboven reeds aangehaald hebben, is het door de onderschatting van het aantal Turkse Gentenaars in de Gentse bevolkingscijfers echter mogelijk dat in werkelijkheid het aantal Turken in alle Gentse buurten (licht) gestegen is.

De vraag is dan ook in welke buurten het percentage Turken sneller gestegen is dan hun groeiende groeps grootte op stadsniveau? Het zijn die buurten, waarnaar de Turken getrokken zijn. Om deze vraag te beantwoorden, kijken we opnieuw naar de buurtquotienten van de Turken. In 76 van de 201 Gentse buurten stegen de Turkse buurtquotienten tussen eind 2001 en 2011.⁶⁴ Vaak gaat het om relatief kleine stijgingen, maar door het grote aantal buurten gaat het wel om een aanzienlijk aantal Turkse Gentenaars.

Door de band genomen, gaat het om buurten in de twintigste-eeuwse rand van Gent (zie Kaart 3.4). Voornamelijk de buurten in Gentbrugge, Wondelgem, Oostakker en het oosten van Sint-Amandsberg kennen een groeiende populariteit. Dit wijst op een trend naar suburbanisatie bij een deel van de Turkse Gentenaars. Deze buurten met stijgende buurtquotienten staan ook sociaaleconomisch sterker dan de buurten met dalende buurtquotienten (de Turkse enclavebuurten). De werkloosheidsdruk was er gemiddeld lager (7,5% in 2010 tegenover 12,7%) en het mediaan netto belastbaar inkomen lag er gemiddeld hoger (€ 22148 in 2009 tegenover € 17693). De buurten met stijgende buurtquotienten zijn sociaaleconomisch wel nog steeds zwakker dan de buurten met stabiele buurtquotienten (doorgaans volledig 'witte' buurten). De werkloosheidsdruk in deze laatste

groep buurten was in 2010 slechts 3,3% en het mediaan netto belastbaar inkomen bedroeg er in 2009 € 24194.

We zien dus dat een deel van de Turken naar de meer welvarende stadsrand trekt, maar nog niet is doorgedrongen tot de meest welvarende buurten van Gent. We bekijken echter enkel buurtgegevens. Hierdoor kunnen we geen uitspraken doen over wie die Turken precies zijn, noch naar welke woningen in de stadsrand ze precies verhuizen. In hoofdstuk 2 hebben we aangetoond dat er een Turkse middenklasse is ontstaan. We vermoeden dat het deze groep Turken is die de Turkse enclave verlaat en naar de suburbane wijken trekt. Verschillende gesprekken met buurtbewoners bevestigen dit ook: het zijn de meer gegoede Turken die hun

Kaart 3.4. Buurten met stijgende Turkse buurtquotiënten (2001-2011)

woningen in de Turkse enclave doorverhuren en zelf iets kopen in de stadsrand. Desalniettemin kunnen we dit met deze buurtgegevens niet zwart op wit nagaan. Steeds meer woningen in de Turkse enclavebuurten worden ook onbetaalbaar, terwijl er in de Gentse rand door verschillende verkavelingsprojecten terug betaalbare woningen op de markt komen. Hierdoor is het evengoed mogelijk dat het de minder bemiddelde Turken zijn die de Turkse enclave verlaten en naar de rand trekken. Verder onderzoek moet hier dus klare wijn schenken.

Stelling 6:

Er ontstaan terug etnische netwerken voor de nieuwe migrantengroepen

In het eerste hoofdstuk stelden we dat personen die voor langere tijd in een vreemd land vertoeven lotgenoten gaan opzoeken voor materiële en sociale steun. Op die manier vormen ze in een eerste fase etnische netwerken. Deze netwerken bestaan uit kennissen, vrienden en familieleden van dezelfde etnische origine. Bovendien hebben deze netwerken zich noch institutioneel georganiseerd noch een bepaalde kritische groepsgrootte bereikt. Voor de nieuwe migranten uit Midden- en Oost-Europa zou dit niet anders mogen zijn. Deze etnische netwerken zouden zich ruimtelijk moeten vertalen in kleine concentraties van Polen, Slowaken en Bulgaren in bepaalde Gentse buurten. Deze specifieke buurtconcentraties gaan we terug na door naar de buurtquotiënten van deze groepen te kijken.

De Slowaken waren eind 2011 oververtegenwoordigd in 39 buurten. In die buurten overtrof het percentage Slowaken het algemene percentage Slowaken van de stad (buurtquotiënten groter dan één). 'Hoge' aantallen Slowaken konden echter slechts in 11 buurten gevonden worden: Drongense Steenweg, Groendreef, Brugse Poort, Rooigemlaan, Wondelgemstraat, Begijnhofdries, Tolhuislaan, Muidebrug, Muide, Dampoort en Ledeberg Centrum. De meeste van deze Slowaakse netwerken kunnen dus gevonden worden in de negentiende-eeuwse gordel.

De Poolse Gentenaars waren eind 2011 dan weer oververtegenwoordigd in 41 buurten (buurtquotiënten kleiner dan één). De grootste aantallen Polen zijn echter beperkt tot zeven buurten: Sint-Pietersaalst straat, Sint-Pietersstation Noord, Heuvelpoort, Sint-Pietersplein, Brusselse Poort, Heirnis en Vanhouttebuurt. Het is opmerkelijk dat de meeste van deze buurten zich in het studentenkwartier in

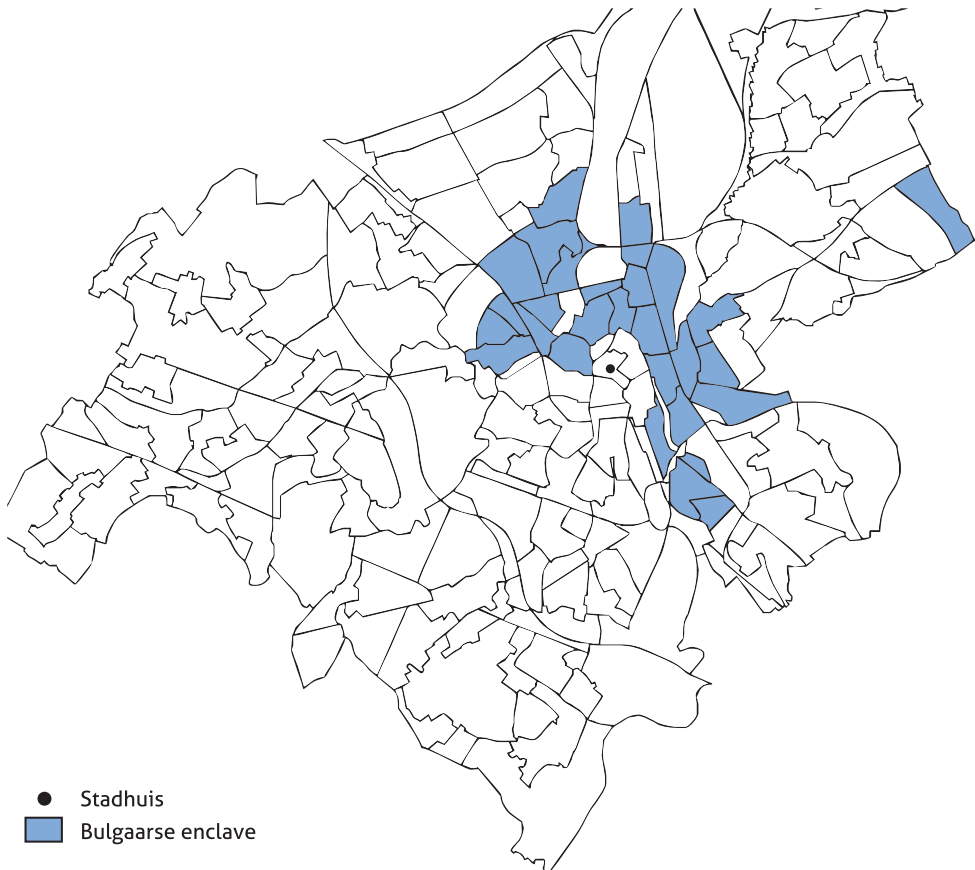
het centrum van de stad bevinden. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat veel Poolse migranten op individuele basis naar Gent komen en een onderdak vinden in de relatief goedkope studentenhuysvesting.

Deze ruimtelijke concentraties van Slowaken en Polen hebben twee kenmerken. Ten eerste gaat het steeds om zeer kleine groepen. Het hoogste aantal Slowaken en Polen in een buurt is respectievelijk 160 Slowaken (in Ledeberg Centrum) en 69 Polen (in de Sint-Pietersaalst straat). Bovendien gaat het om steeds zeer kleine percentages in een buurt. De hoogste percentages Slowaken en Polen in een buurt bedragen respectievelijk 6% Slowaken (in de Muidebrug) en 3% Polen (in de Sint-Pietersaalst straat). Ten tweede zijn deze Slowaakse en Poolse netwerken ruimtelijk gezien zeer vluchtig. De buurtconcentraties van deze groepen vertoonden gedurende het laatste decennium een jojo-patroon. Doordat het vaak om zeer kleine aantallen gaat (vaak niet meer dan 20 personen in een buurt) kunnen deze etnische netwerken zich zeer snel ontwikkelen, maar ook zeer snel ontbinden. Het meer tijdelijke karakter van de Slowaakse en Poolse migratie (zie het tweede hoofdstuk) versterkt nog meer de vluchtigheid van deze netwerken.

Om echt van etnische netwerken te kunnen spreken dient er bovendien ook sociale interactie te zijn tussen de buurtbewoners van dezelfde etnische afkomst. Bovenstaande concentraties van Slowaken en Polen in bepaalde Gentse buurten tonen enkel aan dat deze personen in elkaars buurt wonen, maar zijn geen bewijs dat ze elkaar echt kennen, laat staan dat ze op elkaar beroep doen voor materiële of sociale steun. Verder onderzoek dient dan ook het bestaan van deze interactieve Slowaakse en Poolse netwerken in Gent te bevestigen. Uit kwalitatief onderzoek naar de clandestiene Polen in Brussel blijkt evenwel dat er zich weldegelijk interactieve netwerken ontwikkeld hebben.⁶⁵ Doorheen de jaren werden deze Poolse netwerken wel steeds meer op een familiale leest geschoeid. De uitgebreide familie komt op de eerste plaats voor wat materiële en emotionele steun betreft.

Stelling 7:**Bulgaren staan op het kruispunt van de etnische enclavevorming en de etnische mozaïek**

Ook bij de Bulgaarse Gentenaars zien we dat ze etnische netwerken vormen. De Bulgaren waren eind 2011 oververtegenwoordigd in 29 buurten (buurtquotiënten groter dan één). Opvallend is dat deze buurten quasi allemaal in de Turkse enclave gelegen zijn (zie Kaart 3.5). De Bulgaarse buurten vormen dus als het ware een sikkel met ster die gelijk loopt met de Turkse halve maan met ster. Dit patroon kan verklaard worden door het hoge aandeel Turkssprekende Bulgaren in

Kaart 3.5. Overzicht van de Bulgaarse buurten in Gent eind 2011

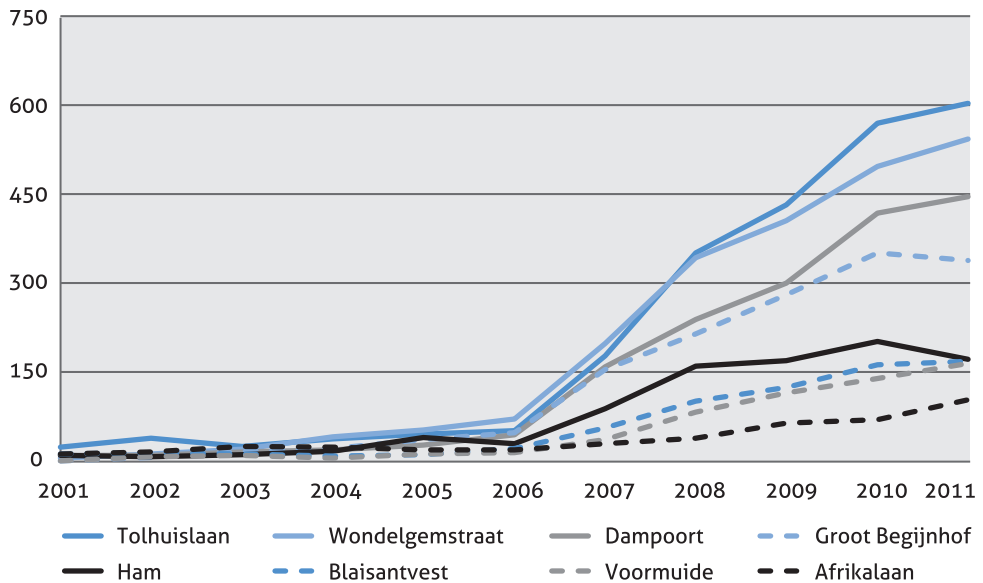
Gent en/of doordat de meest betaalbare woningen in Gent zich bevinden in de negentiende-eeuwse gordel rond het stadscentrum.

Deze Bulgaarse netwerken onderscheiden zich op minstens twee vlakken van de Poolse en Slowaakse netwerken in Gent. Ten eerste is de Bulgaarse inplanting in de Gentse buurten door hun snelle aangroei veel groter dan deze van de Polen en Slowaken. Figuren 3.7 en 3.8 tonen de evolutie van het aantal en het percentage personen van Bulgaarse origine in de acht buurten met de grootste Bulgaarse aanwezigheid. We zien dat het percentage Bulgaren in een aantal buurten oploopt tot circa 14% van de inwoners. Dat is zeker nog niet vergelijkbaar met de hoge percentages Turken in de Turkse enclavebuurten, maar is veel hoger dan de Poolse en Slowaakse buurtpercentages. De Bulgaarse Gentenaars bereiken door hun snelle aangroei dus stilaan een kritische groeps grootte waardoor ze puur numeriek het potentieel hebben om een levensvatbare Bulgaarse economie in Gent uit de grond te stampen, parallelle instituties op te zetten, en ruimtelijk bepaalde buurten te domineren.

Ten tweede beginnen de Bulgaren zich meer dan de Polen en Slowaken in Gent institutioneel te organiseren. Begin 2012 zag de eerste Bulgaarse vereniging in Gent het levenslicht. In en rond de Dampoort, de Wondelgemstraat en de Tolhuislaan openden reeds verschillende Bulgaarse winkels en cafés de deuren. Volgens cijfers van het Rijksinstituut voor Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (RSVZ) waren er in 2010 in Gent 1000 Bulgaarse zelfstandigen tegenover 109 Poolse en 43 Slowaakse zelfstandigen.⁶⁶ Omgerekend naar hun groeps grootte was respectievelijk 20% van de Bulgaren, 10% van de Polen en 2% van Slowaken in Gent als zelfstandige geregistreerd.⁶⁷ Een belangrijke verklaring voor deze Bulgaarse bedrijvigheid ligt ongetwijfeld bij de overgangsmaatregelen die voor de Bulgaren nog gelden, waardoor velen als (schijn)zelfstandige naar België komen (zie het tweede hoofdstuk). Desalniettemin wijst dit hoge cijfer ook op de ontwikkeling van een Bulgaarse economie in Gent.

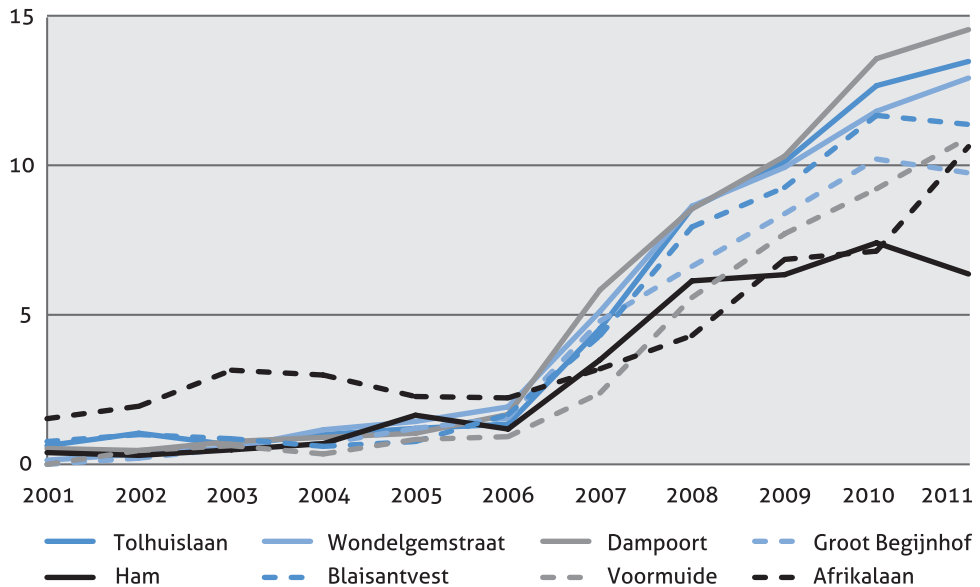
Deze toenemende aanwezigheid van de Bulgaren in een aantal buurten lijkt in tegenspraak met de dalende ruimtelijke segregatie van de Bulgaren binnen de stad Gent (zie eerste stelling). Dit komt doordat de Bulgaren zich het afgelopen decennium over steeds meer buurten verspreid hebben. In het begin van het decennium waren er weinig Bulgaren in Gent, maar quasi al die Bulgaren woonden in een handvol buurten met een hoge ruimtelijke segregatie tot gevolg. Tien jaar later is het aantal Bulgaren in die oorspronkelijke buurten spectaculair gestegen, onder meer door de recentelijke grote instroom van Bulgaren (zie Figuur 3.7). Deze

sterke stijging verhult echter het feit dat de Bulgaren in steeds meer buurten zijn gaan wonen, met een dalende ruimtelijke segregatie tot gevolg. Ter vergelijking, eind 2001 woonden de Bulgaren in 15 buurten en in al deze buurten waren ze oververtegenwoordigd (buurtquotiënten groter dan één). Eind 2011 woonden de Bulgaren in 78 buurten, maar waren ze slechts in 29 buurten oververtegenwoordigd (buurtquotiënten groter dan één).

Figuur 3.7. Aantal Bulgaarse Gentenaars in acht buurten (2001-2011)

Deze aanwijzingen betekenen echter nog niet dat er sprake is van een Bulgaarse enclavevorming in Gent. De Bulgaarse netwerken, instituties en economie kunnen zich ook inpassen in een etnische mozaïek, waarbij ze in interactie treden met de netwerken en instituties van de Belgische en andere etnische groepen. Het is momenteel nog koffiedik kijken of ze het pad van de gesloten enclavevorming dan wel dat van de etnische mozaïek zullen opgaan. De beschikbare gegevens wijzen in beide richtingen. Enerzijds hebben we gezien dat ook bij de Bulgaren in Gent de ruimtelijke segregatie afneemt. De Bulgaarse Gentenaars gaan zich met andere woorden steeds meer evenredig spreiden over de stad. Ook de eerste Bulgaarse vereniging zoekt aansluiting bij de andere Gentenaars. Zo stelde de

Figuur 3.8. Percentage Bulgaarse Gentenaars in acht buurten (2001-2011)

voorzitster, Aytan Mehmedova, bij de oprichting bijvoorbeeld expliciet dat één van de doelstellingen van de vereniging is om een aanspreekpunt te vormen voor het Gentse stadsbestuur.⁶⁸ Anderzijds hebben we vastgesteld dat de Bulgaarse concentratie in een aantal buurten zeer snel stijgt. In die buurten is er potentieel tot Bulgaarse enclavevorming.

3.5. Conclusie

Voor de klassieke migrantengroepen wijzen alle ruimtelijke indicatoren in de richting van dalende etnische segregatie. Gedurende het afgelopen decennium hebben de Turkse, Marokkaanse, Tunesische en Algerijnse Gentenaars zich steeds meer over de stad verspreid. Ze leven dus minder geconcentreerd dan tien jaar geleden. De grootste Turkse enclave in de stad heeft ook ruimtelijk aan belang ingeboet. Een deel van de Turkse Gentenaars trekt bovendien naar de suburbaane, meer welgestelde buurten in de rand van Gent. De relatief gesloten etnische enclaves die in de jaren zeventig en tachtig ontstonden hebben dus plaats gemaakt voor een etnische mozaïek waarbij de Turken en Noord-Afrikanen meer in

de nabijheid leven van de etnische Belgen. Deze overgang doet denken aan de evolutie die de Zuid-Europese immigranten twee decennia eerder gemaakt hebben in Brussel.⁶⁹

Opmerkelijk is bovendien dat de Centraal- en Oost-Europese migratie zeer weinig tot geen invloed had op deze residentiële patronen. Men hoort de Gentse Turken wel eens klagen over de 'massale instroom van de Bulgaren in hun buurten.' De overgang naar de etnische mozaïek is echter al veel vroeger gestart dan het jaar van de toetreding van Bulgarije tot de Europese unie. Reeds sinds de eeuwwisseling zien we de segregatie van Turken en Noord-Afrikanen in Gent dalen en de Turkse enclavebuurt aan belang inboeten.

Voor de Midden- en Oost-Europese groepen is het beeld echter gemengd. De Polen en Slowaken vertonen een dalende ruimtelijke segregatie. Ze vormen momenteel kleine en vluchtige concentraties in bepaalde buurten, wat wijst op Poolse en Slowaakse netwerkvorming. De meer tijdelijke aard van zeker de Poolse migratie versterkt de vluchtigheid van deze netwerken. Deze kleine buurtconcentraties spreiden zich steeds meer over de stad, waardoor hun ruimtelijke segregatie afneemt. De Polen en Slowaken in Gent zijn momenteel ook nog een te kleine groep om zich tot een etnische enclave te kunnen ontwikkelen. Het zou daarom interessant zijn om in de toekomst de Poolse segregatie in Antwerpen en Brussel te onderzoeken. Begin 2011 telde de Scheldestad 8693 inwoners van Poolse origine.⁷⁰ In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest waren er toen 23500 inwoners met de Poolse nationaliteit geregistreerd.⁷¹ Door deze groeps groottes hebben de Poolse Antwerpenaren en Poolse 'Brusseleirs' puur numeriek het potentieel om een levensvatbare Poolse economie te ontwikkelen en parallelle instituties op te zetten. Onderzoek naar de Polen in Brussel suggereert alvast dat ze hier ook volop mee bezig zijn.⁷²

Ook de Bulgaarse Gentenaars spreiden zich steeds meer over de stad. Voor deze groep toonden we echter tegelijk aan dat hun aanwezigheid in een aantal buurten zeer snel stijgt, wat in de richting van een Bulgaarse enclavevorming kan wijzen. Voor de recent aangekomen Bulgaren kan het dus nog alle kanten op. Het is bovendien niet onmogelijk dat er zich een tweedeling binnen de Bulgaarse groep voordoet met enerzijds een meerderheid die zich onder de andere Gentenaars verspreidt en anderzijds een minderheid die aansluiting zoekt bij de Turkse enclavebuurten en er een Turks-Bulgaarse economie ontwikkelt. De verhalen van Bulgaren die door Turkse koppelbazen geronseld worden, sluiten hierbij aan.⁷³ In dat geval loopt de tweedeling mogelijks volgens taalkundige grenzen (Bulgaars-

sprekende versus Turkssprekende Bulgaren). Maar misschien moet het allemaal niet zo ver gezocht worden. Het is immers ook mogelijk dat een deel van de Bulgaren enkel in de Turkse enclavebuurten woont omdat daar de goedkoopste huisvesting gevonden kan worden.

Samengevat hebben we in dit hoofdstuk aangetoond dat de ruimtelijke segregatie van verschillende etnische groepen in Gent gedaald is. Gedurende de laatste decennia wordt er in het politieke en publieke discours steeds meer gepleit voor een sociale en etnische mix.⁷⁴ Een 'gezond evenwicht' in de wijk zou immers zorgen voor meer positieve rolmodellen, meer sociaaleconomische kansen voor de armen in die buurt en minder vooroordelen. De publieke opinie en de politieke wereld zullen dus blij zijn met de dalende segregatietrends in Gent. Vanuit wetenschappelijke hoek is er echter kritiek op dit discours gekomen.⁷⁵ Deze daling in etnische segregatie *kan* zowel positieve als negatieve gevolgen hebben. Het *kan* voor meer sociaaleconomische kansen en een hogere tolerantie zorgen, maar evengoed kan het tot minder sociale cohesie en meer interetnische spanningen leiden. De lokale overheid kan hier een belangrijke faciliterende rol spelen. Het ondersteunen van verenigingen, activiteiten en sociale netwerken in de buurten zijn hier goede middelen voor.

Het positieve aan de dalende segregatie van de Turken in Gent is alvast dat het de Turken zelf zijn die de beweging maken van de armere buurten in de negentiende-eeuwse gordel naar de meer welvarende randgemeenten. Vaak hebben pleitbezorgers van een etnische mix het omgekeerde in gedachten: het aantrekken van hoogopgeleide Belgische tweeverdieners naar de armere wijken. Deze laatste beweging staat bekend als gentrificatie en leidt vaak tot perverse neveneffecten zoals stijgende huur- en koopprijzen en sociale verdringing. De problemen worden hierdoor ook niet opgelost: de oorspronkelijke armere inwoners blijven arm. Ze krijgen enkel wat rijkere burens. Hoewel verder onderzoek dit nog moet bevestigen, suggereert de beweging van een deel van de Turken naar de sociaaleconomisch sterkere wijken dat zij er ook sociaaleconomisch op vooruit zijn gegaan.⁷⁶ Deze sociaaleconomische emancipatie kunnen we enkel toejuichen. Desalniettemin heeft het ook een schaduwzijde. Als het effectief de Turkse middenklasse is die de Turkse enclavebuurten verlaat, dan neemt de etnische segregatie misschien wel af, maar dan blijft de sociaaleconomische segregatie stabiel. De Turkse enclavebuurten blijven op die manier gedepriiveerd met alle gevolgen van dien. Het is dus een tweesnijdend zwaard. Enerzijds is het goed dat de gegoede Turken naar de 'Belgische' wijken trekken. Hierdoor kunnen de interetnische contacten toenemen wat tot minder vooroordelen en stereotypering kan leiden. Anderzijds

zou het misschien beter zijn moest de Turkse middenklasse in de Turkse enclavebuurten blijven wonen. Zij zorgen immers voor een grotere sociaaleconomische mix wat beter is voor die buurt en zijn inwoners.

Noten

- 1 Massey en Denton onderscheiden vijf dimensies van ruimtelijke concentratie: spreiding, blootstelling, concentratie, clustering en centralisatie. In de hoofdstuk behandelen we slechts drie van deze vijf dimensies. Zie: Massey, D. & Denton, N. (1988). The dimensions of residential segregation. *Social Forces*, 67 (2), 281-315.
- 2 Van Kempen, R. & Özüekren, S. (1998). Ethnic segregation in cities: new forms and explanations in a dynamic world. *Urban Studies*, 35 (10), 1631-1656.
Musterd, S. & Van Kempen, R. (2009). Segregation and housing of minority ethnic groups in Western European cities. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 100 (4), 559-566.
- 3 De Bock, J. (2012). *Art. cit.*
- 4 Kesteloot, C., De Decker, P. & Manço A. (1997). *Art. cit.*
- 5 Voor de achterstelling op de arbeidsmarkt, zie:
Neels, K. & Stoop, R. (2000). *Art. cit.*
Verhoeven, H. (2000). *Op. cit.*
Glorieux, I., Laurijssen, I., & Van Dorsselaer, Y. (2009). *Op. cit.*
- 6 Bron: Sociaaleconomische enquête 2001 en het kadaster 2002-2007. In: Stad Gent (2008). *Analyse van het woonaanbod in Gent. Eindrapport – Tekstbundel*. Gent: Stad Gent – Dienst Stedenbouw en Ruimtelijke Planning.
- 7 Voor een recent overzicht van deze rapporten, zie:
Stad Gent (2008). *Analyse van het woonaanbod in Gent. Eindrapport – Tekstbundel*. Gent: Stad Gent.
Stad Gent (2008). *Analyse van het woonaanbod in Gent. Eindrapport – Kaartenbundel*. Gent: Stad Gent.
Deze negentiende-eeuwse gordel bestaat uit de wijken 'Brugse Poort – Rooigem', 'Rabot – Blaisantvest', 'Bloemekeswijk', 'Sluizeke – Tolhuis - Ham', 'Muide – Meulestede - Afrikalaan', 'Dampoort', en 'Macharius-Heirnis'.
- 8 Logan, J.R., Zhang, W. & Alba, R. (2002). *Art. cit.*
Portes, A. & Rumbaut, R.G. (2006) (3th edition). *Immigrant America. A Portrait*. Londen: University of California Press.
- 9 Yinger, J. (1995). *Closed doors. Opportunities lost: the continuing costs of housing discrimination*. New York: Russell Sage Foundation.

- Kesteloot, C., De Decker, P. & Manço A. (1997). *Art. cit.*
- Aalbers, M.B. (2007). Place-based and race-based exclusion from mortgage loans: evidence from three cities in the Netherlands. *Journal of Urban Affairs*, 29 (1), 1-29.
- 10 Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding (2011). *Discriminatie en diversiteit. Jaarverslag 2010.*
- 11 Kesteloot, C., De Decker, P. & Manço A. (1997). *Art. cit.*
- 12 Wacquant, L.D.J. (2008). *Op. cit.*
- Gruner, S. (2010). 'The others don't want...'. Small-scale segregation: hegemonic public discourses and racial boundaries in German neighbourhoods. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36 (2), 275-292.
- 13 Bolt, G., van Kempen, R. & van Ham, M. (2008). Minority ethnic groups in the Dutch housing market: spatial segregation, relocation dynamics and housing policy. *Urban Studies*, 45 (7), 1359-1384.
- Van Ham, M. & Feijten, P. (2008). Who wants to leave the Neighbourhood? The effect of being different from the neighbourhood population on wishes to move. *Environment and Planning A*, 40 (5), 1151-1170
- 14 De Decker, P. & Pannecoucke, I. (2004). The creation of the incapable social tenant in Flanders, Belgium. An appraisal. *Journal of Housing and the Built Environment*, 19, 293-309.
- 15 De Decker, P. (1990). Housing and housing policy in Flanders: confusion on the eve of a new decade. *Journal of Housing and the Built Environment*, 5, 3-27.
- De Decker, P. (2004). Dismantling or pragmatic adaptation? On the restyling of welfare and housing policies in Belgium. *International Journal of Housing Policy*, 4 (3), 261-281.
- 16 Bron: Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW).
www.vmsw.be/nl/algemeen/statistieken
- 17 De meeste Belgische studies onderzoeken de invloed van de sociaaleconomische kenmerken van gemeenten in plaats van deze van buurten. Zie bijvoorbeeld:
- Hooghe, M., Vanhoutte, B., Hardyns, W., et al. (2011). Unemployment, inequality, poverty and crime. Spatial distribution patterns of criminal acts in Belgium, 2001-06. *British Journal of Criminology*, 51, 1-20.
- Van Praag, L., Bracke, P., Christiaens, W., et al. (2009). Mental health in a gendered context: gendered community effect on depression and problem drinking. *Health & Place*, 15(4), 990-998.
- Pattyn, E., Van Praag, L., Verhaeghe, M., et al. (2011). The association between residential area characteristics and mental health. *Archives of Public Health*, 69(3). doi:10.1186/0778-7367-69-3.
- Hooghe, M. & Vanhoutte, B. (2011). Subjective well-being and social capital in Belgian communities. The impact of community characteristics on subjective well-being indicators in Belgium. *Social Indicators Research*, 100, 17-36.

- Daarnaast zijn er ook studies die inwoners van verschillende buurten of regio's met elkaar vergelijken, maar niet expliciet de kenmerken van die buurten of regio's in rekening brengen. Zie bijvoorbeeld:
- Willems, S., Snauwaert, B. De Maeseneer, J. (2007). *Eindrapport. Opstellen gezondheidsprofiel van de Bloemekenswijk*. Gent: Vakgroep Huisartsgeneeskunde en Eerstelijnsgezondheidszorg.
- Legiest, E., Willems, S., De Maeseneer, J. (2004). *Gezondheid in grote steden*. Gent: Vakgroep Huisartsgeneeskunde en Eerstelijnsgezondheidszorg.
- 18 Sampson, R. & Groves, W. (1989). Community structure and crime: testing social disorganization theory. *American Journal of Sociology*, 94, 774-802.
- Sampson, R. (2012). *Great American city. Chicago and the enduring neighborhood effect*. Chicago: The University of Chicago Press.
- 19 McCulloch, A. (2003). An examination of social capital and social disorganisation in neighbourhoods in the British household panel study. *Social Science & Medicine*, 56, 1425-1438.
- Sampson, R. (2012). *Op. cit.*
- 20 Diez-Roux, A. (2001). Investigating neighborhood and area effects on health. *American Journal of Public Health*, 91 (11), 1783-1789.
- Weden, M., Carpiano, R., & Robert, S. (2008). Subjective and objective neighborhood characteristics and adult health. *Social Science & Medicine*, 66 (6), 1256-1270.
- Verhaeghe, P.P. & Tampubolon, G. (2012). Individual social capital, neighbourhood deprivation, and self-rated health in England. *Social Science & Medicine*, 75, 349-357.
- 21 Das-Munshi, J., Bécaries, L., Dewey, M., et al. (2010). Understanding the effect of ethnic density on mental health: multi-level investigation of survey data from England. *British Medical Journal*, 341, doi:10.1136/bmj.c5367.
- Verhaeghe, P.P. & Tampubolon, G. (2012). *Art. cit.*
- 22 Musterd, S., Ostendorf, W. & De Vos, S. (2003). Neighbourhood effects and social mobility: a longitudinal analysis. *Housing Studies*, 18 (6), 877-892.
- Brännström, L. (2005). Does neighbourhood origin matter? A longitudinal multilevel assessment of neighbourhood effects on income and receipt of social assistance in a Stockholm birth cohort. *Housing, Theory and Society*, 22 (4), 169-195.
- 23 In statistische termen uitgedrukt, blijven de buurt- en gemeente-effecten bestaan na controle voor de individuele sociaaleconomische positie. We zien wel vaak interactie-effecten tussen de sociaaleconomische buurtvariabelen en de sociaaleconomische individuele variabelen. Volledig 'onafhankelijk' zijn ze dus niet.
- 24 Bolt, G., Burgers, J. & van Kempen, R. (1998). On the social significance of spatial location: spatial segregation and social inclusion. *Netherlands Journal of Housing and the Built Environment*, 13 (1), 83-95.

- Wacquant, L.D.J. (2008). *Urban outcasts: a comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge: Polity Press.
- 25 Zie eindnoten 128-135.
- 26 Halpern, D. (1993). Minorities and mental health. *Social Science & Medicine*, 36 (5), 597-607.
- Bécares, L., Nazroo, J. & Stafford, M. (2009). The buffering effects of ethnic density on experienced racism and health. *Health & Place*, 15 (3), 700-708.
- Das-Munshi, J., Bécares, L., Dewey, M., et al. (2010). Art. cit.
- 27 Laurence, J. (2011). The effect of ethnic diversity and community disadvantage on social cohesion: a multi-level analysis of social capital and interethnic relations in UK communities. *European Sociological Review*, 27 (1), 70-89.
- Bécares, L., Stafford, M., Laurence, J., et al. (2011). Composition, concentration and deprivation: exploring their association with social cohesion among different ethnic groups in the UK. *Urban Studies*, 48 (13), 2771-2787.
- Gijsberts, M., Van der Meer, T. & Dagevos, J. (2011). 'Hunkering down' in multi-ethnic neighbourhoods? The effects of ethnic diversity on dimensions of social cohesion. *European Sociological Review*, doi:10.1093/esr/jcr022.
- 28 Vervoort, M. & Dagevos, J. (2011). The social integration of Ethnic Minorities: an explanation of the trend in ethnic minorities' social contacts with natives in the Netherlands, 1998-2006. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37 (4), 619-635.
- Vervoort, M., Flap, H. & Dagevos, J. (2011). The ethnic composition of the Neighbourhood and ethnic minorities' social contacts: three unresolved issues. *European Sociological Review*, 27 (5), 586-605.
- Vervoort, M. (2012). Ethnic concentration in the Neighbourhood and ethnic minorities' social integration: weak and strong social ties examined. *Urban Studies*, 49 (4), 897-915.
- 29 Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Boston: Beacon Press.
- Pettigrew, T. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65-85.
- Pettigrew, T. & Tropp, L. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90 (5), 751-783.
- Dhont, K., Van Hiel, A., De Bolle, M., et al. (2011). Longitudinal intergroup contact effects on prejudice using self- and observer-reports. *British Journal of Social Psychology*. Te verschijnen
- Savenkoul, M., Scheepers, P., Tolsma, J., et al. (2011). Anti-Muslim attitudes in the Netherlands: tests of contradictory hypotheses derived from ethnic competition theory and intergroup contact theory. *European Sociological Review*, 27 (6), 741-758.
- 30 Deze 201 'buurten' of 'statistische sectoren' mogen niet verward worden met de 25 'wijken' die Stad Gent onderscheidt voor haar wijkgerichte werking.

- 31 Het gaat om de personen inschreven in het bevolkingsregister of het vreemdelingenregister van Stad Gent. Bron: www.gent.buurtmonitor.be.
- 32 Ter aanvulling, sinds 1984 kregen ook alle kinderen uit gemengde huwelijken (dus huwelijken met Belgen) automatisch de Belgische nationaliteit. Deze gemengde huwelijken kwamen in de jaren tachtig en negentig echter nauwelijks voor.
- 33 Zie Lokale Inburgerings- en Integratiemonitor Gent 2011. Zie noot 2 van hoofdstuk 1 voor de methodologie.
- 34 Deze aantallen zijn schattingen door het aantal personen van Turkse, Marokkaanse, Tunesische, Algerijnse, Bulgaarse en Poolse origine op 31 december 2010 volgens www.gent.buurtmonitor.be te vergelijken met deze op 1 januari 2011 volgens de Lokale Inburgerings- en Integratiemonitor Gent 2011. Voor de Slowaken konden we geen vergelijking maken doordat de Lokale Inburgerings- en Integratiemonitor de Tsjecho-Slowaakse groep niet verder opsplitst.
- 35 De Turkse groeps-grootte bedroeg eind 2010 volgens de Gentse bevolkingscijfers 14958 en volgens de Vlaamse bevolkingscijfers 20159. De Marokkaanse groeps-grootte bedroeg eind 2010 volgens de Gentse bevolkingscijfers 3052 en volgens de Vlaamse cijfers 4399. De Turkse groeps-grootte volgens de Gentse bevolkingscijfers moet voor dat jaar dus vermenigvuldigd worden met een factor 1,35 (=20159/14958) en de Marokkaanse groeps-grootte met een factor 1.44 (=4399/3052).
- 36 De segregatie-index (SI) is geïntroduceerd door Duncan, O. & Duncan B. (1955). A methodological analysis of segregation indices. *American Sociological Review*, 20, 210-217. Ze wordt berekend aan de hand van de volgende formule: $SI = \frac{1}{2} \sum [(x_i - X) - ((t_i - x_i)/(T - X))]$, waarbij x_i de groeps-grootte is van een etnische groep in de buurt i , X de totale groeps-grootte van die etnische groep in de stad, t_i de totale bevolking in de buurt i , en T de totale bevolking in de stad. Voor meer informatie over deze segregatie-index, zie Massey, D. & Denton, N. (1988). *Art. cit.*
- 37 Zie Musterd, S. & Van Kempen, R. (2009). *Art. cit.*
- 38 De hoogte van de segregatie-index is afhankelijk van het niveau waarop je een buurt meet. De regel is: hoe groter de buurt, hoe lager de segregatie-index. In dit hoofdstuk werken wij met een hoog aantal zeer kleine buurten (het meetniveau van de statistische sector, met een gemiddelde van 1230 inwoners per buurt), waardoor we hoge segregatieniveaus bekomen dan wanneer we met de grotere wijken zouden gewerkt hebben.
- 39 De gepresenteerde segregatie-indices zijn gebaseerd op analyses van alle 201 buurten in Gent. We hebben evenwel gecontroleerd of de resultaten verschillen wanneer we de analyses beperken tot buurten met 100 of meer inwoners. Dat bleek niet het geval te zijn (de afwijkingen waren nooit groter dan 1%).
- 40 De onderschatting van de Turkse en Marokkaanse bevolkingsgroepen in Gent heeft weinig tot geen gevolgen voor deze bevindingen. De segregatie-index kijkt immers

- naar de spreiding van personen van een bepaalde etnische herkomst gegeven hun groeps grootte in een stad. De onderschatting van die groeps grootte heeft dus weinig invloed. Ter controle hebben we de segregatie-index opnieuw berekend voor eind 2010 waarbij we rekening gehouden hebben met de onderschatting van de groeps grootte. Concreet deden we dit door de buurtaantallen en de stadsaantallen voor de Turken en de Marokkanen te vermenigvuldigen met respectievelijk 1,35 en 1,44 (de factoren van noot 35). Dit leverde voor eind 2010 een segregatie-index op voor de Turken van 53% en voor de Marokkanen van 43%. De assumptie die we hierbij maken is dat de onderschatting in alle buurten evenredig voorkomt.
- 41 We hebben ook de ruimtelijke segregatie in Antwerpen berekend aan de hand van de bevolkingsdata van Stad Antwerpen, www.antwerpen.buurtmonitor.be. Door databeperkingen konden we de Turkse en Marokkaanse etniciteit enkel op basis van de huidige nationaliteit nagaan. Tussen 2000 en 2012 daalde in Antwerpen de segregatie index voor de Turkse groep van 66% naar 46% en voor de Marokkaanse groep van 53% naar 42%.
- 42 Voor de segregatie in Nederland zie:
Musterd, S. & Van Kempen, R. (2009). *Art. cit.*
Gemeente Rotterdam en Gemeente Amsterdam (2012). *De staat van de integratie in Amsterdam en Rotterdam*. Rotterdam en Amsterdam.
- 43 Voor de segregatie in Brussel zie:
Kesteloot, C. & Van der Haegen, H. (1997). Foreigners in Brussels 1981-1991: spatial continuity and social change. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 88 (2), 105-119.
Voor de segregatie in Rotterdam, Amsterdam en Den Haag zie:
Musterd, S. & Van Kempen, R. (2009). *Art. cit.*
- 44 Vervoort, M. & Dagevos, J. (2011). The social integration of Ethnic Minorities: an explanation of the trend in ethnic minorities' social contacts with natives in the Netherlands, 1998-2006. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37 (4), 619-635.
Vervoort, M., Flap, H. & Dagevos, J. (2011). The ethnic composition of the Neighbourhood and ethnic minorities' social contacts: three unresolved issues. *European Sociological Review*, 27 (5), 586-605.
Vervoort, M. (2012). Ethnic concentration in the Neighbourhood and ethnic minorities' social integration: weak and strong social ties examined. *Urban Studies*, 49 (4), 897-915.
- 45 Zie vorige eindnoot.
- 46 Voor een algemene kritiek op segregatie-indices, zie Reibel, M. (2011). Classification approaches in neighborhood research: introduction and review. *Urban Geography*, 32 (3), 305-316.
- 47 De buurtquotient BQ_i van de etnische groep X in buurt $i = (x_i/t_i)/(X/T)$, waarbij x_i de groeps grootte is van een etnische groep in de buurt i , X de totale groeps grootte

- van een etnische groep in de stad, t_i de totale bevolking in de buurt i , en T de totale bevolking in de stad.
- 48 Het daagt uit het oosten. *Knack*, 9 mei 2012.
- 49 Ter controle hebben we deze percentages voor eind 2010 opnieuw berekend met een aanpassing voor de onderschatting van het aantal Turken en Marokkanen in de Gentse bevolkingcijfers. Concreet deden we dit door de buurtaantallen voor de Turken en de Marokkanen te vermenigvuldigen met respectievelijk 1,35 en 1,44 (de factoren van noot 35). Deze aanpassing leverde volgende percentages op: 45% van de Gentse buurten is volledig Belgisch ($> 95\%$ 'etnische Belgen'), 32% bijna volledig Belgisch ($> 80\%$ en $\leq 95\%$ 'etnische Belgen') en 23% van de buurten is 'etnisch divers'. Deze percentages verschillen enkel in de cijfers na de komma van de niet gecorrigeerde percentages. De reden hiervoor is dat er nauwelijks Turken en Marokkanen in de Belgische of bijna Belgische buurten wonen, waardoor hun aantallen in die buurten ook niet onderschat kunnen worden. De Turkse en Marokkaanse kinderen die automatisch bij geboorte de Belgische nationaliteit krijgen wonen immers niet in gezinnen in die buurten.
- 50 De Pearson correlatie coëfficiënt tussen het percentage personen van niet-Belgische afkomst in een buurt en de werkloosheidsdruk in de buurt was voor 2011 gelijk aan $r = 0.87$. De Pearson correlatie coëfficiënt tussen het percentage personen van niet-Belgische afkomst in een buurt en het mediaan netto belastbaar inkomen van de buurt was voor 2009 gelijk aan $r = -0.71$.
- 51 De bron voor deze cijfers is Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB). Het betreft een momentopname op 31 maart 2011. Het aantal niet-werkende werkzoekenden is onderhevig aan sterke seizoensschommelingen. Het beste, meest stabiele cijfer is dat van maart. De werkloosheidsdruk in de buurten wordt echter om twee redenen onderschat. Ten eerste vinden niet alle werkzoekenden op beroepsactieve leeftijd de weg naar de VDAB. Ten tweede mag niet iedereen gebruik maken van de VDAB-diensten. Zo mogen bijvoorbeeld tot eind 2011 bepaalde groepen van Bulgaren en Roemenen geen of maar beperkt gebruik maken van de VDAB-dienstverlening.
- 52 Het mediaan netto belastbaar inkomen per aangifte is het inkomen verbonden aan de aangifte van de personenbelastingen die zich bevindt in het midden van de reeks wanneer de aangiften geklasseerd worden van hoogste naar laagste inkomen. Het wordt dus niet beïnvloed door sterk afwijkende waarden (outliers). Voor meer informatie zie: http://statbel.fgov.be/nl/statistiek/cijfers/arbeid_leven/fisc/. Door de progressieve belastingvoet, de vele fiscale aftrekken, het bestaan van fiscale fraude en tal van andere factoren is deze maat zeker geen zaligmakende indicator van het netto beschikbaar inkomen. We zijn er echter van overtuigd dat het verband in dezelfde richting en minstens even sterk zou zijn mochten we een betere indicator gebruikt hebben.

- 53 Bron: Bevolkingscijfers Stad Gent, www.gent.buurtmonitor.be. Eigen berekeningen gebaseerd op de buurten met 100 of meer inwoners in Gent.
- 54 Bron: Bevolkingscijfers Stad Gent, www.gent.buurtmonitor.be. Eigen berekeningen gebaseerd op de buurten met 100 of meer inwoners in Gent.
- 55 Wacquant, L. (2004). Ghetto. In: Smelser, N. & Baltes, P. (red.). *International Encyclopedia of the social and behavioral sciences*. Londen: Pergamon Press, 1-7.
- 56 Philpott, T. (1978). *The slum and the ghetto*. New York: Oxford University Press.
- 57 Peach, C. (1996). Does Britain have ghettos? *Transactions of the institute of British geographers. New Series*, 21 (1), 216-235.
- Van Kempen, R. & Özüekren, S. (1998). Ethnic segregation in cities: new forms and explanations in a dynamic world. *Urban Studies*, 35 (10), 1631-1656.
- Wacquant, L. (2004). *Art. cit.*
- 58 Sennett, R. (1994). *Flesh and stone. The body and the city in Western civilization*. Londen: Faber and Faber.
- 59 Martori, J. & Apparicio, P. (2011). Changes in spatial patterns of the immigrant populations of a southern European metropolis: the case of the Barcelona metropolitan area (2001-2008). *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 102 (5), 562-581.
- 60 Ter controle hebben we deze percentages voor eind 2010 opnieuw berekend met een aanpassing voor de onderschatting van het aantal Turken in de Gentse bevolkingscijfers. We vermenigvuldigden hiervoor de buurtaantallen voor de Turken met factor 1,35 (zie noot 35). Deze aanpassing leverde volgende percentages op: Blaisantvest (52% van Turkse afkomst), Tolhuislaan (42%), Wondelgemstraat (39%) en de Voormuide (29%).
- 61 Zie bijvoorbeeld:
Kesteloot, C. & De Decker, P. (1992). Territoria en migraties als geografische factoren van racisme. In: Deslé, E. & Martens, A. (red.). *Gezichten van hedendaags racisme*. Brussel: VUB Press, 69-108.
Peach, C. (1996). *Art. cit.*
Wacquant, L. (2008). *Op. cit.*
- 62 Doordat buurtquotiënten rekening houden met de groepsgrootte op stadsniveau heeft de onderschatting van de Turkse groep in de Gentse bevolkingscijfers geen enkel gevolg voor deze bevindingen. De buurtquotiënten van de enclavebuurten werden opnieuw berekend voor 2010 met een aanpassing voor de onderschatting van het aantal Turken in de Gentse bevolkingscijfers. We vermenigvuldigden hiervoor de buurtaantallen voor de Turken met factor 1,35 (zie noot 35). De buurtquotiënten waren quasi identiek als de vermelde niet-gecorrigeerde buurtquotiënten van 2011. De assumptie die we hierbij maken is dat de onderschatting in alle buurten evenredig voorkomt.

- 63 De percentages voor eind 2010 werden opnieuw berekend met een aanpassing voor de onderschatting van het aantal Turken in de Gentse bevolkingscijfers. We vermenigvuldigen hiervoor de buurtaantallen voor de Turken met factor 1,35 (zie noot 35).
- 64 De onderschatting van de Turkse groep in de Gentse bevolkingscijfers heeft geen gevolg voor de buurtquotienten omdat deze rekening houden met de groeps grootte op stadsniveau. De assumptie die we hierbij maken is dat de onderschatting in alle buurten evenredig voorkomt.
- 65 Grzymala-Kazłowska, A. (2005). *Art. cit.*
- 66 Het gaat hier om zelfstandigen met de Bulgaarse, Poolse of Slowaakse nationaliteit, niet om zelfstandigen van Bulgaarse, Poolse of Slowaakse origine.
- 67 Op 31 december 2010 waren er in Gent 5111 personen met de Bulgaarse nationaliteit, 1057 personen met de Poolse nationaliteit, en 1836 personen met de Slowaakse nationaliteit in Gent geregistreerd.
Bron: www.gent.buurtmonitor.be.
- 68 Gentse Bulgaren stichten eerste vereniging. *Nieuwsblad*, 23 januari 2012.
- 69 Kesteloot, C. & Van der Haegen, H. (1997). *Art. cit.*
- 70 Noppe, J. & Lodewijckx, E. (2012). *Op. cit.*
- 71 Bron: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- 72 Paspalanova, M. (2006). *Op. cit.*
- 73 Zie onder meer Wets, J. & Pauwels, F. (2011). *Arbeidsmigratie vanuit Oost-Europa. Polen, Roemenen en Bulgaren op de Belgische arbeidsmarkt*. HIVA-KU Leuven.
- 74 Pannecoucke, I. (2012). It is all in the mix. In: De Decker, P., Hubeau, B., Loots, I. et al. (red.). *Zolang de leeuw kan bouwen*. Antwerpen: Garant.
- Oosterlyncx, S. & Schillebeeckx, E. (2012). *Art. cit.*
- 75 Voor een kritiek op het sociale en etnische mix-discours, zie:
Van Kempen, R. & Bolt, G. (2009). Social cohesion, social mix, and urban policies in the Netherlands. *Journal of Housing and Built Environment.*, 24, 457-475.
Oosterlyncx, S. & Schillebeeckx, E. (2012). *Art. cit.*
- 76 De bevolkingscijfers die we in dit hoofdstuk gebruikt hebben, laten ons niet toe om uitspraken over individuen te doen. Daarom kunnen we niet uitmaken of de Turken die naar de randgemeenten getrokken zijn er effectief sociaaleconomisch op vooruit gegaan zijn.

Hoofdstuk 4

Partnerkeuze

Hoe verliefd een willekeurige Gentenaar ook mag zijn op pakweg Angelina Jolie of William, Prince of Wales, de kansen dat er effectief een huwelijk uit voortvloeit zijn erg klein. Een eerste probleem is de geografische afstand, die ervoor zorgt dat een toevallige ontmoeting en een eventuele 'date' vrijwel uitgesloten zijn. Een tweede probleem is dat elk van deze personen één of meerdere zeer gewaardeerde eigenschappen heeft, zoals bijvoorbeeld mooie uiterlijke kenmerken of een groot vermogen, waardoor ze zeer gegeerd zijn als partner. Uit de vele potentiële partners die zich aandienen hebben zij dan ook een ruime keuze en zullen zij op hun beurt de meest aantrekkelijke partner kiezen, wat dat voor hen ook moge inhouden. Dat is de reden waarom beiden een relatie hebben met relatief aantrekkelijke partners, zowel wat vermogen als uiterlijke kenmerken betreft, uit hun min of meer directe omgeving, en niet met een arbeidster of huisman uit Gent. Alle romantiek ten spijt, zijn dat de harde wetten van de partnerkeuze.

In dit hoofdstuk bekijken we de partnerkeuze van migranten in Gent: wie trouwt met wie en waarom? We onderscheiden drie belangrijke mogelijkheden: (1) *intra-etnische immigratiehuwelijken*, een huwelijk met iemand uit het land van herkomst (bijvoorbeeld een Turkse Gentenaar met een vrouw uit Emirdağ), (2) *intra-etnische lokale huwelijken*, een huwelijk met iemand die ook in België woont maar dezelfde etnische achtergrond heeft (bijvoorbeeld twee Turkse Gentenaren die met elkaar huwen), en (3) *interetnische huwelijken*, een huwelijk tussen een migrant en een etnische Belg (bijvoorbeeld een Turkse Gentenaar die huwt met een etnische Belg). De verhouding van deze drie fenomenen, en de evolutie die die verhouding doorheen de tijd maakt, beïnvloedt het huwelijkspatroon van een migrantengroep.

Dit hoofdstuk heeft drie doelstellingen. Ten eerste willen we aantonen dat *alle bevolkingsgroepen onderhevig zijn aan dezelfde factoren* die bepalen met wie

iemand in het huwelijksbootje stapt. Welk type van huwelijken het vaakst voorkomt: intra-etnische immigratiehuwelijken, intra-etnische lokale huwelijken of interetnische huwelijken, is deels afhankelijk van hoe deze factoren zich voor een bepaalde groep verhouden. Ten tweede tonen we aan dat, als een gevolg van deze factoren, *immigratiehuwelijken op hun terugweg* zijn bij oude migranten. Ten derde tonen we aan dat net het tegenovergestelde zich afspeelt bij een nieuwe migrantengroep, de Ex-Joegoslaven: zij zitten nog in de fase van etnische netwerken, en we zien dat *immigratiehuwelijken* bij hen *net populairder* worden.

4.1. Waarom is partnerkeuze belangrijk?

Maar waarom is de partnerkeuze van migranten zo belangrijk? Is dat geen persoonlijke keuze, waardoor het noch een zaak van de onderzoeker, noch een van de overheid is? "Ain't nobody's business but my own", zingt Ella Fitzgerald, en wie zijn wij om deze jazzlegende tegen te spreken. Niettemin is er toch reeds lang aandacht voor dit thema, en wel om twee redenen. Ten eerste worden interetnische huwelijken vaak gezien als de ultieme test van de participatie van migranten in de samenleving.¹ Het is de meest verregaande en intieme vorm van interetnische relaties. Het gaat verder dan losse contacten op de werkvloer, in de buurt of op school. Algemeen wordt dan ook aangenomen dat huwelijken over de etnische groepsgrenzen heen, de grenzen net zal doen verdwijnen: als bijvoorbeeld Turken heel vaak met Belgen huwen en samen kinderen krijgen, in hoeverre kan je dan uiteindelijk nog spreken van Turkse of Belgische kinderen? Op die manier verdwijnt het onderscheid tussen verschillende etnische groepen. In immigratiehuwelijken ziet de publieke opinie dan weer het tegenovergestelde: iemand huwen uit het land van herkomst benadrukt volgens sommigen een voorliefde voor dat land en een onwil om deel te nemen aan en voluit te kiezen voor de samenleving in België. In elk geval is het een van de meest eenvoudige manieren om deze participatie van migranten aan een samenleving te meten: alle Westerse landen houden gegevens bij over huwelijken.² Met behulp van deze gegevens kan men simpelweg interetnische huwelijken tellen, waarbij men voor andere maten van participatie al vaak specifiek nieuwe gegevens moet inzamelen.

Ten tweede zijn immigratiehuwelijken na de migratiestop van 1974 een van de vaakst gebruikte wegen om een verblijfsvergunning te bemachtigen in België. Huwelijksmigratie heeft er dan ook voor gezorgd dat de migratiestromen niet zijn gestopt na het dichtdraaien van de arbeidsmigratie-kraan.³ Net daarom is er

voornamelijk vanuit politieke hoek een grote interesse voor de vraag met wie migranten huwen. Aangezien de oudste migranten tot de grootste groepen behoorden, werden vooral zij verantwoordelijk geacht voor het niet opdrogen van de migratiestroom. Bijgevolg focuste men enkel op Turken en Marokkanen.⁴ Zo krijgt men de indruk dat immigratiehuwelijken specifiek voor moslims zijn.⁵ Zoals we later in dit hoofdstuk aantonen, heeft men eigenlijk consequent andere groepen genegeerd. Men kan zich dan ook afvragen of dit importeren eigen is aan die groepen, of dat men zich gewoon blind gestaard heeft op enkele specifieke groepen, zonder het brede plaatje te bekijken. De vraag of immigratiehuwelijken typisch zijn voor die bepaalde groep, of een algemeen fenomeen zijn, is daarbij nooit gesteld geweest en dus onbeantwoord gebleven.

Partnerkeuze is echter wel belangrijk omdat het eveneens een harde indicator is, op basis waarvan we het demografische gedrag van de migranten in Gent kunnen meten. Aangezien een bepaald huwelijkspatroon ook een eigenschap is van de fase waarin migranten zich bevinden, helpt het bestuderen van huwelijken om migrantengroepen in te delen. Bij de analyse houden we de verschillende fasen dan ook in het achterhoofd en trachtten we na te gaan hoe de fase waarin groepen zich bevinden hun partnerkeuze beïnvloedt.

4.2. Partner-keuze?

Wanneer we denken aan de voornaamste redenen om met iemand een vaste relatie aan te gaan, is liefde wellicht één van de eerste zaken waar we aan denken. Dat we spontaan aan liefde denken is historisch gezien echter relatief recent. Tot het einde van de negentiende eeuw beschouwde men liefde hoogstens als een aangenaam neveneffect van het huwelijk, maar in elk geval niet als de basis ervan.⁶ De inleiding tot dit hoofdstuk toont daarbij ook duidelijk aan dat liefde niet alles bepaalt: ook andere factoren beïnvloeden de kansen om met iemand te huwen. Over het algemeen verwijst men vaak naar een wisselwerking van drie invloeden: individuele factoren, de sociale omgeving en de structuur van de huwelijksmarkt.⁷

Ten eerste spelen *individuele factoren* een rol in wat men kan noemen de huwelijksmarkt. Dat kan eigenlijk nog het best als een echte markt worden opgevat, die opereert volgens bepaalde economische spelregels. Wie een partner wil kiezen, begeeft zich op de marktvloer. Hij of zij wordt dan zowel koper als verkoper. Het

principe gaat als volgt: men biedt zichzelf aan op de markt en daar hangt een zekere 'prijs' aan vast. De potentiële partner heeft, analoog, zelf ook een prijs. Je eigen prijs wordt bepaald door jouw eigenschappen, bijvoorbeeld een groot vermogen, intelligentie, een goed gevoel voor humor of een aantrekkelijk uiterlijk, én de voorkeuren voor één of meerdere van deze eigenschappen bij de andere kopers op de markt. Uiteindelijk koop je op de markt een partner, met als betaalmiddel de prijs die je zelf hebt. Dit systeem werkt op zo een manier dat partners over het algemeen overeenkomstige kenmerken hebben. Zoals men in de volksmond zegt: 'soort zoekt soort'. Het zorgt er bijvoorbeeld voor dat multimiljonairs zelden met iemand uit een sloppenwijk gehuwd zijn: multimiljonairs zijn doorgaans zeer gegeerde partners.

Wat betreft de socio-economische middelen, trekken migranten niet bepaald aan het langste eind op de huwelijksmarkt. Ze doen het gemiddeld slechter op school, verlaten vaker de schoolbanken zonder diploma en zijn vaker werkloos of tewerkgesteld in de 'secundaire arbeidsmarkt'.⁸ Het is in dat opzicht bijvoorbeeld illustratief dat het voornamelijk hoogopgeleide Marokkanen en Turken zijn die huwen met etnische Belgen. Door hun hoge opleiding stijgt hun waarde op de huwelijksmarkt en worden ze aantrekkelijker voor etnische Belgen.⁹ Naast deze socio-economische middelen, zijn ook de taal, leefgewoontes en waarden van belang. Een gemeenschappelijke levensstijl en –visie zijn zeer belangrijk in het laten slagen van een huwelijk, aangezien het onder andere het wederzijdse begrip van partners bevordert. Het beperkt met andere woorden de meningsverschillen.¹⁰ Daarnaast is het ook gemakkelijker om samen te leven met mensen die dezelfde taal spreken. Hoewel er zeer grote verschillen in levensstijl binnen etnische groepen voorkomen, verschillen etnische groepen door hun specifieke migratiegeschiedenissen in het algemeen ten opzichte van leden van andere groepen. De Turken afkomstig uit Emirdağ zijn bijvoorbeeld in een andere leefomgeving opgevoed dan Marokkanen uit het Rifgebergte of etnische Belgen geboren en getogen in West-Vlaanderen. Dat vertaalt zich vaak in een andere visie op familie, opvoeding en andere zaken.

Ten tweede speelt ook de *invloed van de omgeving* een belangrijke rol. Denken we daarbij bijvoorbeeld aan de invloed van de familie: hoewel de rol van ouders bij Westerse huwelijken beperkt is, hebben ze nog steeds een duidelijke invloed. Ouders geven advies en hun mening over mogelijke partners en indien ze niet akkoord zijn kunnen zij hun steun voor het huwelijk terugtrekken. Meer algemeen voel je eigenlijk ook de invloed van de groep waartoe je behoort, zoals bijvoorbeeld je etnische groep. Laten we het voorbeeld nemen van huwelijken tussen

blanken en zwarten. Vooral in de Verenigde Staten werden deze huwelijken lang als onwenselijk beschouwd. Om dat te verhinderen, treden er een aantal mechanismen op.

Een eerste mechanisme is bijvoorbeeld een sterke groepsidentificatie: hoe sterker men zich hetzij blank, hetzij zwart noemt, en hoe meer men zich onderscheidt van de andere, hoe minder waarschijnlijk een huwelijk tussen beiden wordt. Dat werkt op een eerder psychologische manier: door de opvoeding worden bepaalde verhalen meegegeven die duidelijk maken waarom de mensen in de omgeving tot dezelfde groep behoren, of omgekeerd waarom de mensen van een andere groep verschillend zijn. Denken we daarbij bijvoorbeeld aan de manier waarop we vandaag spreken over verschillen tussen Vlamingen en Walen. Hoe meer de Vlamingen verschillen benadrukken met Walen en dit steeds meer gaan expliciteren, hoe kleiner de kans dat er huwelijken ontstaan tussen Vlamingen en Walen.

Het tweede mechanisme, het effectief sanctioneren van dergelijke huwelijken, werkt zowel op een zeer openlijke manier als eerder onrechtstreeks. Een voorbeeld van het eerste is het eeuwenlange verbod van de Katholieke Kerk om te huwen met niet-katholieken. In de Verenigde Staten werden huwelijken tussen blanken en zwarten zelfs tot 1967 verboden of beboet. Eerder indirect kan dan weer de invloed van de ouders zijn. Het toont aan dat, los van individuele voorkeuren, ook de invloed van anderen een grote impact hebben op de manier waarop we een partner kiezen.

Ook op de huwelijken van migranten oefent de omgeving veel invloed uit. Er zijn echter twee kanten aan het verhaal: je moet aan weerszijden mensen hebben die het zien zitten om te huwen met iemand van de andere groep.¹¹ In het Engels zegt men: 'It takes two to tango', of ook 'het moet van twee kanten komen'. In het tweede hoofdstuk bespraken we reeds de etnische afstand tussen verschillende etnische groepen. De etnische afstand is het kleinst met de eigen etnische groep en het grootst tussen etnische Belgen en migranten uit moslimlanden zoals Marokko en Turkije. Dat uit zich ook in de houding tot interetnische huwelijken: etnische Nederlanders en Marokkanen zijn in Nederland het ergst gekant tegen interetnische huwelijken, terwijl andere migrantengroepen er minder tegen zijn dan etnische Nederlanders zelf.¹² We zien dus dat er een duidelijke afkeer is tegenover huwelijken tussen meerderheid en minderheid, en dit aan beide kanten. Daarnaast spelen de ouders vaak ook een rol in het bemiddelen en organiseren van een huwelijk. Om de goede naam van de familie in het land van herkomst te

bewaken, moedigen ze daarom vaak een immigratiehuwelijk aan, omdat het gezien werd als het werk van barmhartigheid om een vriend, kennis of familielid de kans te geven te emigreren.

Tenslotte oefent ook de *structuur van de huwelijksmarkt* een belangrijke invloed uit. Om het met een klassieke doodoener te zeggen: "*je kan niet huwen met een Eskimo indien er geen Eskimo's in de omgeving zijn*".¹³ Deze quote is intussen al enkele decennia oud en wellicht denkt men dat intussen de kaarten op dat vlak door globalisatie, internet en goedkope vliegvluchten behoorlijk geschud zijn. Dat is inderdaad zo, langeafstandsrelaties zijn bijvoorbeeld eenvoudiger geworden, en datingsites verhogen de kansen om iemand te ontmoeten die je in normale omstandigheden wellicht niet zou ontmoeten. Maar los van dergelijke mogelijkheden, beïnvloedt wie je ontmoet in het dagelijkse leven nog steeds in sterke mate met wie je een relatie kan aangaan. En het ontmoeten van mensen gebeurt helemaal niet willekeurig: een aantal structurele factoren bepalen de kansen om iemand te ontmoeten en bijgevolg om met iemand een relatie aan te gaan.

Ten eerste is er de grootte van de groep. Hoe kleiner de ene groep ten opzichte van de andere, hoe kleiner de kans dat iemand van de grootste groep iemand van de kleinere groep zal ontmoeten. Dat is heel duidelijk het geval in de fase van etnische netwerken, waar de grootte van de etnische groep nog relatief beperkt is. Belgische Gentenaars mogen nog zo tuk zijn op hun Algerijns-Gentse leeftijdsgenoten, de kans dat ze elkaar ontmoeten is zeer klein. Omgekeerd is voor de kleine groep de kans kleiner om een partner te vinden in de eigen groep. De Algerijns-Gentse huwelijksmarkt is met andere woorden zeer klein. Ten tweede is naast de grootte van de groep ook de ruimtelijke verspreiding van belang. Indien een bepaalde groep geconcentreerd woont, is de kans groter om enkel mensen van de eigen groep te ontmoeten. Segregatie van etnische groepen, zoals in het vorige hoofdstuk besproken, is daar een mooi voorbeeld van. Belangrijk is wel dat grootte en spreiding vaak samenhangen: om de ontmoetingen binnen een kleine groep te maximaliseren, gaan kleine groepen vaak geconcentreerd wonen, en het is net op die manier dat segregatie ontstaat. Ten derde zijn bepaalde kleine niches in de huwelijksmarkt ook belangrijk: mensen spenderen hun tijd in specifieke kleine contexten, zoals wijken, scholen, hun werkplaats of cafés. Veel mensen leren hun partner kennen op school en dat zorgt ervoor dat partners qua leeftijd en opleidingsniveau op elkaar lijken. Kortom, ook de huwelijksmarkt waarin je je begeeft beïnvloedt je kansen en/of beperkingen om met een bepaalde partner te huwen.

De geschetste invloed van de groeps grootte bevordert huwelijken tussen migranten en etnische Belgen: aangezien migrantengroepen in verhouding tot de etnische meerderheidsgroep klein zijn, is de kans op interetnische huwelijken hoger. Alleen, segregatie verkleint de kansen op interetnische contacten drastisch: door de etnische enclave en de institutionele uitbouw in die enclave worden de kansen op interetnische contacten serieus teruggeschoefd. Men kan zich bijna uitsluitend binnen de enclave begeven, wat ervoor zorgt dat contacten met andere etnische groepen en huwelijken met die groepen beperkt blijven. Ook voor wat betreft de niches in de huwelijksmarkt moeten we hetzelfde besluiten: ook daar speelt segregatie een grote rol. Zwarte scholen, etnische sectoren (bijvoorbeeld Polen in bouwbedrijven), Turkse cafés en winkels, allen zorgen ze er voor dat interetnische contacten veel kleiner zijn dan wat te verwachten valt volgens de wet van de getallen. Ook door de structuur van de huwelijksmarkt wordt het aantal interetnische huwelijken dus beperkt.

Immigratiehuwelijken kunnen eigenlijk gezien worden als een antwoord op al deze problemen die de ondergewaardeerde positie van migranten op de huwelijksmarkt met zich meebrengen. In het land van herkomst zijn de migranten immers wél zeer begeerde partners. Ze hebben een specifieke eigenschap die hun waarde op de huwelijksmarkt in het land van herkomst de hoogte injaagt: de toegang tot een verblijfsvergunning in een welvarend Europees land. Turkse jongeren vertellen zelfs soms over hoe ze verwelkomd worden door letterlijk rijen aan potentiële partners die zich aanbieden bij een bezoek aan het land van herkomst.¹⁴ In het geval dat er geen potentiële partners in de eigen groep in België te vinden zijn, kan het importeren van een partner de oplossing bieden. De combinatie van hun lage waarde op de huwelijksmarkt in België, het gebrek aan beschikbare partners in de eigen groep in België en de hoge waarde die ze hebben op de huwelijksmarkt in het land van herkomst, stimuleert hen dan ook om daar een partner te zoeken.

Het is duidelijk dat huwelijkspatronen van migranten beïnvloed worden door dezelfde factoren als deze van de andere groepen. Dat zorgt ervoor dat huwelijken tussen pakweg etnische Belgen en Turken weinig voorkomen. Welke huwelijken het vaakst voorkomen, wordt mede bepaald door de invloeden die we besproken hebben. Zo verwachten we dat grote groepen minder immigratiehuwelijken zullen kennen, terwijl groepen die door etnische Belgen als geschikte partners worden beschouwd vaker interetnisch zullen huwen. In wat volgt analyseren we op die manier de partnerkeuze van etnische minderheden in Gent. We bespreken eerst de gegevens op basis waarvan we onze analyses voeren. Vervolgens bekijken we de huwelijkspatronen van migranten in Gent aan de hand van vijf stellingen.

4.3. Cijfers

Voor de analyses gebruiken we gegevens van het nationale rijksregister. Deze gegevens bevatten alle officiële partnerschappen, i.e. zowel wettelijke huwelijken als wettelijke samenwoningen, die zijn afgesloten tussen 1 januari 2001 en 31 december 2008 en waarvan minstens één van beide partners een derdelander en resident is. Een derdelander is iemand die een etnische achtergrond heeft uit een land dat niet tot de Europese Economische Ruimte behoort, wat overeenkomt met de 27 landen van de Europese Unie plus IJsland, Liechtenstein, Noorwegen en Zwitserland.¹⁵ Een resident is iemand die het jaar voor het officiële partnerschap in België aanwezig was: het is met andere woorden iemand die in België verblijft en tijdens zijn verblijf een partnerschap aangaat.

Het werken met gegevens van het rijksregister heeft zowel voor- als nadelen. Een belangrijk voordeel is dat de data representatief zijn. Met betrekking tot het onderwerp van dit onderzoek kunnen we dus kort zijn: we onderzoeken alle officiële partnerschappen en de gegevens van het rijksregister bevatten al die partnerschappen. Een ander voordeel is dat we naast huwelijken ook de wettelijke samenwoningen bekijken. Dat laatste betekent echter ook een beperking: hoewel het aantal huwelijken op de terugweg is, ten voordele van het aantal wettelijke samenwoningen¹⁶, is er ook een stijgende trend in het ongehuwd samenwonen, zonder officiële registratie.¹⁷ Hoewel in België slechts één op vier van de feitelijke samenwoningen ook wettelijk geregistreerd is, is ongehuwd samenwonen bij Turken en Marokkanen echter een marginaal fenomeen.¹⁸ In het geval van migranten kunnen we er dus van uitgaan dat de officieel geregistreerde partnerschappen een correcte weerspiegeling zijn van het totale aantal partnerschappen.

De etnische achtergrond van migranten bepalen we aan de hand van de nationaliteit bij geboorte. Hoewel dit geen perfecte weerspiegeling inhoudt, is dit toch één van de beste manieren om de etnische achtergrond van migranten vast te stellen. Het rijksregister bevat immers geen rechtstreekse koppeling van gegevens van de ouders, op basis waarvan een duidelijkere vaststelling van de etnische achtergrond mogelijk zou zijn. Een mogelijke onderschatting zou te wijten kunnen zijn aan het feit dat sinds 1984 kinderen waarvan minstens één ouder de Belgische nationaliteit heeft, automatisch de Belgische nationaliteit krijgen bij geboorte. Het aantal naturalisaties neemt echter slechts sinds het begin van de jaren '90 een grote vlucht.¹⁹ Aangezien de migranten in onze gegevens ten laatste in 1990 geboren zijn, omdat ze minstens 18 moeten zijn in 2008 om te mogen huwen, is deze onderschatting bijgevolg miniem.

Voor deze analyse hebben we enkel partnerschappen geselecteerd van migranten waarvan minstens één van beide partners in Gent verblijft op het moment van het huwelijk of het wettelijk samenwonen. Aangezien partnerschappen nu eenmaal enkel op het niveau van de stad worden geregistreerd, is op basis van onze gegevens helaas geen fijnere ruimtelijke opdeling mogelijk. In totaal zijn er 4718 partnerkeuzes van migranten geweest in Gent tussen 2001 en 2008.²⁰ Deze stellen ons in staat om een analyse van de huwelijkspatronen van de meeste groepen te maken.²¹ Voor de grootste groepen, Turken en Marokkanen, kunnen we ook trends doorheen de periode analyseren. Voor groepen waarvoor dat niet het geval is, gebruiken we uitzonderlijk gegevens voor volledig Vlaanderen of België. Hoewel we die Vlaamse of Belgische trend niet kunnen controleren voor Gent specifiek, kunnen we wel, ter controle, de Gentse totalen vergelijken met de Vlaamse of Belgische totalen. Tenzij anders aangegeven, gebruiken we uiteraard enkel gegevens voor de stad Gent zelf.

Een nadeel van onze data is dat we enkel over gegevens van zogenaamde derde-landers beschikken. Aangezien ook de meeste Oost- en Centraal-Europese migranten in Gent tot de EU27 behoren, kunnen we dus geen uitspraken doen over hun partnerkeuze. We hebben echter wel genoeg gegevens voor een analyse bij Ex-Joegoslaven. Hoewel we de trends van deze herkomstgroep niet zomaar kunnen extrapoleren naar de Midden- en Oost-Europeanen die wij bestuderen, kunnen we de inzichten van deze groep toch gebruiken. Net zoals de Polen, Slowaken en Bulgaren zijn de Ex-Joegoslaven nog maar recent aangekomen in België en is hun groeps grootte bijgevolg nog relatief beperkt.

4.4. Partnerkeuze van migranten in Gent

Stelling 1:

Immigratiehuwelijken komen in alle migrantengroepen voor, maar er zijn wel gradaties

Om te beginnen werpen we een blik op intra-etnische immigratiehuwelijken, die reeds lang in het centrum van de aandacht staan. In Tabel 4.1 zien we voor de voornaamste herkomstgroepen in Gent het percentage immigratiehuwelijken ten opzichte van alle intra-etnische huwelijken. Een percentage van 100% zou bij

voorbeeld betekenen dat, van die specifieke groep, alle migranten uit Gent een partner importeren en niet huwen met iemand van dezelfde groep die reeds in België woont. In Tabel 4.1 valt meteen op dat er grote verschillen zijn. De Soedaneese Gentenaars zijn koploper aangezien zij in het geval van intra-etnische huwelijken steeds kiezen voor het importeren van een partner. Van de Congolese Gentenaars doet daarentegen nog geen vijfde dat. Over het algemeen kunnen we besluiten dat immigratiehuwelijken bij vrijwel alle groepen regelmatig voorkomen: bij de meeste groepen zijn meer dan de helft van de intra-etnische huwelijken immigratiehuwelijken, bij slechts een handvol groepen is het minder dan de helft. Het is ook duidelijk dat immigratiehuwelijken geen typisch Islamitisch fenomeen zijn: in de top tien staan, naast ook enkele moslimlanden, landen als Ghana, Dominicaanse Republiek, India en Burundi. Bovendien is het ook opmerkelijk dat de grootste groepen, Turken en Marokkanen, in tegenstelling tot wat algemeen wordt aangenomen, eerder in de onderste helft van de lijst terug te vinden zijn. In vergelijking tot andere groepen, is het aandeel immigratiehuwelijken bij Turken en Marokkanen in Gent dus relatief laag.

Tabel 4.1. Percentage immigratiehuwelijken van intra-etnisch huwende Gentse migranten (2001-2008)

	%		%		%		%
Soedan	100	Tunesië	87	Irak	77	Ex-Sovjet-Unie	53
Ghana	98	Pakistan	86	Sierra Leone	75	Rwanda	50
Dominicaanse Rep.	97	Burundi	86	Iran	69	Kameroen	48
Somalië	93	Algerije	86	Turkije	69	China	35
India	91	Albanië	82	Ethiopië	64	Congo	18
Nigeria	87	Syrië	81	Ex-Joegoslavië	63		
Afghanistan	87	Liberia	80	Marokko	63		

Verschillen in niveaus van immigratiehuwelijken kunnen deels geduid worden aan de hand van vier factoren: de grootte van de etnische groep in België, de geslachtsratio, de leeftijd en de verbondenheid en de ruimtelijke segregatie van de groep. Hoe groter de eigen etnische groep in België, hoe kleiner de noodzaak om een partner te importeren. Zo is het logisch dat we Marokko, Turkije, Congo, Ex-Sovjet-Unie, China en Ex-Joegoslavië eerder onderaan de lijst terugvinden: zij

zijn namelijk de grootste etnische groepen in België.²² Indien zij een partner uit de eigen etnische groep willen, dan kunnen ze gemakkelijker een partner vinden in Gent of elders in België. Dit is moeilijker voor Gentenaars uit Soedan, de Dominicaanse republiek en Somalië, aangezien ze tot de kleinste etnische groepen in België behoren. Door een gebrek aan partners in de eigen groep, zijn ze dan ook genoodzaakt een partner uit het land van herkomst te importeren. Deze groepen bevinden zich dan ook nog in de fase van de etnische netwerkvorming.

Niet enkel het aantal mensen van dezelfde afkomst is echter van belang. Aangezien de meeste huwelijken uit een man en een vrouw bestaan, moeten er ook voldoende partners van het andere geslacht zijn.²³ Daarvoor kijken we naar de geslachtsratio van de groepen: het aantal mannen per honderd vrouwen. Een geslachtsratio van 150 houdt dan bijvoorbeeld in dat er per 100 vrouwen 150 mannen zijn. India, Afghanistan, Tunesië en Pakistan mogen dan wel tot de grotere groepen in België behoren, ze hebben allen een ongelijke geslachtsratio: van 147 voor India tot 170 voor Afghanistan. Er is een overschot van mannen binnen deze groepen: per honderd vrouwen is er een overschot van respectievelijk 47 Indische en 70 Afgaanse mannen. Voor hen kan het importeren van een partner dus een uitweg bieden.

Tenslotte is ook de mate waarin de migranten een hechte groep vormen van belang: de spreiding van de herkomstgroepen en de onderlinge contacten bepalen de kansen om iemand te ontmoeten binnen de eigen groep in België.

Deze cijfers tonen aan dat immigratiehuwelijken een algemeen fenomeen zijn, die niet louter aan de religieuze, taalkundige of geografische achtergrond gebonden zijn. Er zijn echter wel gradatieverschillen. Daarvoor kijken we in welke fase van de groepsvorming de migranten in België zitten. Zo bemerken we verschillen tussen die groepen die etnische netwerken vormen en die groepen die reeds etnische enclaves vormen. De grootste groepen, Turken en Marokkanen, zitten in de fase van etnische enclaves en zijn voldoende groot. Door de numerieke aanvulling via gezins- en huwelijksmigratie die ze in de jaren zestig, zeventig en tachtig hebben gekend, vormen ze een demografisch evenwichtige groep, d.i. er zijn voldoende partners van beide geslachten beschikbaar. Door enclavevorming hebben ze bovendien een grote kans op ontmoetingen met plaatselijke etnische partners. Zoals we later zullen zien, heeft er zich bij deze groepen dan ook een duidelijke daling ingezet, die niet meteen af te lezen valt uit het schijnbaar nog steeds heel hoge peil van immigratiehuwelijken. Vele andere groepen, die nog in de fase van etnische netwerken zitten, ontbreken één

of meerdere kenmerken. Bij hen komen immigratiehuwelijken relatief frequent voor: ze zijn te klein, niet evenwichtig verdeeld volgens geslacht, ze vormen nog geen hechte groep, of ze wonen te verspreid, waardoor interacties en contactmogelijkheden gering zijn.

Stelling 2:

Etnische afstanden lijken de interetnische huwelijken te beperken

Zoals gezegd is er een grote weerstand tegen huwelijken tussen migranten en etnische Belgen, langs beide zijden. Onderzoek heeft aangetoond dat er sprake is van een etnische hiërarchie bij het maken van een partnerkeuze. Voor de etnische meerderheid staan migranten uit moslimlanden onderaan deze hiërarchie. In Tabel 4.2 geven we per herkomstgroep het totale percentage huwelijken van Gentse migranten met etnische Belgen weer. We zien duidelijk dat er grote verschillen naar herkomst zijn: van de Gentse Somaliërs huwt er niemand met etnische Belgen, terwijl we aan het andere uiteinde Thailand vinden, waar bijna driekwart van de Thaise Gentenaars met een etnische Belg huwt.

Tabel 4.2. Percentage huwelijken van Gentse migranten met etnische Belgen naar herkomst (2001-2008)

	%		%		%		%
Somalië	0	Marokko	10	Congo	25	Ex-Sovjet-Unie	39
Ghana	1	Ex-Joegoslavië	14	Nigeria	26	Kameroen	42
Turkije	2	Tunesië	16	China	26	Togo	50
Afghanistan	3	Algerije	17	Iran	29	Brazilië	53
Syrië	6	Burundi	18	Soedan	32	Filippijnen	61
Irak	8	Dominicaanse rep.	22	Albanië	37	Thailand	72
Pakistan	10	India	25	Sierra Leone	38		

Wanneer we naar de cijfers kijken, dan zien we dat vooral *etnische afstand* als één van de voornaamste factoren naar voor komt. Hoe groter de afstand in taal, religie

en/of levensgewoonte, hoe kleiner de kans dat huwelijken met een etnische Belg tot stand komen.²⁴ Er is blijkbaar een sterke barrière tussen migranten uit moslimlanden enerzijds en niet-moslims anderzijds. Het is dan ook veelbetekenend dat in ons buurland Nederland de bereidheid tot interetnische huwelijken het kleinst is wanneer het over migranten uit Marokko en Turkije gaat. Hetzelfde kan gezegd worden over de huwelijken van Gentse migranten met etnische Belgen: in het rijtje met laagste percentages vinden we bijna uitsluitend moslimlanden terug (onder andere Somalië, Turkije, Afghanistan, Syrië, Irak, Pakistan, Marokko, Tunesië en Algerije), bij de hoogste percentages vinden we dan weer geen enkel moslimland. Bovendien zijn het binnen deze moslimgroepen vooral mannelijke migranten die interetnisch huwen: 63% (Marokko) tot 100% (Syrië, Afghanistan, Irak) mannen. Dat is wellicht enerzijds te wijten de scheve geslachtsratio. Anderzijds is het een patroon dat reeds lang aan de invloed van de Islam wordt toegeschreven. Volgens de Islam is het voor vrouwen minder aanvaardbaar dan voor mannen om met een niet-moslim te huwen, aangezien de kinderen van interetnisch huwende vrouwen niet meer tot de Islam zouden behoren.²⁵ Deze gevoeligheid ten opzichte van dochters is echter niet alleen bij moslims aanwezig. Zo zien we dat ouders van etnische Belgen huwelijken met moslims veel vaker uitsluiten voor hun dochters dan voor hun zonen.²⁶ Blijkbaar is dit een patriarchale reflex die niet enkel bij migranten voorkomt.

Naast deze barrières en de patriarchale angst om deze te doorbreken, spelen ook sociaaleconomische factoren een rol. Wellicht is het hogere aantal interetnische huwelijken bij mannen te wijten aan het feit dat zij vaker een job met een hogere status dan vrouwen hebben. Wanneer Belgen toch huwen met migranten met een hoge etnische afstand, dan zullen ze wel kiezen voor partners met een betere socio-economische positie. Aangezien dat bij mannen vaker voorkomt, komen interetnische huwelijken vaker voor met migranten-mannen dan vrouwen.

Tenslotte is er ook de invloed van segregatie. Die is op zich al hoog voor de oude migranten, maar dat wordt nog verder versterkt door gesegregeerde niches in de huwelijksmarkt, zoals scholen en buurten. Door het bestaan van gesegregeerde wijken en zwarte scholen, worden de contacten met etnische Belgen beperkt en dit zet een rem op interetnische huwelijken.

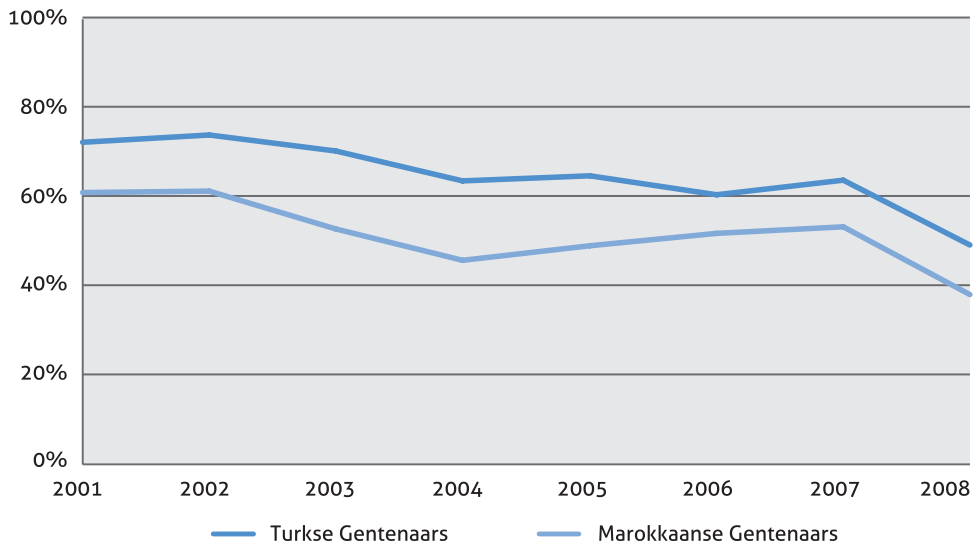
Bij de landen met de hoogste percentages interetnische huwelijken, vinden we vooral de zogenaamde 'bruidonorlanden' terug, dat zijn landen waarvan de migratie gekenmerkt wordt door immigratiehuwelijken uitgevoerd door Belgi-

sche mannen.²⁷ Vooral vrouwen uit de Filippijnen en Thailand zijn gekend voor dit fenomeen, maar het heeft zich de laatste jaren ook naar andere landen en regio's uitgebreid, zoals Latijns-Amerika, met in de eerste plaats Brazilië, en de landen van de vroegere Sovjet-Unie.²⁸ Blijkbaar zijn ook uit die regio's afkomstige residenten aantrekkelijk als bruiden, want de interetnisch huwende residenten zijn vooral vrouwen: van 73% bij migranten uit de Filippijnen, tot zelfs 100% bij Brazilië. Ook andere landen, zoals India, China en de Dominicaanse Republiek, neigen naar vooral vrouwelijke interetnische huwelijken. Het is niet ondenkbaar dat ook deze landen op termijn evolueren tot een 'bruidonorland': qua etnische afstand zijn deze landen vergelijkbaar met reeds volwaardige bruidonorlanden.

Het lijkt erop dat etnische afstanden de kansen op een interetnisch huwelijk mee bepalen. Grofweg gesteld, kunnen de toekomstige partners in twee groepen opgedeeld worden: ongewenste en gewenste partners. De eerste zijn voornamelijk afkomstig uit moslimlanden, waarbij interetnische huwelijken vrij weinig voorkomen. Bovendien bestaan deze huwelijken voornamelijk uit een mannelijke migrant en een Belgische vrouw. De tweede zijn de zogenaamde bruidonorlanden, met een hoog percentage interetnische huwelijken die bijna uitsluitend uit een mannelijke etnische Belg en een vrouwelijke migrant bestaan.

Stelling 3:**Immigratiehuwelijken nemen af bij de oude migranten**

Laten we eerst bekijken hoe het aandeel immigratiehuwelijken het laatste decennium evolueerde voor de oude migranten.

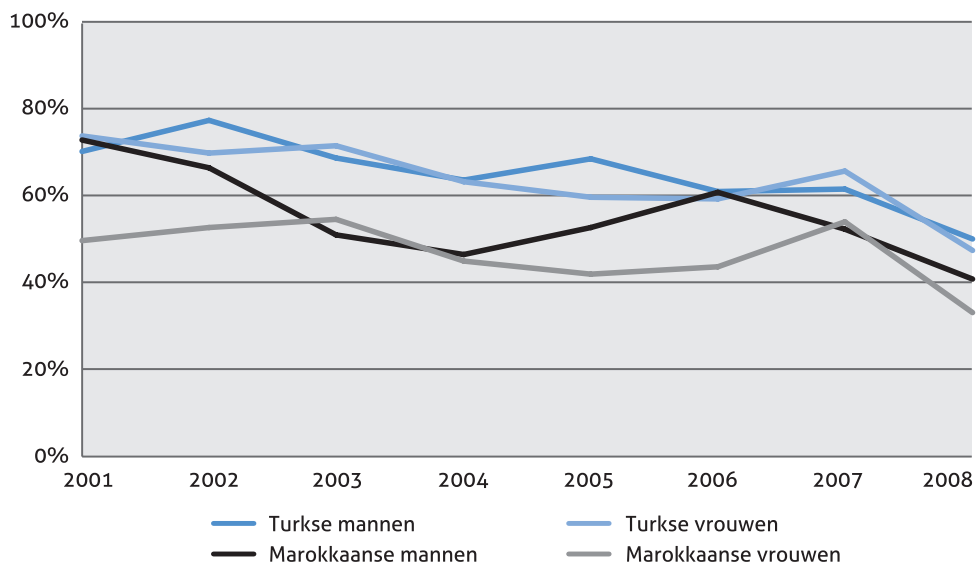

Figuur 4.1. Immigratiehuwelijken bij Turkse en Marokkaanse Gentenaars (2001-2008)

Figuur 4.1 geeft een overzicht van het percentage Gentse Turken en Marokkanen dat voor een partner uit het land van herkomst kiest. Hier beperken we ons niet langer tot enkel intra-etnische huwelijken, maar bekijken we het aandeel van immigratiehuwelijken ten opzichte van alle huwelijken. De grafiek geeft met andere woorden het percentage weer van de Turkse en Marokkaanse Gentenaars die in een bepaald jaar met iemand uit het land van herkomst huwden. Hoewel het aandeel immigratiehuwelijken duidelijk iets hoger ligt bij Turken dan bij Marokkanen, vertonen beide groepen wel een duidelijke trend: immigratiehuwelijken zijn de laatste jaren spectaculair afgenomen. In een periode van acht jaar, zijn ze gedaald van 72% naar 49% bij Turken en van 61% naar 38% bij Marokkanen, een daling van bijna een kwart. De vraag is of deze daling algemeen is of eigen is

aan een specifieke subgroep. We zagen reeds dat er verschillen zijn naargelang geslacht wat interetnische huwelijken betreft. Zien we ook geslachtsverschillen in de evolutie van immigratiehuwelijken?

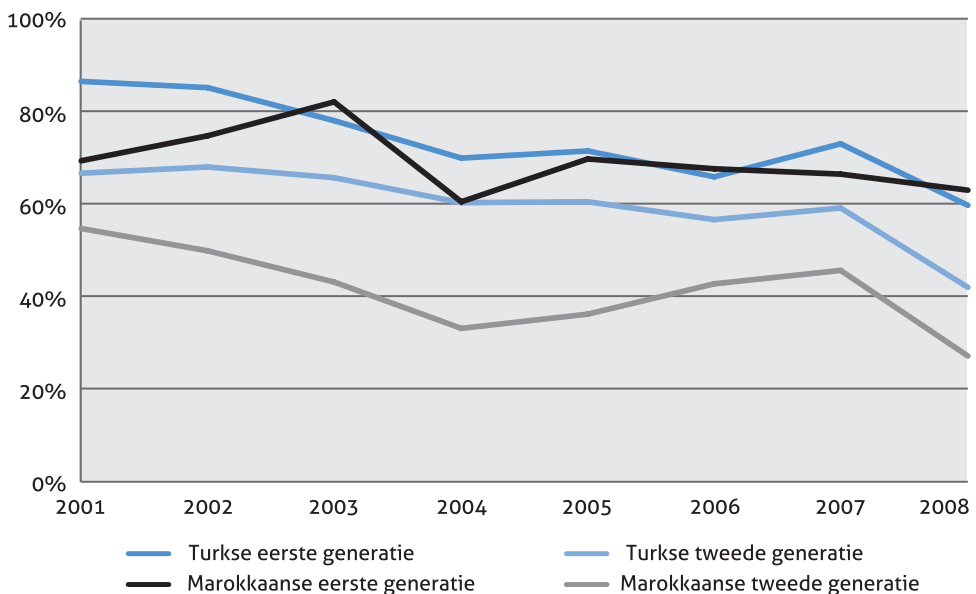
Uit Figuur 4.2 kunnen we afleiden dat er zich bij beide geslachten in de beide groepen een daling inzet. Er zijn echter wel enkele niveauverschillen: in 2001 koos slechts de helft van de Marokkaanse vrouwen in Gent voor een immigratiehuwelijk. Bij Marokkaanse mannen en Turkse mannen en vrouwen kwamen immigratiehuwelijken dan weer veel vaker voor: boven de 70%. Hoewel Marokkaanse vrouwen in 2008 nog steeds het minst vaak partners importeren, is het verschil door de algemene daling wel kleiner geworden. Zowel bij mannen als vrouwen zien we dus een algemene daling in de afgelopen jaren.

Figuur 4.2. Immigratiehuwelijken bij Turkse en Marokkaanse Gentenaars naar geslacht (2001-2008)

Er zijn niet enkel verschillen tussen mannen en vrouwen, maar ook tussen generaties: de tweede generatie is duidelijk koploper. De meerderheid van de huwelijken in Gent, om en bij de 65%, werden immers door de kinderen van de oorspronkelijke migranten, de zogenaamde tweede generatie afgesloten. We zien bij Figuur

4.3 een duidelijke daling bij beide generaties. Over het algemeen zien we wel dat immigratiehuwelijken sneller afnemen bij de tweede generatie dan bij de eerste: bij eerste generatie Turken daalt het percentage met 31%, ten opzichte van 37% bij de tweede generatie, bij Marokkanen is het verschil nog groter met een daling van 9% bij de eerste generatie en 50% bij de tweede generatie. Bij Marokkanen is er bijgevolg een groot verschil tussen de generaties: in 2008 koos slechts 27% van de tweede generatie voor een immigratiehuwelijk, terwijl dat bij de eerste generatie nog 63% was. We zien dus duidelijke verschillen tussen de generaties.

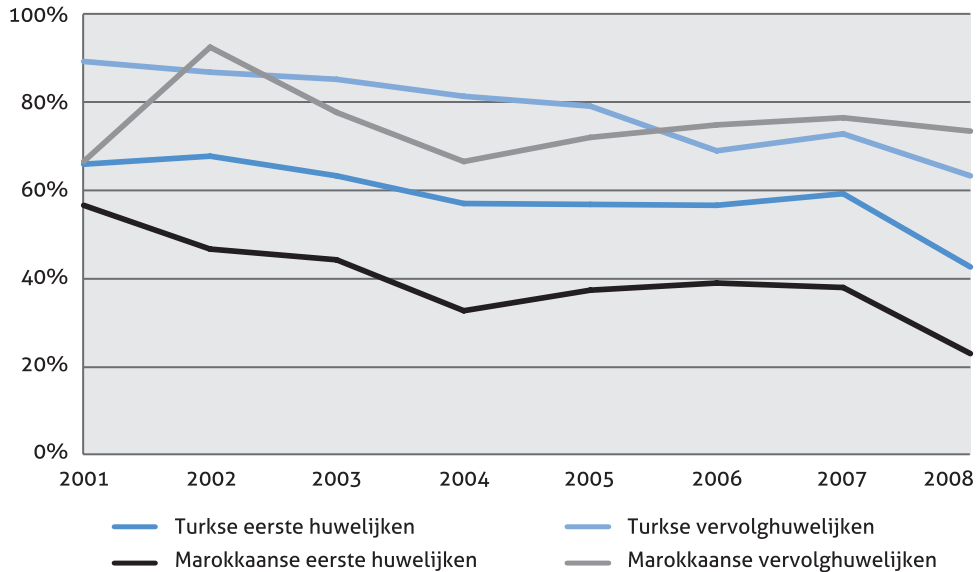

Figuur 4.3. Immigratiehuwelijken bij Turkse en Marokkaanse Gentenaars naar generatie (2001-2008)

Hoe kunnen we deze daling in immigratiehuwelijken verklaren? Zoals gezegd wordt het voorkomen van immigratiehuwelijken vooral door de migratiepatronen en de demografische achtergrond van de groep beïnvloed. Op basis daarvan zagen we dat de Turken en Marokkanen het demografische evenwicht hebben bereikt en dat de groep groot genoeg is om binnen België een partner te vinden. De demografische samenstelling is echter een noodzakelijke maar daarom niet meteen voldoende voorwaarde om een daling in immigratiehuwelijken in beweging

te zetten. Een daling in immigratiehuwelijken bleef voor de oude migranten dan ook langer dan verwacht uit. Eens de gewoonte ontstaan was om met een partner uit het land van herkomst te huwen, bleef deze partnerkeuze bestaan. Nu lijkt de aangekondigde daling zich echter in te zetten, in de eerste plaats bij de tweede generatie. Zij zijn geboren en getogen in België en onderscheiden zich op dat vlak fundamenteel van de eerste generatie: wat betreft levensgewoonten zijn tweede generatie Turken bijvoorbeeld meer gelijk aan andere tweede generatie Turken in België of Europa, terwijl eerste generatie Turken veelal eerder overeenkomen met partners van het land van herkomst. Hoewel zij ook al huwden tijdens de jaren negentig van de vorige eeuw, zijn ze pas nu 'demografisch dominant': het is pas nu dat de tweede generatie de grootste groep wordt onder de ongehuwden op huwbare leeftijd. Ze maken dan ook de dienst uit en niet langer de eerste generatie, waar immigratiehuwelijken veel vaker voorkwamen. Kwalitatief onderzoek toont dan ook aan dat bij de tweede generatie Turken er een gewaarwording optreedt van de moeilijkheden die verbonden zijn aan immigratiehuwelijken: de partner is volledig afhankelijk van de resident aangezien hij of zij de plaatselijke taal niet spreekt, geen diploma heeft dat aangepast is aan de Belgische arbeidsmarkt en omdat ze in totaal verschillende contexten zijn opgegroeid.²⁹ Dit verschil in achtergrond leidt er ook toe dat de kans op echtscheiding veel hoger is in geval van immigratiehuwelijken dan bij andere partnerkeuzes.³⁰ Het is niet toevallig dat dit vooral bij de tweede generatie speelt: onder hen bevinden zich ook de kinderen van immigratiehuwelijken die de moeilijke omstandigheden aan den lijve hebben ondervonden. Het is niet ondenkbaar dat zij dat soort huwelijken ontmoedigen bij hun kinderen.

Desalniettemin blijven immigratiehuwelijken als een volwaardig alternatief bestaan: ook voor de tweede generatie migranten bestaat de mogelijkheid om een partner te vinden in het land van herkomst. Turkse jongeren geven aan dat dat soms ook een uitweg kan zijn: na een spaak gelopen relatie kiest men vaak plots voor een partner uit het herkomstland.³¹ Figuur 4.4 illustreert dit patroon mooi: bij een eerste huwelijk komen immigratiehuwelijken veel minder vaak voor en is de vastgestelde daling bovendien ook sterker. Na een eerste huwelijk kiezen Turkse en Marokkaanse Gentenaars echter vaker voor immigratiehuwelijken. Die vorm van immigratiehuwelijken neemt ook minder snel af. Vaak zoeken de oude migranten dus voor een herkansing het land van herkomst op om een partner te vinden. Dat verklaart ook waarom de daling trager gaat bij de eerste generatie: gezien de migratiegeschiedenis zijn dat eerder oudere migranten en bij de huwelijken die zij aangaan gaat het veel vaker om vervolghuwelijken dan het geval is bij de tweede generatie.³²

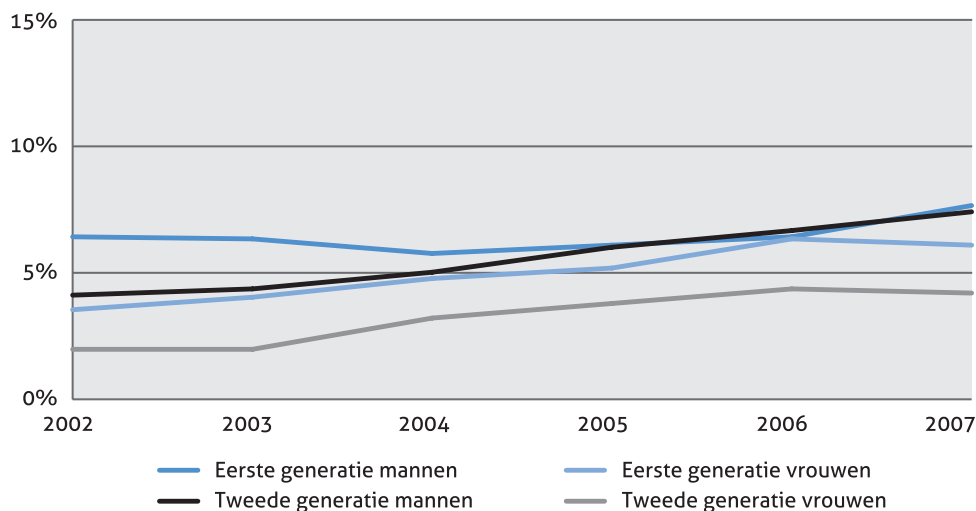

Figuur 4.4. Immigratiehuwelijken bij eerste en vervolghuwelijken van Turkse en Marokkaanse Gentenaars (2001-2008)

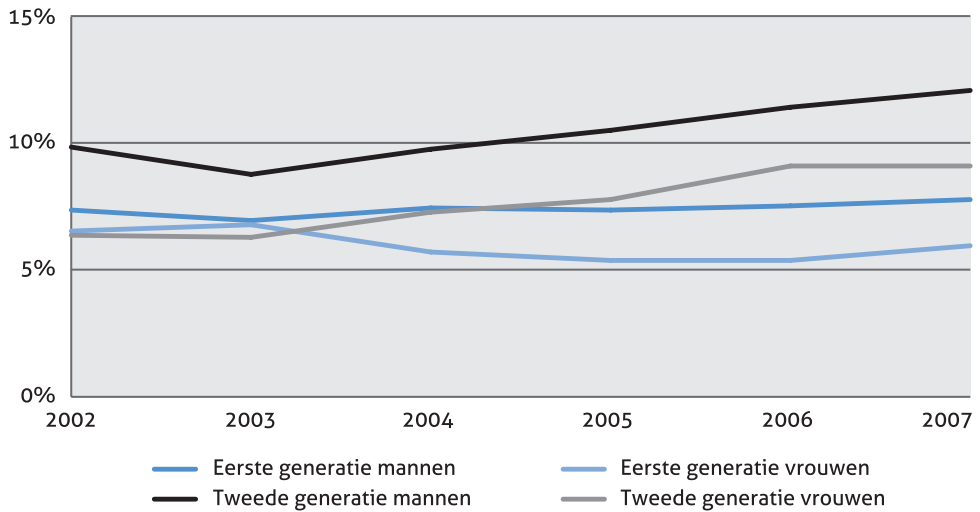
We kunnen dan ook besluiten dat immigratiehuwelijken bij Gentenaars van Turkse of Marokkaanse afkomst duidelijk in dalende lijn zijn. Deze daling is vooral bij de tweede generatie sterk aanwezig. Aangezien de tweede generatie de huwbare leeftijd bereikt heeft, zijn het vooral zij die huwelijken afsluiten en dus maken zij de dienst uit. Het ziet er dan ook naar uit dat immigratiehuwelijken op termijn eerder uitzonderlijk zullen zijn als partnerkeuze van de oude migranten, maar ze zullen daarom niet verdwijnen. Huwelijken met iemand van het land van herkomst zijn nog altijd mogelijk, en soms, zoals na een spaak gelopen relatie, zelfs nog aantrekkelijker dan een nieuwe relatie binnen België.

Stelling 4:**Interetnische huwelijken stijgen bij de oude migranten**

Welke evolutie maken de interetnische huwelijken bij oude migranten door? Kommen huwelijken tussen Turkse en Marokkaanse Gentenaars enerzijds en Belgische Gentenaars anderzijds vaker voor dan vroeger? Gezien de dalende segregatie die we in het vorige hoofdstuk geschetst hebben, verwachten we dat dit het geval is. Aangezien het aantal interetnische huwelijken van Turken en Marokkanen in Gent te beperkt is, breiden we deze analyse uit naar het volledige Vlaamse Gewest. Desondanks blijven de aantallen voor ieder jaar afzonderlijk zo klein, dat we vaak schommelingen opmerken over de jaren heen. Om een trend op lange termijn te kunnen onderscheiden, hebben we er daarom voor gekozen om gebruik te maken van driejaarlijkse voortschrijdende gemiddelden. Dat wil zeggen dat we de percentages niet meer kunnen interpreteren als het aandeel interetnische huwelijken per jaar, maar dat we eerder moeten kijken naar de evolutie die het percentage heeft doorgemaakt over de volledige periode. We geven deze keer aparte grafieken voor Turken en Marokkanen, met voor beiden een onderscheid naar geslacht en generatie.

Figuur 4.5. Interetnische huwelijken van Turkse Vlamingen met etnische Belgen, naar geslacht en generatie (2001-2008, driejaarlijkse voortschrijdende gemiddelden)

Figuur 4.6. Interetnische huwelijken van Marokkaanse Vlamingen met etnische Belgen, naar geslacht en generatie (2001-2008, driejaarlijkse voortschrijdende gemiddelden)

Door gebruik te maken van driejaarlijkse gemiddelden, kunnen we in Figuren 4.5 en 4.6 gemakkelijker een trend op lange termijn waarnemen. Laten we eerst naar de huwelijken tussen Turken en etnische Belgen kijken. Bij hen zien we een duidelijke stijging in interetnische huwelijken. Aangezien we van een laag niveau vertrekken, lijken de stijgingen vrij beperkt, maar dat is niet zo wanneer we bekijken hoe het aandeel van dergelijke huwelijken ten opzichte van het oorspronkelijke aandeel geëvolueerd is. Zo stijgen interetnische huwelijken bij eerste generatie mannen van Turkse herkomst bijvoorbeeld maar van 6,4% naar 7,7%, maar dit houdt wel een relatieve stijging in van 18,9%. Bij de andere groepen is de stijging zelfs spectaculair te noemen: 70,3% voor eerste generatie Turkse vrouwen, 79,3% voor tweede generatie Turkse mannen en 112,8% voor tweede generatie Turkse vrouwen. Hoewel het dus nog steeds over bescheiden aandelen gaat, zien we toch een opmerkelijke stijging, zelfs een verdubbeling voor tweede generatie Turkse vrouwen, in een korte tijdspanne.

Bij Marokkanen is de stijging minder uitgesproken: een stijging van 5,2% bij eerste generatie mannen, een daling van 8,6% bij eerste generatie vrouwen, een stijging van 22,9% bij tweede generatie mannen en 43,5% bij tweede generatie

vrouwen. De stijging is dus veel minder sterk bij Marokkanen dan bij Turken, maar daar dient wel bij opgemerkt dat de aantallen bij Marokkanen altijd al hoger lagen dan bij Turken.³³ Eerste generatie Turken hebben nu de eerste generatie Marokkanen bijgebeend, terwijl de tweede generatie Marokkanen nog altijd de tweede generatie Turken het nakijken geeft.

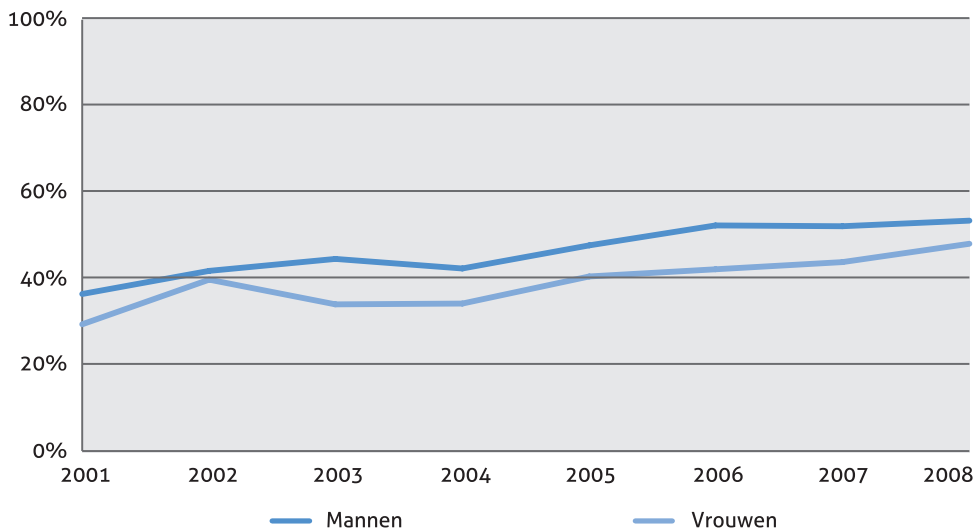
We kunnen dan ook besluiten dat interetnische huwelijken duidelijk in stijgende lijn zijn, vooral bij de tweede generatie. Het lijkt erop dat etnische barrières meer en meer doordringbaar worden, wellicht ook ten gevolge van een daling in ruimtelijke segregatie. Een stijging in het aantal interetnische contacten die daar het gevolg van zijn, lijkt daarbij ook tot een stijging in interetnische huwelijken te leiden. Hierdoor zullen op termijn de etnische grenzen nog meer verdwijnen: hoe vaker de groepen onder elkaar huwen, hoe minder duidelijk etnische categorieën als Belg of Turk toegepast kunnen worden en hoe meer de groepsgrenzen dus vervagen. Deze stijging in interetnische huwelijken is daarvan een eerste aanzet, hoe bescheiden ook.

Stelling 5:

Immigratiehuwelijken nemen toe bij Ex-Joegoslaven

In tegenstelling tot de oude migranten, bevinden de nieuwe Gentse migranten zich nog in de fase van de etnische netwerkvorming: alhoewel sommige groepen reeds relatief groot zijn, zijn ze vrij recent en dus nog niet duurzaam verankerd. Voor hen kunnen immigratiehuwelijken een belangrijke factor zijn in het opbouwen van de etnische groep en het overstijgen van de fase van de etnische netwerken.³⁴

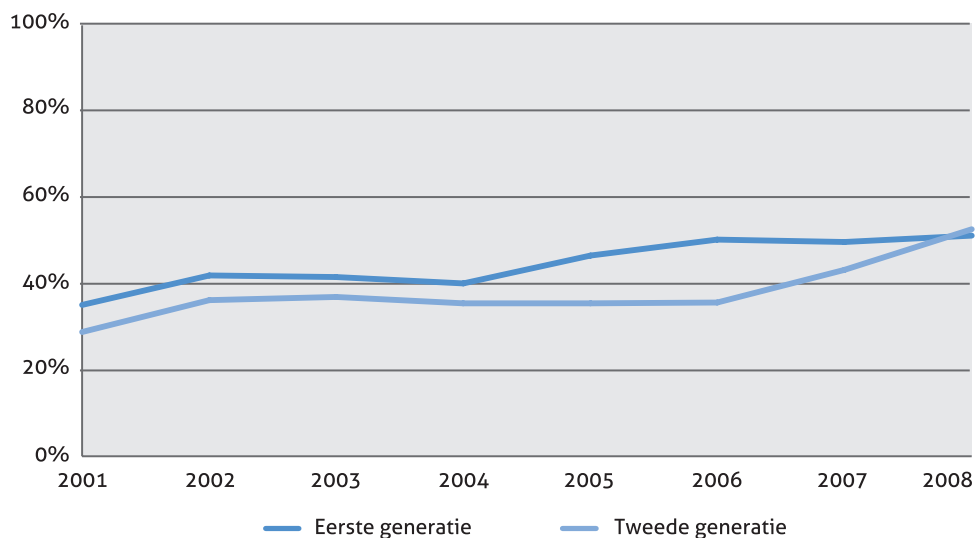
Onze verzamelde gegevens bevatten helaas geen informatie over de Bulgaarse, Slowaakse of Poolse Gentenaars, aangezien dat EU-burgers zijn. We beschikken wel over informatie met betrekking tot de partnerkeuze van andere herkomstgroepen uit Midden- en Oost-Europa. De grootste herkomstgroep qua huwelijken in onze gegevens zijn migranten uit Ex-Joegoslavië. Om trends te analyseren zijn de Gentse migranten uit Ex-Joegoslavië echter te beperkt in aantal. We gebruiken daarom cijfers voor heel België. Vergelijkingen op basis van algemene gemiddelden geven echter aan dat de huwelijkspatronen van Gentse migranten vrij gelijkaardig zijn, waardoor we deze trends kunnen analyseren en extrapoleren voor migranten uit Ex-Joegoslavië uit Gent.

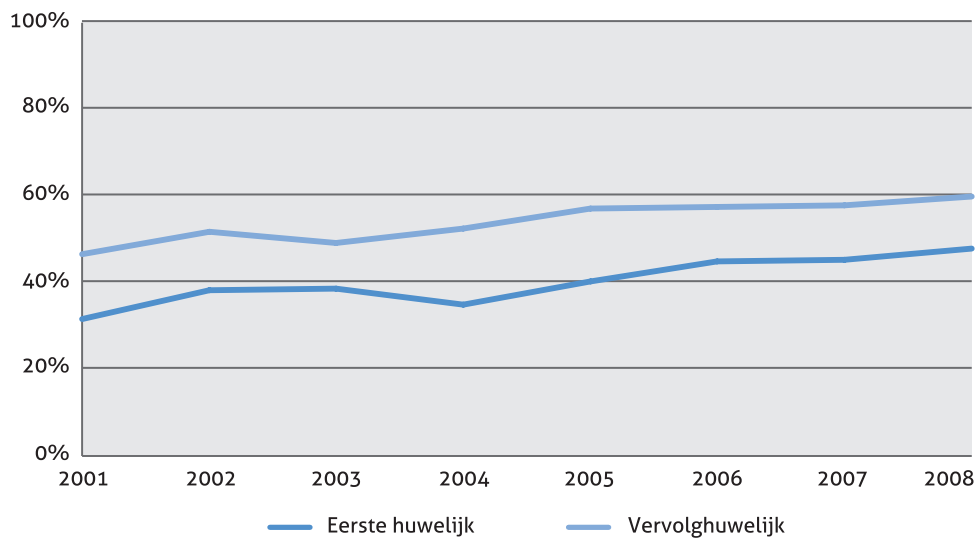
Figuur 4.7. Immigratiehuwelijken bij Ex-Joegoslavische Belgen (2001-2008)

Figuur 4.7 toont duidelijk aan dat immigratiehuwelijken een stijgend fenomeen zijn voor migranten uit Ex-Joegoslavië en dat zowel voor mannen als voor vrouwen, dit in tegenstelling tot wat we net bij Turken en Marokkanen vaststelden. Bij mannen stijgt het percentage huwelijken van 36% naar 53%, bij vrouwen van 29% naar 48%. Steeds meer wordt een partner in het land van herkomst gezocht. Figuur 4.8 toont ook aan dat dit patroon zowel voor de eerste als voor de tweede generatie van toepassing is. Een verschil met de oude migranten is wel dat de groep die huwelijken afsluit voornamelijk uit eerste generatie migranten bestaat (85%). Hoewel immigratiehuwelijken iets vaker voorkomen bij vervolghuwelijken, volgen zowel vervolg- als eerste huwelijken dezelfde stijgende trend (zie Figuur 4.9). Waar een daling in immigratiehuwelijken bij de oude migranten resulteert in een stijging in lokale intra-etnische huwelijken, neemt de stijging in immigratiehuwelijken bij de nieuwe migranten de wind uit de zeilen bij de andere patronen: zowel huwelijken met Belgen als lokale intra-etnische huwelijken komen in vergelijking tot immigratiehuwelijken steeds minder vaak voor.

We kunnen dan ook besluiten dat het patroon van immigratiehuwelijken van de Ex-Joegoslaven op dit moment fundamenteel verschilt van dat van de oude migranten. Waar de laatste een grote groep vormen binnen België en gekenmerkt worden door een daling in immigratiehuwelijken, zien we dat de nieuwe migranten zich nog volop in de fase van de etnische netwerken bevinden. Door het

Figuur 4.8. Immigratiehuwelijken bij Ex-Joegoslavische Belgen naar generatie (2001-2008)

Figuur 4.9. Immigratiehuwelijken bij eerste en vervolghuwelijken van Ex-Joegoslavische Belgen (2001-2008)

ontbreken van een solide groep is men aangewezen op het importeren van een partner. Door die migratie ontwikkelt de groep zich op die manier verder. Hoewel andere groepen uit Midden- en Oost-Europa niet noodzakelijk deze trend zullen overnemen, veronderstellen we dat de invloeden van migratiegeschiedenis en demografische samenstelling ook op hen van toepassing zijn.

4.4. Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we aangetoond dat de partnerkeuze van migranten onderhevig is aan verschillende factoren zoals onder andere de sociaaleconomische achtergrond, de invloed van de omgeving, en de structuur van de huwelijksmarkt. We bekeken ook de algemene eigenschappen van de partnerkeuze van migranten in Gent. Tenslotte hielden we de huwelijkspatronen van de oude en nieuwe migranten tegen het licht van hun specifieke achtergrondkenmerken. Dat levert ons drie belangrijke conclusies op.

Ten eerste is het duidelijk dat de *eenzijdige focus* op de partnerkeuze van slechts een handvol specifieke migrantengroepen er onterecht toe geleid heeft om immigratiehuwelijken aan de Islamitische achtergrond van die groepen toe te schrijven. Immigratiehuwelijken komen bij alle bevolkingsgroepen frequent voor. Alleen is het de etnische afstand van de meerderheid tot de herkomstgroepen, die bepaalt hoe frequent interetnische huwelijken voorkomen. Dit mechanisme zorgt er mee voor dat vooral migranten uit moslimlanden minder vaak interetnisch huwen, terwijl migranten uit andere landen meer geëerde partners zijn. In tweede instantie is het ontbreken van een grote groep binnen België belangrijk voor het niveau van immigratiehuwelijken: indien men aangewezen is op intra-etnische huwelijken en er geen partners binnen de eigen groep aanwezig zijn, dan kan men een partner in het land van herkomst zoeken.

Ten tweede stelden we vast dat de oude migrantengroepen de overgang aan het maken zijn naar een *nieuwe fase van partnerkeuze*. Het afgelopen decennium was er bij Turkse en Marokkaanse Gentenaars een sterke daling in immigratiehuwelijken. Tegelijkertijd zien we dat interetnische huwelijken langzaam maar zeker in aantal beginnen te stijgen. Desondanks wint vooral een huwelijk met een herkomstgenoot binnen België aan populariteit, wellicht als gevolg van etnische barrières en segregatie. Immigratiehuwelijken nemen vooral bij de tweede generatie in sterke mate af, wellicht doordat de nadelen van het importeren van een partner

steeds meer duidelijk worden. Dat wil echter niet zeggen dat immigratiehuwelijken op termijn zullen verdwijnen. De mogelijkheid om een partner te zoeken in het buitenland bestaat nu eenmaal, en is decennialang ook de meest populaire partnerkeuze geweest. Vooral na een eerdere spaak gelopen relatie binnen België zijn velen geneigd om een herkansing aan te gaan in het land van herkomst. Intra-etnische huwelijken worden het dominante patroon, gevolgd door immigratiehuwelijken. Toch lijkt de dalende segregatie er ook voor te zorgen dat het aandeel van huwelijken met etnische Belgen steeds groter wordt, voornamelijk bij de tweede generatie. Hoewel het aandeel voorlopig nog vrij beperkt is, zien we ook daar de laatste jaren een opmerkelijke stijging. Deze trend heeft het potentieel om het etnische landschap, net zoals dit ten gevolge van dalende ruimtelijke segregatie het geval was, danig te hertekenen.

Immigratiehuwelijken worden vanuit politieke hoek vaak geïmagineerd aangezien ze één van de voornaamste toegangspoorten tot België zijn voor de Turkse en Noord-Afrikaanse migranten. Verschillende wetten werden dan ook reeds gestemd om de voorwaarden te verscherpen en zo mogelijk het fenomeen in te perken.³⁵ De vraag is echter in welke mate deze effectief zijn. Een eerste belangrijk punt is immers dat nationale wetgeving in het Europese vrij verkeer van personen weinig doeltreffend is. Zo is gebleken dat na de invoering van een gelijkaardige wet in Nederland heel wat genaturaliseerde Turken en Marokkanen zich tijdelijk in een buurland vestigen en van daaruit een partner overbrengen uit het herkomstland. Een nationale wet invoeren in België kan hetzelfde effect hebben: immigratiehuwelijken worden er niet door tegengehouden maar hoogstens administratief en technisch moeilijker. Een tweede, veel belangrijker punt, is echter dat een daling in immigratiehuwelijken reeds is ingezet vóór de invoering van de wet. Het is voorlopig nog onduidelijk wat het effect zal zijn van de recente wetgeving, maar één ding is in elk geval al duidelijk: de wind van verandering waait vanuit de etnische groepen zelf. Het is misschien als overheid efficiënter om dit veranderingsproces van onderuit verder te stimuleren in plaats van van bovenaf bepaalde partnerkeuzes trachten te verhinderen.

Ten slotte zien we een *stijging van de immigratiehuwelijken* bij de meer recent aangekomen Ex-Joegoslaven. Deze nieuwe migranten zitten nog volop in de fase van de etnische netwerkvorming. Hierdoor is de intra-etnische huwelijksmarkt in België voor hen nog zeer beperkt. Bij een gebrek aan partners in België zoeken ze bijgevolg een partner in het land van herkomst. Op die manier wordt de Ex-Joegoslavische groep in België groter. Indien de geschiedenis van de oude migranten zich herhaalt, en dat ziet er op basis van de laatste evoluties

naar uit, evolueren ze naar het huwelijkspatroon van etnische enclaves, gekenmerkt door een laag aantal interetnische huwelijken en een hoog aandeel immigratiehuwelijken.

Noten

- 1 Waters, M.C. & Jiménez, T.R. (2005). Assessing immigrant assimilation: new empirical and theoretical challenges. *Annual review of sociology*, 31, 105-25.
- 2 Hoewel we zowel huwelijken als wettelijke samenwoning bekijken, spreken we soms, omwille van de leesbaarheid, over huwelijken. Tenzij anders aangegeven gebruiken we dat als pars pro toto om alle wettelijk geregistreerde partnerschappen mee aan te duiden.
- 3 63.2% van alle verblijfsvergunningen die in 2005 werden afgeleverd was voor familiale redenen, wat zowel gezinshereniging als gezinsvorming inhoudt. Deze laatste groep is bovendien de grootste binnen de familie-verblijfsvergunningen. Zie: Lodewyckx, I., Timmerman, C. & Wets, J. (2011). *op cit.*
- 4 Zie: Beck-Gernsheim, E. (2007). Transnational lives, transnational marriages: a review of the evidence from migrant communities in Europe. *Global networks*, 7 (3), 271-288.
Lievens, J. (1999). Family-forming migration from Turkey and Morocco to Belgium: the demand for marriage partners from the countries of origin. *International migration review*, 33, 717-744.
- 5 Abd Al-Ari, H. (1995). *The family structure in Islam*. Plainfield: American trust publications. Over het gebruik van Islam als sleutel tot verklaring, zie: Zemni, S. (2009). *op cit.*
- 6 Coontz, S. (2005). *Marriage, a history: from obedience to intimacy or how love conquered marriage*. New York: Viking.
- 7 Kalmijn, M. (1998). Inter-marriage and homogamy: causes, patterns, trends. *Annual review of sociology*, 24, 395-421. De bespreking van deze factoren is ook grotendeels op het werk van Kalmijn gebaseerd.
- 8 Jacobs, D. & Rea, A. (2011). *Op. cit.*
Lamote, C. & Van Damme, J. (2011). *Op. cit.*
Neels, K. & Stoop, R. (2000). *Art. cit.*
- 9 Lievens, J. (1998). Interethnic marriage: bringing in the context through multilevel modelling. *European journal of population*, 14, 117-155.
- 10 Kalmijn, M. (1998). Inter-marriage and homogamy: causes, patterns, trends. *Annual review of sociology*, 24, 395-421.
- 11 Ibidem.

- 12 Huijnk, W., Verkuyten, M. en Coenders, M., 2010. Inter-marriage attitude among ethnic minority and majority groups in the Netherlands: the role of family relations and immigrant characteristics. *Journal of comparative family studies*, 41 (4), 389-414.
- 13 Blau, P.M. (1977). *Inequality and heterogeneity: a primitive theory of social structure*. New York: Free Press.
- 14 Yalçın, H. et al. (2006). *Verliefd, verloofd... gemigreerd. Een onderzoek naar Turkse huwelijksmigratie in Vlaanderen*. Antwerpen: Steunpunt gelijkekansenbeleid.
- 15 Hooghiemstra, E. (2003). *Trouwen over de grens: achtergronden van partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en cultureel planbureau.
- 16 Zwitserland behoort op zich niet tot de Europese Economische Ruimte, maar werd door ons aan de lijst toegevoegd teneinde alle migranten uit West-Europese landen uit te sluiten.
- 17 Zie gegevens van de Algemene Directie Socio-Economische Indicatoren via <http://statbel.fgov.be>.
- 18 Corijn, M. (2012). *Tien jaar wettelijke samenwoning in België*. Brussel: Studiedienst Vlaamse Regering.
- 19 Corijn, M., Sodermans, A.K. & Vanassche, S. (2011). *Zijn jongeren in Vlaanderen van plan om te huwen (en te scheiden)?* Brussel: Studiedienst Vlaamse Regering.
- 20 Zie gegevens van de Algemene Directie Socio-Economische Indicatoren via <http://statbel.fgov.be>.
- 21 Dit aantal wijkt af van het aantal huwelijken. We zijn immers geïnteresseerd in elke keuze die door migranten in Gent gemaakt wordt . Dat wil dan ook zeggen dat lokale intra-etnische huwelijken telkens twee keer voorkomen in de dataset, omdat in dat geval niet 1 resident een partner heeft gekozen, maar 2. Indien we deze huwelijken niet dubbel zouden tellen, zou het percentage lokale interetnische huwelijken onderschat worden.
- 22 Om echt een procentuele verhouding te kunnen berekenen, hanteren we wel een minimum van 15 partnerkeuzes tijdens de periode 2001-2008 om opgenomen te worden in tabellen en grafieken.
- 23 Althans, van alle derdelanden. Zie gegevens van de Algemene Directie Socio-Economische Indicatoren via <http://statbel.fgov.be>.
- 24 Hiermee willen we geen heteronormatief discours mee voeren. Alleen stellen we vast dat, van de 4718 partnerkeuzes van alle Gentse migranten in onze gegevens slechts 15 homoseksuele (0.3%) partnerkeuzes zijn. Hierdoor besluiten we dat we geslachtsverhoudingen een belangrijke invloed op de partnerkeuze van migranten uitoefenen.
- 25 Dribe, M. & Lundh, C. (2011). Cultural dissimilarity and intermarriage. A longitudinal study of immigrants in Sweden 1990-2005. *International migration review*, 45 (2), 297-324.

- 25 Abd Al-Ari, H. (1995). *The family structure in Islam*. Plainfield: American trust publications.
- 26 Clycq, N. (2012). *Art. cit.*
- 27 Deschamps, L. (2005). De internationalisering van de 'Vlaamse' huwelijksmarkt, een oriënterende schets. In: Caestecker, F. (red.). *Huwelijksmigratie, een zaak van de overheid?* Leuven: Acco, 37-46.
- 28 Desmet, G. et al. (2011). *Partnarmigratie van derdelanders naar Vlaanderen en Brussel. Een kwantitatieve en kwalitatieve studie in opdracht van de Vlaamse Overheid en het Europees Integratie Fonds*. Beschikbaar via <http://www.inburgering.be>.
- 29 Van Kerckem, K., Van der Bracht, K. & Van de Putte, B. (2012). "I do not want one from Turkey". *A mixed-method analysis of changing trends in partner choice among Turkish Belgians*. (Te verschijnen)
- 30 Eeckhaut, M. et al. (2011). Partner selection and divorce in ethnic minorities: distinguishing between two types of ethnic homogamous marriages. *International migration review*, 45(2), 269-296. Bij Turken lopen huwelijken met Belgen het hoogste risico op echtscheiding, maar houdt partnarmigratie meer risico in dan lokale intra-etnische huwelijken, bij Marokkanen is partnarmigratie het meest 'risicovolle' huwelijkspatroon.
- 31 Van Kerckem, K., Van der Bracht, K. & Van de Putte, B. (2012). *Art. cit.*
- 32 Bij huwelijken van eerste generatie Turken zijn 60% vervolghuwelijken, bij Marokkanen zelfs 71%. Bij de tweede generatie is dat slechts 16% en 14% voor respectievelijk Turken en Marokkanen.
- 33 Lievens, J. (1999). *Art. cit.*
- 34 Daarbij dient wel een kanttekening gemaakt te worden. Partnarmigratie is voor de nieuwe migranten, door het vrij verkeer van personen binnen de Europese Unie, van minder groot belang dan voor de oude. Waar gezinsvorming of gezinshereniging zowat de enige mogelijkheden zijn om vanuit Turkije en Marokko legaal naar België te migreren, is partnarmigratie als migratiestrategie niet 'nodig' voor EU-burgers: Zij kunnen zich vrij verplaatsen en vestigen in België. Desalniettemin zal voor bepaalde personen een huwelijk met iemand die reeds in België gevestigd is, aantrekkelijk zijn indien men zich in België wil vestigen. Bovendien heeft dit aspect enkel een impact op de migratiedruk vanuit het land van herkomst. Vanuit de residenten in België, kan er nog altijd een vraag naar huwelijksmigranten zijn. Op dat moment zijn emigranten die in België wonen nog altijd interessante partners voor de mensen in het land van herkomst. Daardoor is het effect van het vrij verkeer van personen op het fenomeen van partnarmigratie eerder beperkt. Een mogelijk effect is wel dat feitelijke samenwoning bij de nieuwe migranten wel mogelijk is, terwijl dat minder evident is bij de oude migranten. Het is echter onduidelijk of feitelijke samenwoning inderdaad vaker voorkomt bij de nieuwe migranten.
- 35 De laatste belangrijke wijziging van de wet op gezinshereniging dateert van 2011.

Hoofdstuk 5

Op een keerpunt tussen oude en nieuwe migratie

Ömer beseft dat hij op een belangrijk kruispunt in zijn leven staat. Veertig jaar nadat zijn vader Emirdağ achter zich heeft gelaten om een betere toekomst te zoeken in België is het zijn beurt om het ouderlijk huis te verlaten. Na zijn studies automechanica aan het Koninklijk Technisch Atheneum kon hij meteen aan de slag in de garage van zijn oom Abdullah. Hij hoopt ooit zelf eigenaar te kunnen worden van zijn eigen 'Garage Ömer'. Nu heeft hij echter andere zorgen aan het hoofd: de zoektocht naar een geschikt stekje voor zijn prille gezin. Hij weet nog niet waar hij precies zal wonen, maar het zal in elk geval wel in Gent zijn. In Gent is hij geboren en getogen en daar ligt ook zijn toekomst.

Het verhaal van Hristo in België moet daarentegen nog grotendeels geschreven worden. Op aanraden van vrienden, die hem zijn voorgegaan, is hij in 2009 in België aangekomen. De mooie toekomst die hij zich had voorgesteld, loopt echter niet van een leien dakje. Aangezien hij noch een Belgisch diploma heeft, noch het Nederlands goed beheerst, kan hij enkel aan de slag in een bouwbedrijf. Hij werkt er lange dagen en vaak zonder contract maar verdient er tenminste meer dan in Bulgarije. Terugkeren vindt hij dan ook geen optie. Enkel voor een bezoek aan de familie keert hij twee keer per jaar nog naar Bulgarije terug. Stiekem hoopt hij tijdens zijn bezoeken ook een Bulgaars meisje te overtuigen om hem naar Gent te vergezellen. Zijn verleden in Bulgarije heeft hij immers achtergelaten voor een toekomst in Gent.

Op dit dubbele keerpunt van de migratiegeschiedenis maken we de balans op van de ontwikkelingen in het verleden en het heden en werpen we een blik op de toekomst. Eén ding mag duidelijk zijn: migratie naar een stad als Gent leest

als een Neverending Story. De eerste letters van het immigratieverhaal werden vijftig jaar geleden geschreven op het moment dat Turkse en Noord-Afrikaanse arbeidsmigranten in België aankwamen. Tot op vandaag worden er nieuwe hoofdstukken aan het verhaal toegevoegd. Eén van die nieuwe hoofdstukken is de komst van de Midden- en Oost-Europese migranten het afgelopen decennium. Tezelfdertijd is er nog geen punt gezet achter het hoofdstuk over de oude migranten. Het hoofdstuk van de oude migranten telt vele pagina's, terwijl dat van de nieuwe migranten nog relatief dun is. In elk geval zullen beide hoofdstukken in de komende decennia gestaag groeien.

Hoewel het verhaal dus nog niet afgerond is, kunnen we wel, door de inzichten die we in dit boek vergaard hebben naast elkaar te leggen, trends voor de toekomst in kaart te brengen. De situatie in de toekomst wordt immers voor een groot deel bepaald door de ontwikkelingen van het verleden en het heden. Eerst kijken we naar het verleden, waarmee we de periode van de arbeidsmigratie tot aan de eeuwwisseling bedoelen. Nadien bespreken we het heden, waarmee we het afgelopen decennium bedoelen, en de ontwikkelingen die zich tijdens deze periode afgespeeld hebben voor zowel de oude als de nieuwe migranten. Vertrekend van dit overzicht blikken we voorzichtig vooruit op de toekomst van de migranten in Gent en België.

5.1. Verleden

De weg die de oude migranten tot dusver hebben afgelegd, is afhankelijk van een drietal factoren. Ten eerste is er de *specifieke migratiegeschiedenis*: wie ging waar naartoe en om welke redenen? Wie precies zette de stap om naar België te migreren? En wat waren hun motieven? Ten tweede is er de *sociaaleconomische situatie* van de migranten. Welke sociaaleconomische positie namen ze na hun migratie in? Ten derde is er de *etnische afstand* tussen de verschillende bevolkingsgroepen. In welke mate zien de etnische Belgen de oude migranten als anders dan zichzelf? De combinatie van deze drie factoren bepaalt in grote mate de huidige plaats van de Turken en Noord-Afrikanen in de Belgische samenleving.

De eerste Turken, Marokkanen, Tunesiërs en Algerijnen kwamen in een specifieke periode en met een specifiek doel naar België. Ze werden tijdens de gouden jaren zestig gerekruteerd als goedkope arbeidskrachten om hard en gevaarlijk werk te verrichten in de zware industrie.¹ Dat bepaalt ook het profiel van de oude

migranten: het waren bijna uitsluitend mannen en ze waren eerder lager opgeleid.² Aangezien zowel de Belgen als de gastarbeiders er aanvankelijk van uitgingen dat de arbeidsmigratie maar tijdelijk was, ondernamen geen van beide partijen echt initiatief om elkaar beter te leren kennen. Duurzame interetnische vriendschap- of partnerrelaties waren eerder uitzonderlijk. De migranten waren voor emotionele en materiële steun voornamelijk op elkaar aangewezen. Ze leefden in kleine groepjes verspreid over de stad. Er waren ook geen structurele voorzieningen om de nieuwkomers de plaatselijke taal aan te leren, laat staan om ze aan het lokale sociale leven te laten deelnemen. De Turken en Noord-Afrikanen leefden eerder naast dan met de Belgen. Dat was de fase van de etnische netwerken.

Toen midden de jaren zeventig de economie er op achteruitging en er een migratiestop in het leven werd geroepen, vroegen veel migranten een permanente verblijfsvergunning aan. Bij gebrek aan Turkse of Noord-Afrikaanse vrouwen in België en door de beperkte contacten met de etnische Belgen, gingen de migranten in het land van herkomst op zoek naar partners. Hierdoor groeiden de Turkse en Noord-Afrikaanse groepen in Gent gestaag in omvang. Toen de Belgische economie zijn industriële activiteiten verder zag teloorgaan, geraakten veel migranten hun job kwijt. Door hun lage opleidingsniveau en gebrekkige beheersing van het Nederlands was het vinden van nieuw werk echter geen sinecure. Intussen verslechterde ook het maatschappelijke klimaat ten opzichte van migranten. Door de 'witte vlucht' ontstonden er migrantenbuurten, migrantenscholen en migrantensectoren.

De etnische enclavevorming was dan ook het antwoord op de omstandigheden waarmee de oude migranten geconfronteerd werden. Ze participeerden economisch en sociaal amper aan de Belgische samenleving en richtten daarom hun eigen samenleving in. Er werden eigen verenigingen, winkels, en cafés uitgebouwd. Er ontwikkelde zich een etnische economie, die op de eigen etnische groep gericht was. Er ontstonden geleidelijk aan ook 'zwarte' scholen. In Gent waren deze etnische enclaves het meest zichtbaar in de Turkse halve maan in het noorden van de stad en de Turkse ster in Ledeborg. Door deze gesloten etnische enclaves bleven de contacten met de etnische Belgen verder beperkt. Het is dan ook niet te verwonderen dat de migranten hun partner vooral binnen de eigen etnische groep vonden. In de buurt, op school en op het werk kwamen ze immers nauwelijks in contact met de etnische Belgen. De overgrote meerderheid vond bovendien een partner in het land van herkomst. Daar zijn ze een begeerde huwelijkspartij als toegangspoort tot een welvarend Europees land. Door deze immigratiehuwelijken bleef het aantal Turken en Noord-Afrikanen verder groeien en werden de etnische enclaves als het ware versterkt en gerevitaliseerd.

5.2. Heden

Het laatste decennium zijn we echter getuige geweest van een keerpunt in de migratiegeschiedenis van de oude migranten. We zagen dat een aantal aspecten van de etnische enclaves in belang afnemen. Ten eerste zijn er stilaan de eerste tekenen dat de oude migranten er *sociaaleconomisch op vooruitgaan*. Voornamelijk de tweede generatie doet het op school en de arbeidsmarkt stilaan beter dan de eerste. Het is echter te vroeg om al over een overwinning te spreken: hoewel de oude migranten nog steeds de buik van het peloton niet bereikt hebben, hebben ze reeds een deel van hun achterstand op de etnische Belgen ingehaald.

Ten tweede nam de *ruimtelijke spreiding* van de Turkse, Marokkaanse, Tunesische en Algerijnse Gentenaars toe. Ze leven nu minder geconcentreerd in een aantal buurten dan tien jaar geleden en zijn meer over de stad verspreid. De Turkse enclave van de halve maan in het noorden van de stad boet ook ruimtelijk aan belang in. We stellen bovendien vast dat, als een gevolg van de sociaaleconomische inhaalrace, een deel van de Turken naar de suburbane, meer welgestelde buurten in de rand van Gent vertrekt.

Ten derde merken we ook op *huwelijksvlak* een aantal opvallende verschuivingen. Het afgelopen decennium is het aandeel immigratiehuwelijken spectaculair afgenomen. Steeds minder Turkse en Marokkaanse Gentenaars huwen een partner uit het herkomstland. Dat is vooral het geval bij de tweede generatie, maar ook in mindere mate bij de eerste. Hoewel de daling spectaculair is, blijft huwen met iemand uit het land van oorsprong echter nog vaak een geldig alternatief: na een spaak gelopen relatie wagen migranten vaker een nieuwe kans in Turkije of Marokko dan ze bij eerste huwelijken doen. Hoewel de aantallen voorlopig nog relatief bescheiden zijn, zien we ook steeds vaker huwelijken met etnische Belgen.

Het laatste decennium beweegt er dus duidelijk iets bij de oude migranten. De relatief gesloten etnische enclaves die in de jaren zeventig en tachtig ontstonden, beginnen plaats te maken voor een etnische mozaïek waarbij de Turken en Noord-Afrikanen meer met dan naast de etnische Belgen leven. De Turkse en Noord-Afrikaanse winkels, verenigingen en andere instituties blijven wel bestaan. Ze zijn nu echter niet meer louter op de eigen groep gericht en gaan ook de interactie met de etnische Belgen aan. Deze trends zetten zich bij de tweede en derde generaties doorgaans sneller door. Zij zijn in België geboren en getogen en zijn bijgevolg meer vertrouwd met de Belgische samenleving dan hun (groot)ouders.

Vreemd genoeg lagen de kiemen van deze stille revolutie net in de gesloten etnische enclaves van de jaren zeventig en tachtig. De etnische economie gaf een deel van de oude migranten de mogelijkheid om er sociaaleconomisch op vooruit te gaan.³ Zo ontstond er een Turkse en Noord-Afrikaanse middenklasse van kleine ondernemers in Gent. Het zijn waarschijnlijk (de kinderen van) deze meer welgestelde migranten die de enclaves verlaten en naar de welgestelde, suburbane buurten trekken. Daarnaast zorgde onder meer de gezins- en huwelijksmigratie voor een sterke aangroei van het aantal Turken en Marokkanen in Gent. Door deze groeiende groepsgrootte waren er ter plaatse wellicht voldoende huwelijkskandidaten beschikbaar, waarna het aandeel immigratiehuwelijken begon te dalen.

Het is echter niet allemaal rozengeur en maneschijn voor de oude migranten. Nog steeds verlaten veel Turken en Noord-Afrikanen ongekwalificeerd de schoolbanken.⁴ Door de flexibilisering en globalisering werken steeds meer mensen in preciaire omstandigheden.⁵ Dat geldt voor zowel de etnische Belgen als de oude migranten. Maar doordat deze laatsten doorgaans lager opgeleid zijn, kunnen ze zich er minder goed tegen wapenen. Het zijn ook zij die de zwaarste klappen van de economische crisis opvangen.⁶ Het resultaat is dat de sociale ongelijkheid binnen de Turkse en Noord-Afrikaanse groepen in België waarschijnlijk is toegenomen.

Eén ding is zeker: bovenstaande trends vonden eerder ondanks dan dankzij de houding van een deel van de etnische Belgen en hun politieke vertegenwoordigers plaats. Tot het einde van de jaren tachtig was er van een migrantenbeleid de naam waardig nauwelijks sprake.⁷ Opgezwepen door het racistische discours van extreemrechts verhardden vervolgens de standpunten van de klassieke partijen tijdens de jaren negentig en stond de publieke opinie steeds negatiever ten opzichte van vreemdelingen.⁸ Na 11 september 2001 was het hek volledig van de dam. Het werd bon ton om over het 'multiculturele drama', 'verloren generaties' en 'kut-Marokkaantjes' te praten.⁹ De etnische afstand is er dus de afgelopen decennia zeker niet kleiner op geworden, wel integendeel. De 'schuld' werd ook dikwijls bij de individuele migrant en zijn 'Cultuur' en 'Religie' gelegd.¹⁰ Steeds meer mensen begonnen in termen van 'Wij' en 'Zij' te denken, zowel onder de etnische Belgen als onder de etnische minderheden. Men zou zich kunnen afvragen waar we reeds zouden gestaan hebben, mocht het politieke en publieke discours minder stigmatiserend en meer emanciperend geweest zijn. Maar dat zijn natuurlijk vijgen na Pasen.

Het laatste decennium waren we daarnaast ook getuige van een tweede keerpunt in de migratiegeschiedenis van België. Door de uitbreiding van de Europese Unie

in 2004 en 2007 is het aantal Midden- en Oost-Europese migranten recentelijk sterk toegenomen. In Gent kwamen er voornamelijk veel Bulgaren, en in mindere mate ook Slowaken en Polen aan. Deze nieuwe migrantengroepen arriveerden in een wereld die in snel tempo aan het veranderen is en die op een aantal punten niet te vergelijken is met de maatschappij waarin de Turkse en Noord-Afrikaanse gastarbeiders aankwamen.

Een eerste verschilpunt is dat de *arbeidsmarkt in België* grondig veranderd is. Waar men in de jaren zestig op zoek was naar goedkope ongeschoolde arbeidskrachten om in de zware textiel- of nijverheidsindustrie te werken, ligt de nadruk nu op een geflexibiliseerde diensteneconomie. Vroeger waren er zware, maar wel stabiele jobs voor laaggeschoolden voor handen. Laaggeschoolde migranten komen nu vaak, als ze al werk vinden, in slecht betaald interim-werk of in illegale of semilegale statuten in de bouw- en agro-nijverheid terecht. Om het wat op flessen te trekken, vroeger werkte Ahmet heel zijn leven met een vast contract aan de band in een textiel fabriek, nu kuist Zuzanna kantoren als interim, legt Grzegorz in het zwart sanitair, en is Stoyan als schijnzelfstandige in de vleesindustrie aan de slag.

Ten tweede zien we dat de nieuwe migratie in een *andere internationale context* gebeurt dan de oude. Sinds de migratiestop van 1974 zijn de grenzen voor arbeidsmigratie quasi gesloten voor de Turken en Noord-Afrikanen. Huwelijks- en gezinsmigratie is hierdoor voor hen het migratiekanaal bij uitstek geworden met als einddoel een permanent verblijf in België. De grenzen zijn voor de nieuwe EU-burgers daarentegen relatief open. Het resultaat is dat de Polen meer aan tijdelijke arbeidsmigratie lijken te doen, de Slowaken meer aan cirkelmigratie doen en enkel de zeer recent aangekomen Bulgaren zich permanent in Gent lijken te vestigen. Deze migratiepatronen sluiten ook meer aan bij hun migratiemotieven. De Poolse migranten komen om voornamelijk economische redenen en velen keren daarom na een aantal jaren terug. De meeste Bulgaren komen echter om zowel economische als sociaal-politieke redenen. Vandaar het meer permanente verblijfspatroon van de Bulgaren.

Een derde verschilpunt is dat de nieuwe migranten in een stad arriveren die reeds de *sporen van decennialange migratie* draagt. De etnische Belgen gaan naar 'witte' scholen, de etnische minderheden naar 'zwarte' scholen. Er zijn welgestelde Belgische wijken, diverse wijken en superdiverse arme wijken. De Gentse wijken zijn echter aan sterke veranderingen onderhevig. Op lokaal vlak is er een etnische economie uitgebouwd en er is door de overheid ook een migrantensector uit de

grond gestampt die de nieuwkomers opvangt. De nieuwe migrantengroepen moeten zich dan ook in deze reeds door migratie getekende wereld inschakelen.

Wat houdt dat nu concreet in voor de nieuwe migranten? Welke pad hebben zij als groep sinds hun aankomst in het heden reeds bewandeld? We bespreken de positie van de drie grootste groepen in Gent: de Bulgaren, de Slowaken en de Polen. Deze groepen hebben in ieder geval één gemeenschappelijk punt: ze zijn pas recentelijk in Gent aangekomen en daardoor nog niet duurzaam verankerd in de stad.

De Polen en Slowaken in de Arteveldestad zitten nog volop in de *fase van de etnische netwerkvorming*. Ze zijn als groep nog relatief klein en hebben bijgevolg nog niet het potentieel om een levensvatbare etnische economie uit te bouwen of zich institutioneel te organiseren. We zien bovendien dat deze Poolse en Slovaakse netwerken zich de afgelopen tien jaar steeds meer over de Gentse buurten verspreid hebben. Door de meer tijdelijke aard van hun verblijven is de residentiële inplanting echter zeer vluchtig en weinig zichtbaar. Als er ergens al kleine concentraties te vinden zijn, dan zijn het de Polen in de studentenbuurten en de Slowaken in de negentiende-eeuwse gordel. Dat we deze nieuwe migranten vooral daar terugvinden is wellicht te wijten aan de relatief goedkope huisvesting in die buurten.

Voor de Bulgaren liggen de kaarten helemaal anders. Zij zijn met veel meer dan de Slowaken en Polen in Gent. Bovendien lijkt hun verblijf veel meer permanent te zijn. Hierdoor zien we de eerste kiemen van een Bulgaarse *enclavevorming* die zich, wellicht omwille van het taalvoordeel dat Turkssprekende Bulgaren hebben, duidelijk ent op de Turkse enclave in Gent. Zo ontstaat er geleidelijk aan een Turks-Bulgaars economisch weefsel in de Arteveldestad. Bovendien beginnen de Bulgaarse Gentenaars zich ook in verenigingen te organiseren. Ruimtelijk zien we dan weer een duidelijke tweedeling binnen de Bulgaarse groep. Een meerderheid van de Bulgaren mengt zich onder de andere Gentenaren met een dalende segregatie tot gevolg. Een aanzienlijke minderheid gaat echter in een beperkt aantal buurten wonen met een grote zichtbaarheid tot gevolg. Niet toevallig zijn dat ook de armere Turkse enclavebuurten. Hierboven zagen we reeds dat een deel van de Turken deze enclavebuurten verlaten hebben. Het is niet ondenkbaar dat de daarbij vrijgekomen goedkopere woningen worden ingenomen door de Bulgaren.

5.3. Toekomst

Tot zover het verleden en het heden. De hamvraag is nu: wat verwachten we voor de oude en nieuwe migranten in de toekomst? Zullen de etnische enclaves van de oude migranten verder afbrokkelen? Worden ze daarbij afgelost door de Bulgaarse enclave of varen zij mee op de golf van mozaïekvorming van hun Turkse burenen? En wat met de kleinere groepen van Slowaken of Polen? Het formuleren van antwoorden op deze vragen is een moeilijke denkoefening. Hieronder wagen we ons aan een voorzichtige poging.

De oude migranten zitten duidelijk op een keerpunt. Het voorbije decennium is er een *onmiskerbare trend naar dalende segregatie*. De Turkse en Noord-Afrikaanse Gentenaars wonen steeds meer in dezelfde buurten als de Belgische Gentenaars. De Turkse enclave is op zijn retour. Het aandeel immigratiehuwelijken is spectaculair gedaald bij Turkse en Marokkaanse Gentenaars. Tegelijk stijgt het aantal Belgisch-Turkse en Belgisch-Marokkaanse huwelijken licht. We vermoeden dat deze trend zich in de komende jaren zal verderzetten om drie redenen. Ten eerste kiest voornamelijk de tweede generatie Turken en Marokkanen ervoor om niet langer een partner in het land van herkomst te zoeken. Aangezien het deze jongeren zijn die de toekomst zullen vormgeven, vermoeden we dat dit een onomkeerbare trend is. Een reden voor deze ommezwaai is dat er binnen de Turkse en Marokkaanse groep stilaan een bewustwording ontstaat over dat immigratiehuwelijken verre van ideaal zijn. De hogere echtscheidingscijfers bij dit type huwelijken hebben vele ogen geopend, wellicht ook bij de ouders die de gevaren zelf ervaren hebben. Ten tweede kennen Turkije en Marokko een stevige economische boom. Ter illustratie, het bruto nationaal inkomen per capita van Turkije is het afgelopen decennium bijna verdriedubbeld en dat van Marokko meer dan verdubbeld.¹¹ Ook andere sociaal-economische indicatoren wijzen in dezelfde positieve richting.¹² De economische drijfveren om naar West-Europa te komen worden dus steeds kleiner. Ten derde versterkten de immigratiehuwelijken en de etnische enclaves elkaar. Dankzij de etnische enclave en haar economische activiteiten slagen de recent gearriveerde Turken en Noord-Afrikanen erin te overleven ondanks een gebrekkige kennis van de plaatselijke taal en gewoontes. De etnische economie steunt dan weer voor een groot stuk op arbeidskrachten (vaak familieleden) die bereid zijn om lange dagen te kloppen voor een appel en een ei. Nu de immigratiehuwelijken aan het dalen zijn, zullen ook de etnische enclaves verder aan belang inboeten, en omgekeerd.

Er zijn echter twee factoren die dit proces aanzienlijk kunnen vertragen dan wel versnellen: de arbeidsmarktpositie en de etnische afstand. Hoewel er een Turkse

en Noord-Afrikaanse middenklasse is ontstaan, hebben we gezien dat het merendeel van de Turkse en Noord-Afrikaanse Gentenaars het nog steeds economisch slechter doet dan de Belgische Gentenaars. Ze zijn vaker werkloos of tewerkgesteld in preciaire jobs. Deze zwakke economische positie zet een rem op de tendens naar desegregatie. In het verleden zijn de etnische enclaves onder meer ontstaan omdat de huizen in die buurten goedkoop waren. Om uit de etnische enclaves te verhuizen heeft men dus voldoende financiële slagkracht nodig. Wanneer de Turkse en Noord-Afrikaanse Gentenaars er sociaaleconomisch op vooruit gaan, kunnen ze ook meer aantrekkelijke huwelijkskandidaten worden voor de Belgische Gentenaars, met een toenemend aantal interetnische huwelijken tot gevolg. De uitdagingen voor de overheid liggen dan ook in het wegwerken van deze achterstand in het onderwijs en op de arbeidsmarkt alsook het reduceren van discriminatie.

Naast de sociaaleconomische positie van de etnische minderheden is ook de etnische afstand tussen de verschillende etnische groepen van belang. We hebben gezien dat de houding van de etnische Belgen tegenover etnische minderheden de laatste decennia enkel negatiever geworden is. Het overbruggen van deze etnische barrières is dan ook één van de grote uitdagingen voor de toekomst. Onderzoek heeft aangetoond dat de media bij hun berichtgeving over etnische minderheden eenzijdig focussen op slecht nieuws.¹³ Een meer genuanceerde verslaggeving dringt zich op. Ook het taalgebruik kunnen we best kritisch tegen het licht houden. Het helpt niet om Turken die in België geboren en getogen zijn nog steeds als 'allochtonen' te labelen, wel integendeel.¹⁴ Dat woord herinnert ons er steeds aan dat etnische minderheden 'niet van hier' zijn. Ook meer contactmogelijkheden zijn tenslotte van belang. Interetnische contacten kunnen op termijn immers tot een kleinere etnische afstand leiden.¹⁵ Hoewel de samenleving steeds meer verkleurt, blijven bepaalde scholen, bedrijven en jeugdbewegingen tot op vandaag 'witte' burchten. Dat is op termijn niet houdbaar.

Betekent dit dat de oude migranten weldra volledig zullen opgaan in de massa? Hoegenaamd niet. De buurten waar de Turkse en Marokkaanse enclaves zich nu situeren zullen wellicht het zwaartepunt van de Turkse en Marokkaanse aanwezigheid blijven. De sporen van decennialange migratiegeschiedenis in een stad veeg je niet in één, twee, drie weg. Ook de Turkse en Marokkaanse verenigingen, cafés en winkels zullen blijven bestaan. In tegenstelling tot vroeger zullen ze echter steeds minder uitsluitend op de eigen etnische groep gericht zijn. Het nieuwe dominante patroon voor de oude migranten wordt hoogstwaarschijnlijk dat van de etnische mozaïek. In dat patroon is er actief contact tussen de verschillende etnische groepen, zonder dat ze evenwel hun 'eigenheid' verliezen.

Hoe zal de toekomst van de nieuwe migrantengroepen in Gent er uitzien? Het antwoord op deze vraag is voor de drie grootste Midden- en Oost-Europese groepen in Gent – de Polen, Slowaken en Bulgaren – telkens anders. Zoals gezegd is de groep *Polen* in Gent vrij bescheiden, zeker in vergelijking met andere steden zoals Antwerpen en Brussel. Aangezien er in deze steden al veel Polen waren, is het onze verwachting dat vooral die andere steden verder Poolse migranten zullen ontvangen. De Poolse migratie naar de Arteveldestad betreft verder voornamelijk arbeidsmigratie en in mindere mate gezinsmigratie. Het karakter van deze migratie is eerder tijdelijk. Velen keren na een aantal jaren terug naar Polen. Daarom denken we niet dat er zich in Gent een Poolse enclave gaat ontwikkelen, noch dat de Poolse-Gentenaars massaal hun partners uit Polen gaan beginnen ‘importeren’.

Ook de *Slowaakse Gentenaars* zijn met relatief weinig. De grote meerderheid onder hen behoort tot de Rom-minderheid die in Slowakije met de nek aangekeken wordt. Deze sociaal-politieke uitsluiting verklaart ook waarom de Slowaken meer aan cirkelmigratie doen. Ze komen voor een tijdje naar België, reizen dan door naar een ander land of keren terug naar Slowakije, om daarna opnieuw naar België te trekken. Zolang de situatie van de Roma in Slowakije niet verbetert, zullen de Slowaken blijven (terug)komen. Afgezien daarvan zien we weinig signalen van een evolutie naar een Slowaakse enclave in Gent. De Slowaakse Gentenaars zijn daarvoor met te weinig en leven te versnipperd. Op sociaaleconomisch vlak zijn er helaas weinig hoopgevende signalen. De Slowaakse Gentenaars zijn voor hun levensonderhoud in grote mate afhankelijk van een OCMW- of werkloosheidsuitkering.¹⁶ Velen onder hen zijn ook laaggeschoold. Voor de overheid komt het erop aan om deze mensen sociaaleconomisch te emanciperen.¹⁷ Anders dreigt structurele marginalisering met allerhande samenlevingsproblemen tot gevolg.

De *Bulgaren* in Gent zijn een compleet ander verhaal. De Bulgaarse Gentenaars vormen een veel grotere groep en hun migratie is meer permanent. De sterke instroom sinds de toetreding van Bulgarije tot de Europese Unie lijkt recentelijk wel verminderd te zijn. Voor deze Bulgaarse Gentenaars kan het momenteel nog alle kanten op.

Eenzijds zien we de eerste kiemen van een *Bulgaarse enclavevorming*. Een minderheid woont immers samen in een beperkt aantal armere buurten en er ontwikkelt zich een Bulgaars-Turkse economie. Het is bovendien niet uitgesloten dat het aandeel Bulgaarse immigratiehuwelijken zal toenemen de komende jaren. Net zoals bij de oude migranten in de jaren zeventig en tachtig en bij de Ex-Joegosla-

ven vandaag de dag is de lokale huwelijksmarkt immers nog vrij beperkt. Nadien is een snelle terugval echter eveneens mogelijk: door de relatief open Europese grenzen hoeven Bulgaren immers niet per se met een Bulgaarse Belg te huwen om zich in België te kunnen vestigen.

Anderzijds zijn er een aantal signalen die er op wijzen dat ze zich in een *Bulgaars-Turks-Belgische mozaïek* gaan inpassen. De ruimtelijke segregatie is bij de Bulgaarse Gentenaars aan het dalen. De eerste Bulgaarse vereniging stelt zich expliciet op als aanspreekpunt voor het Gentse stadsbestuur. Het vakbondslidmaatschap van de Bulgaarse Gentenaars ligt opmerkelijk hoog. Dat zijn allemaal tekenen dat de Bulgaarse groep in Gent zich minder op zichzelf terugplooit en zich toegankelijk opstelt om met de andere Gentenaars en Gentse organisaties te interageren.

Welke pad de Bulgaarse Gentenaars uiteindelijk zullen opgaan, zal ook voor hen voor een groot deel afhangen van dezelfde twee factoren: hun sociaaleconomische positie en de etnische afstand. Op beide fronten is er nog veel werk aan de winkel. Zo zijn de Bulgaarse Gentenaars voornamelijk tewerkgesteld in de onderste regionen van onze samenleving. In het politieke en publieke discours zijn ze daarbovenop ook nog eens kop van jut. Na de oude migranten heeft Gent blijkbaar zijn nieuwe Stropdragers gevonden. Ondanks een aantal positieve signalen zijn we daarom momenteel eerder pessimistisch over de toekomst van de Bulgaarse Gentenaars.

5.4. Conclusie

Dit boek begonnen we met de vraag hoe het leven van de migrant er in de toekomst gaat uitzien. Aan de hand van harde sociaaleconomische en demografische cijfers hebben we voor de grootste migrantengroepen in Gent verschillende scenario's geschetst. De voorspellingen gaan van een Turks-Belgische mozaïek over Bulgaarse enclavevorming tot Slowaakse marginalisering. Deze scenario's zijn natuurlijk niet vaststaand. Hun ontwikkeling zal afhankelijk zijn van tal van factoren, waaronder de sociaaleconomische mogelijkheden in België en in de landen van oorsprong, het migratiebeleid op nationaal en Europees niveau, het discours over etnische minderheden in de media en de politiek, enz. Wat echter wel zeker is, is dat het Gentse stadsbeeld er de komende decennia volledig anders gaat uitzien. Niet alleen zullen er steeds meer mensen wonen met een

verschillende etnische achtergrond, de diversiteit zal zich ook uitbreiden naar steeds meer buurten. Hierdoor zullen ook de sociale contacten tussen de verschillende etnische groepen noodgedwongen toenemen.¹⁸ Dat zal ongetwijfeld in bepaalde gevallen gepaard gaan met meer spanningen. Maar onderzoek toont ook aan dat deze interetnische contacten op termijn tot een grotere betrokkenheid en een betere wederzijdse beeldvorming kunnen leiden.¹⁹ Er blijft nog een lange weg af te leggen, maar voor het eerst vonden we aanwijzingen dat in de toekomst de verschillende etnische groepen in België niet langer naast maar met elkaar zullen leven.

Noten

- 1 Martens, A. (1973). 25 jaar wegwerparbeiders. Het Belgische immigratiebeleid na 1945. *Gids op Maatschappelijk Gebied*, 64 (9), 675-696.
De Bock, J. (2012). *Art. cit.*
- 2 Haex, J. (1972). *Op. cit.*
Reniers, G. (1999). *Art. cit.*
- 3 Deze verklaring sluit aan bij het sociale stijgingsperspectief, zoals uitgewerkt in Oosterlynck, S. & Schillebeeckx, E. (2012). *Art. cit.*
- 4 Lamote, C. & Van Damme, J. (2011). *Op. cit.*
- 5 Burrows, R. & Loader, B. (1994). *Towards a post-Fordist welfare state?* Londen: Routledge.
Standing, G. (2011). *The precariat: the new dangerous class*. Londen: Bloomsbury Academic.
- 6 VDAB (2009). *Allochtonen op de arbeidsmarkt*. Brussel: VDAB.
- 7 Blommaert, J. (2011). *Op. cit.*
- 8 Meuleman, B. & Billiet, J. (2005). *Art. cit.*
- 9 De Smet, Y. (2002). Over kut-Marokkaantjes, hondendrollen en Jean-Marie Le Pen. *De Morgen*, 24 april 2002.
Scheffer, P. (2000). Het multiculturele drama. *NRC Handelsblad*, 29 januari 2000.
- 10 Schinkel, W. (2008). *De gedroomde samenleving*. Kampen: Klement.
- 11 Bruto nationaal inkomen per capita (Atlas methode): Voor Turkije is het gestegen van \$3460 in 2002 naar \$10410 in 2011; Voor Marokko dan weer van \$1300 in 2002 naar \$2970 in 2011. Bron: <http://data.worldbank.org/country>
- 12 Andere indicatoren zijn bijvoorbeeld de armoedecijfers, de geletterdheid, de schoolparticipatie en de werkloosheidscijfers. Bron: <http://data.worldbank.org/country>

- 13 De Ridder, K. (2010). *De witte media. Of waarom 'allochtonen' altijd slecht nieuws zijn*. Leuven: Lannoo Campus.
- 14 Lees in dit verband ook: Schinkel, W. (2008). *Op. cit.*
Verhaeghe P.P. (2010). *De discursieve kracht van het begrip 'Allochtoon'*. Poliargus-paper, volume 1.
- 15 Allport, G. (1954). *Op. cit.*
Pettigrew, T. (1998). *Art. cit.*
Pettigrew, T. & Tropp, L. (2006). *Art. cit.*
Dhont, K., Van Hiel, A., De Bolle, M., et al. (2011). *Art. cit.*
Savenkoul, M., Scheepers, P., Tolsma, J., et al. (2011). *Art. cit.*
- 16 Integratiedienst Gent (2012). *Op. cit.*
- 17 In haar beleidsplan heeft Stad Gent hier ook concrete plannen voor. Zie: Reynebeau, G. (2012). *Op. cit.*
- 18 Vervoort, M. & Dagevos, J. (2011). *Art. cit.*
Vervoort, M., Flap, H. & Dagevos, J. (2011). *Art. cit.*
Vervoort, M. (2012). *Art. cit.*
- 19 Allport, G. (1954). *Op. cit.*
Pettigrew, T. (1998). *Art. cit.*
Pettigrew, T. & Tropp, L. (2006). *Art. cit.*
Dhont, K., Van Hiel, A., De Bolle, M., et al. (2011). *Art. cit.*
Savenkoul, M., Scheepers, P., Tolsma, J., et al. (2011). *Art. cit.*

Begrippen en definities

ARBEIDSMIGRANTEN

Migranten die om te werken naar België komen. De term dient vaak ook als *pars pro toto*: men duidt er niet enkel de arbeiders zelf mee aan, maar ook het hele gezin dat met de arbeiders mee migreert.

ARBEIDSVERGUNNING

Document die inwoners van *derdelanden* nodig hebben om te mogen werken in België.

ASIELZOEKER

Persoon die bescherming aanvraagt in een ander land dan zijn thuisland omdat hij in gevaar is en dat thuisland niet in staat is om voldoende bescherming te bieden. De voorwaarden voor asiel zijn internationaal vastgelegd in de vijfde Conventie van Genève (1951).

ASSIMILATIEMODEL

Model dat er voor pleit om migranten volledig op te nemen in de samenleving, waarbij migranten hun taal en leefgewoonten laten vallen en de taal en leefgewoonten van de etnische meerderheid overnemen. Hierdoor bekomt men dat de migranten op termijn niet meer te onderscheiden zijn van de meerderheid.

BEVOLKINGSREGISTER

Alle personen die zich als inwoner van een Belgische gemeente ingeschreven hebben, ongeacht de nationaliteit. Vormt samen met onder andere het *wachregister*, het *vreemdelingenregister* en het *rijksregister*.

BILATERALE AKKOORDEN

Akkoorden tussen België en *herkomstlanden* met het oog op afspraken en maatregelen met betrekking tot de arbeidsmigratie op zich, alsook de opvang en tewerkstelling van die migranten bij aankomst.

BRUIDDONORLANDEN

Landen waarvan de migratiestromen richting België, en andere Westerse landen, voornamelijk bepaald worden door *huwelijksmigratie*. Daarbij gaat het bijna uitsluitend om een vrouwelijke partnermigrant en een man uit de etnische meerderheid. Typische voorbeelden zijn Thailand en de Filipijnen.

BUURTQUOTIËNTEN

Een maat die op het niveau van de buurt de over- of ondervertegenwoordiging van etnische minderheden weergeeft. Een buurtquotient is de verhouding tussen het percentage van een bepaalde etnische groep in de buurt ten opzichte van de algemene percentage van die etnische groep in de stad. Indien de buurtquotient van een etnische groep groter is dan 1 dan is die etnische groep oververtegenwoordigd in een buurt: er zijn meer leden van die etnische groep in die buurt dan over het algemeen in de volledige stad. Indien de buurtquotient 1 is, is er een evenredige vertegenwoordiging in de buurt. Indien de buurtquotient kleiner is dan 1, dan is er een ondervertegenwoordiging.

CONCENTRATIE

Wanneer etnische groepen niet evenredig verdeeld zijn over het volledige grondgebied van een bepaalde stad of regio, maar oververtegenwoordigd zijn in bepaalde deelgebieden, dan spreekt men van ruimtelijke concentratie. Zie ook *segregatie*.

DEMOGRAFISCH EVENWICHT

Term die aanduidt dat er, voor wat betreft de voornaamste bevolkingskenmerken, geen extreme verschillen tussen de groepen zijn. In dit opzicht verwijst men bijvoorbeeld vaak naar een geslachtsevenwicht, waarbij men bedoelt dat er (ongeveer) evenveel mannen als vrouwen in een bepaalde bevolkingsgroep zijn. Een onevenwicht heeft een duidelijke invloed op het demografische gedrag van een bepaalde groep. Zie ook *geslachtsratio*.

DERDELANDERS

Juridische term waarmee personen worden bedoeld die afkomstig zijn uit een land dat niet behoort tot de 27 landen van de Europese Unie, aangevuld met IJsland, Liechtenstein, Noorwegen en Zwitserland.

DRIEJAARLIJKSE GEMIDDELDEN

Statistische methode die gebruikt wordt om sterk schommelende trends uit te vlakken tot duidelijke trends op langere termijn. Daarbij wordt niet het normale cijfer van een bepaald jaar gegeven maar wel het gemiddelde van dat jaar en het voorgaande en volgende jaar. Hierdoor worden het eerste en laatste jaar van een tijdreeks echter niet weergegeven: van het eerste jaar van de tijdreeks beschikken we over geen gegevens van het voorgaande jaar, waardoor dat eigenlijk slechts een tweejaarlijks gemiddelde zou zijn. Het laatste jaar is analoog: we beschikken niet over het volgende jaar.

EERSTEGENERATIEMIGRANTEN

Personen die in het buitenland geboren zijn en naar België gemigreerd zijn. Zie ook *tweedegeneratiemigranten*.

ETNISCHE AFKOMST

Etniciteit is een omstreden begrip. Om er toch gebruik van te kunnen maken, definiëren we etniciteit op basis van origine. We kijken daarbij niet alleen naar het geboorteland van de persoon zelf, maar ook naar het geboorteland van zijn of haar ouders en grootouders. Een etnische Turk is bijvoorbeeld iemand die minstens één ouder of grootouder heeft die in Turkije geboren is. Deze operationalisatie is uiteraard niet ideaal. Door ons te baseren op nationaliteiten is onze indeling dan ook eerder etnisch-nationaal dan etnisch-sociaal, waardoor we ook een onderscheid kunnen maken tussen bijvoorbeeld Turkssprekende Bulgaren en andere etnisch-sociale groepen. Aan de hand van de gegevens waarover we beschikken is dit echter de best mogelijke indeling.

ETNISCHE AFSTAND

Een gevoel van verschil dat bestaat tussen twee etnische groepen. *Etnische Belgen* percipiëren een kleinere etnische afstand ten opzichte van Nederlanders dan ten opzichte van Turken en Marokkanen. De etnische afstand wordt belangrijker naarmate de identificatie met de *etnische groep* sterker wordt.

ETNISCHE BELGEN

Personen waarvan zowel de ouders als grootouders in België geboren zijn.

ETNISCHE ECONOMIE

Een economische niche van bedrijven, winkels en horecazaken, gedragen door de leden van een specifieke etnische groep. De etnische economie ontstaat als reactie op de structurele achterstelling op de reguliere arbeidsmarkt en/

of vanuit een economische behoefte naar specifieke 'etnische' producten en diensten. In de fase van etnische enclaves en *etnische clusters* heeft de etnische economie enkel klanten van binnen de eigen etnische groep of andere etnische minderheidsgroepen. In de fase van de *etnische mozaïek* is het klantenbestand etnisch diverser.

ETNISCHE ENCLAVES

Zie hoofdstuk 1 voor een uitgebreide bespreking.

ETNISCHE CLUSTERS

Zie hoofdstuk 1 voor een uitgebreide bespreking.

ETNISCHE GROEP

Verzameling van alle personen met dezelfde *ethniciteit*.

ETNISCHE MINDERHEIDSGROEPEN

In België is het zo dat de Etnische Belgen de meerderheid uitmaken. Alle andere etnische groepen zijn minderheidsgroepen. Zie *ethniciteit*.

ETNISCHE MOZAÏEK

Zie hoofdstuk 1 voor een uitgebreide bespreking.

ETNISCHE NETWERKEN

Zie hoofdstuk 1 voor een uitgebreide bespreking.

GASTARBEIDERS

Oorspronkelijke term die gebruikt werd om *arbeidsmigranten* aan te duiden. Daarmee ging men er van uit dat de arbeiders tijdelijk te gast waren in België voor de periode van de tewerkstelling. Toen duidelijk werd dat de migratie permanent was sprak men van migranten in plaats van gasten.

GEDETACHEERDEN

Een gedetacheerde werknemer is een persoon die een arbeidsprestatie verricht in België en die gewoonlijk werkt op het grondgebied van één of meer andere lidstaten van de Europese Unie, hetzij is aangeworven in een andere lidstaat dan België. De gedetacheerde arbeidskracht is niet onderworpen aan de Belgische sociale zekerheid, maar wel aan deze van zijn land van herkomst.

GESLACHTSRATIO

De verhouding van het aantal personen van hetzelfde geslacht ten opzichte van het aantal personen van het andere geslacht. Hier gebruiken we het aantal mannen in de teller. Een geslachtsratio van 100 wijst op een *demografisch evenwicht* op het vlak van geslacht. Een geslachtsratio die hoger is dan 100 wijst op een overschot aan mannen, indien hij lager is dan 100 is er een overschot aan vrouwen.

GETTO

Een getto is een stadswijk die gedomineerd wordt door één etnische minderheidsgroep. De leden van die etnische groepen worden omwille van racisme quasi gedwongen om in de getto te wonen. Puur numeriek spreekt men van een getto wanneer meer dan 70% van de inwoners van een wijk tot eenzelfde etnische minderheidsgroep behoort en wanneer meer dan twee derden van de leden van die etnische groep in die wijk woont.

GEZINSHERENIGING

Personen die naar België migreren op basis van familiebanden met iemand die reeds in België verblijfsrecht heeft.

GEZINSMIGRATIE

Overkoepelende term die gebruikt wordt om de migratie in het kader van zowel *gezinshereniging* als *gezinsvorming* aan te duiden.

GEZINSVORMING

Personen die migreren in het kader van een huwelijk, of wettelijke samenwoning, met iemand die in België woont. Het verschil met gezinshereniging is niet altijd duidelijk en is strikt genomen enkel een onderscheid in de categorie van het visum dat wordt verleend om naar België te migreren: wanneer iemand gehuwd is vóór de migratie dan krijgt hij of zij een visum met het oog op hereniging, indien het huwelijk in België moet plaatsvinden na migratie, dan betreft het een visum voor gezinsvorming. *gezinshereniging* is dus breder: gezinsvorming duidt enkel op een wettelijke partner, gezinshereniging op alle familiebanden. Zie ook *immigratiehuwelijken*.

HERKOMSTLAND

Het land waaruit migranten afkomstig zijn. Hoewel strikt genomen niet alle etnische Turken in België migranten zijn, de tweede generatie is immers in België geboren, bedoelen we met herkomstland het land waaruit men zelf of eventueel de ouders of grootouders zijn gemigreerd.

HUWELIJKSMIGRATIE

Migratie met het oog op een huwelijk met een persoon die in een ander land verblijft. De migratie kan zowel voor als na het huwelijk plaatsvinden. Zie ook *gezinsvorming* en *gezinshereniging*.

HUWELIJKSPATRONEN

De verhouding van verschillende types van partnerkeuze bij etnische groepen. Bij bepaalde etnische groepen kiest men bijvoorbeeld veel vaker voor *immigratiehuwelijken* dan bij andere groepen. Een huwelijkspatroom is afhankelijk van een aantal achtergrondkenmerken van de etnische groepen en kan als dusdanig ook evolueren. Zie hoofdstuk 4 voor een uitgebreide bespreking.

IMMIGRATIEHUWELIJKEN

Een huwelijk waarbij één partner in België woont en de andere partner voor het huwelijk in het buitenland woont en in het kader van het huwelijk nadien naar België verhuist. Indien die partner een nationaliteit heeft van een niet-EU land verkrijgt die partner meestal verblijfsrecht door het huwelijk met iemand die wel verblijfsrecht heeft in België. Algemeen bekende voorbeelden zijn Turkse migranten die een partner zoeken in het land van herkomst of Belgen die een Filipijnse vrouw huwen.

INSTITUTIONELE UITBOUW

Binnen etnische enclaves treedt vaak een institutionele uitbouw op: voor alle instituties die in de samenleving aanwezig zijn heeft de etnische groep een eigen alternatief zodat ze enkel in contact komen met herkomstgenoten. Zo zijn er bijvoorbeeld Turkse bakkers, kappers, dokters, winkels, verenigingen, gebedshuizen, enz.

INTRA-ETNISCHE HUWELIJKEN

Een huwelijk tussen twee personen van twee verschillende etnische groepen. Zie hoofdstuk 4 voor een uitgebreide bespreking.

KLASSIEKE MIGRANTENGROEPEN

Zie *oude migranten*.

LIMOSA

Vanaf 1 april 2007 moeten buitenlandse werknemers, zelfstandigen en stagiairs, die tijdelijke of gedeeltelijk in België komen werken, hun activiteiten op voorhand aan de Limosa-dienst van Belgische overheid melden.

MAATSCHAPPELIJKE POSITIE

Zie *sociaaleconomische positie*.

NETTO BELASTBAAR INKOMEN

Het totale netto-jaarinkomen min de fiscale aftrekken.

NIEUWE GENTENAARS

Migranten die in Gent verblijven.

NIEUWE MIGRANTEN

De migranten die afkomstig zijn uit andere landen dan de landen waarvan de *oude migranten* afkomstig zijn en die vooral de laatste decennia naar België gemigreerd zijn. In dit boek focussen we voornamelijk op de migratiestromen uit Oost-Europa die op gang kwamen sinds het toetreden van voormalige Oostbloklanden tot de Europese Unie tijdens het afgelopen decennium, met name migranten uit Bulgarije, Polen en Slowakije.

OUDE MIGRANTEN

De etnische groepen die vooral voor de *migratiestop* van 1974 naar België migreerden in het kader van grootschalige arbeidsmigratie. Deze waren voornamelijk afkomstig uit het Middellandse Zeegebied. Hoewel tot deze groep ook Europese migranten, zoals Italianen en Grieken, behoren, focussen we hier enkel op Turken en Marokkanen.

PERMANENTE MIGRATIESTOP

Wijst op het stopzetten in 1974 van het tot dan toe gevoerde beleid van importeren van arbeidskrachten uit het buitenland. De arbeidsmigratie werd daarmee in grote mate een halt toegeroepen. De term is echter misleidend: de migratie is daarmee helemaal niet gestopt. *rbeidsmigratie* werd vervangen door vooral migratie in het kader van *gezinshereniging* en *gezinsvorming*.

REGULARISATIE

Het toekennen van verblijfsrecht aan personen die reeds in België verblijven zonder op dat moment over verblijfsrecht te beschikken.

RIJKSREGISTER

Bevat alle personen die zijn opgenomen in het *bevolkingsregister*, het *vreemdelingenregister* en het *wachtregister*, alsook de Belgen die in het buitenland wonen.

SECUNDAIRE ARBEIDSMARKT

Een verzamelterm waarmee jobs worden bedoeld die over het algemeen minder gewaardeerd worden omwille van geringe werkzekerheid, slechte werkomstandigheden, lage verloning, enz. Daartegenover staat de primaire arbeidsmarkt. Etnische minderheden zijn vooral aangewezen op de secundaire arbeidsmarkt, etnische Belgen eerder op de primaire arbeidsmarkt.

SEGREGATIE

Het scheiden van mensen op basis van bepaalde kenmerken. Er zijn verschillende kenmerken op basis waarvan segregatie plaatsvindt. De meest bekende zijn sociaaleconomische en etnische segregatie. Het fenomeen kan ook verschillende vormen aannemen: het kan ruimtelijk zijn, waarbij mensen gescheiden wonen, maar ook bijvoorbeeld schoolsegregatie, waarbij migranten en niet-migranten naar verschillende scholen gaan. Zie hoofdstuk 3 voor een uitgebreide bespreking.

SEGREGATIE-INDEX

Een index die, op het niveau van een stad of regio, het percentage personen van een bepaalde groep weergeeft dat zou moeten verhuizen om een perfect evenredige spreiding van de leden van die groep te krijgen over die stad of regio. Hoe hoger de index, hoe meer *segregatie*, hoe lager, hoe meer evenredig de spreiding van de sociale groep.

SOCIALE MOBILITEIT

Het opklimmen van een lagere *sociaaleconomische positie* naar een hogere trede op de sociale ladder. Dat kan over generaties heen zijn, bijvoorbeeld een zoon van een arbeider die dokter wordt, of binnen eenzelfde generatie, bijvoorbeeld een arbeider die het schopt tot bedrijfsleider.

SOCIALE ONGELIJKHEID

De ongelijke verdeling van middelen, kennis, status en de kansen, of een gebrek aan kansen, die daarmee gepaard gaan.

STATISTISCHE SECTOREN

Een indeling van het Belgische grondgebied die opgesteld is door de Algemene Directie Socio-Economische Indicatoren (ADSEI) van de Federale Overheidsdienst Economie. Het is de kleinste territoriale indeling waarop socio-economische indicatoren worden opgesteld. Stad Gent heeft 201 statistische sectoren, België heeft er in totaal 19781.

TWEEDEGENERATIEMIGRANTEN

Personen die in België geboren zijn, maar waarvan minstens één van de biologische ouders in het buitenland geboren is en naar België gemigreerd is.

VERBLIJFSVERGUNNING

Vergunning die het toestaat aan personen die niet de Belgische nationaliteit hebben om in België te verblijven. Buitenlanders van buiten de EU hebben deze vergunning nodig om legaal in België te verblijven, tenzij ze als toerist voor een periode van minder dan drie maanden in België zijn.

VREEMDELINGENREGISTER

Register dat alle migranten bevat die zich nog niet in België gevestigd hebben, met uitzondering van de kandidaat-vluchtelingen, die opgenomen zijn in het *wachtregister*. Het vreemdelingenregister vormt samen met onder andere het *bevolkingsregister*, het *wachtregister* en het *rijksregister*.

WACHTREGISTER

Register dat alle asielzoekers en personen bevat die asiel hebben aangevraagd. Vormt samen met onder andere het *bevolkingsregister* en het *vreemdelingenregister* het *rijksregister*.

WERKLOOSHEIDSDRUK

Het percentage niet-werkende werkzoekenden op de totale bevolking op beroepsactieve leeftijd.

WITTE BUURTEN

Buurten die (bijna) uitsluitend bevolkt zijn door de etnische meerderheid. Zie ook *witte vlucht*.

WITTE VLUCHT

Het ontvluchten van omgevingen waar veel etnische minderheden zijn. Dat kan zowel ruimtelijk zijn, bijvoorbeeld verhuizen uit buurten met veel etnische minderheden naar buurten met minder etnische minderheden, maar ook op andere vlakken, zoals bijvoorbeeld bij het verlaten van scholen die veel etnische minderheden ontvangen.

ZWARTE VLUCHT

Analoog aan de *witte vlucht*, verlaten etnische minderheden ook steeds meer buurten en scholen met veel etnische minderheden.